Carolyn Howitt

ANTİK DÜNYA'daki
insanlar, yerler, olaylar ve nesneler hakkında
BİLİNMESİ GEREKEN
acayip, şaşırtıcı, eğlendirici, korkunç ve büyüleyici

500 ŞEY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

12+ yaş

Lewis ve Ines için

Orijinal adı: 500 Things to Know About the Ancient World
© The Trustees of the British Museum 2007

Published by British Museum Press
A division of The British Museum Company Ltd
London, England

Carolyn Howitt has asserted her right to be identified as the author of this work

A catalogue record for this title is available from the British Library

Designed by Turchini Design
Printed and bound by C&C, China.

All photographs and artwork are © The Trustees of the
British Museum unless otherwise stated below.

Lesley and Roy Adkins 136 bottom.
British Library, London (Or.2231, f.51) 91 top.
John Green 67.
Patricia Hansom 27, 34 top, 51 bottom, 55 bottom, 115 bottom, 145 top.
Graham Harrison 126.
Karen Hughes 131.
Ann Searight 82 top (drawing), 125 bottom (photograph).
Chris West/Black Hat Agency 113 bottom.

Türkiye yayın hakları:
© 2009, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

ISBN: 978-9944-88-633-8
Sertifika No: 11213
Genel yayın numarası: 1708
Uzakdoğu'da basılmıştır.

Çeviren: Ali Berktay
Editör: Nevin Avan Özdemir

Bu kitabın hiçbir bölümü, yayıncının yazılı izni alınmaksızın
herhangi bir elektronik ya da mekanik yöntem kullanılarak
kopyalanamaz veya yayınlanamaz.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
İstiklal Caddesi No: 144 Kat: 4 Beyoğlu 34430 İstanbul
Tel: (0212) 252 39 91 - Fax: (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Geçmişin insanları, yerleri ve yaşam biçimleri hakkında en büyüleyici 500 gerçeği keşfetmeye başlayın. Hepsi sizin için British Museum'un uzmanları tarafından derlendi. İlginizi çeken bir bölüm seçin veya kitabı rasgele açın ve dalın içine. İyi eğlenceler!

İÇİNDEKİLER

Hayvanlar	4	Toplum	92
Ölüm	10	Manevi yaşam	98
Aile hayatı	24	Spor	112
Moda	36	Kentler ve binalar	118
Yiyecek ve içecek	46	Savaş	130
Eğlence	52	Yazı	140
İcatlar	60	Daha fazlası	152
Tıp ve hastalıklar	72		
Yöneticiler	80		

HAYVANLAR

1 Eski Mısırlı bir çiftçi öküzlerinden birine Mehet-veret, "Büyük Taşkın" adını vermişti. Nil Nehri'nin sularının her yıl taşıp toprakları bereketli hale getirmesi Mısırlı çiftçiler için can alıcı bir öneme sahipti, çünkü ancak böyle iyi mahsul alabiliyorlardı.

2 Teb kentinden bir Mısırlı adam köpeğine En-mereni ("Ben kimseyi sevmem!") adını vermişti.

Eski Mısır'ın kedileri hakkında **ON GERÇEK**

3 Mısır dilinde kedi kelimesinin karşılığı *miu* idi.

4 Mezarlardaki resimlerde, evcil kediler genellikle sahiplerinin iskemlesi altında otururken gösterilmiştir.

5 Kediler tanrıça Bastet'e adanmışlardı; bu tanrıça genellikle kedi başlı bir kadın olarak resmedilirdi.

6 Güneş tanrısı da zaman zaman bir kedi biçiminde karşımıza çıkar. Mısır'ın Ölüler Kitabı'nda güneş tanrısının düşmanı olan yılan Apofis'in, bir kedi tarafından öldürülmesi sahnelerine rastlanır.

7 Bazı mumyaların içinden eksik kedi iskeletleri çıkmıştır; demek ki tanrıçaya sunmak üzere kedi mumyalarına para ödeyenler bazen kazıklanıyorlardı.

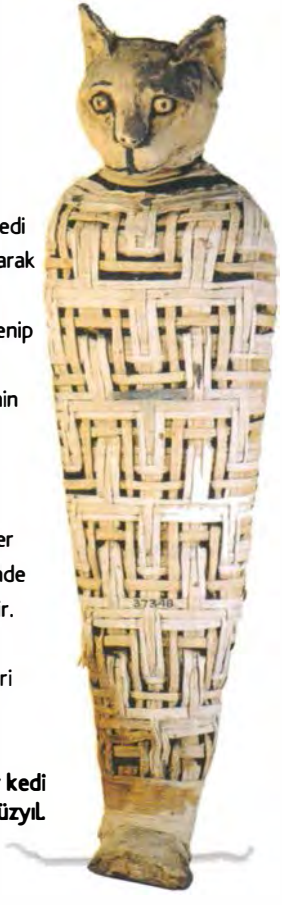
8 Bir yazarın söylediğine göre, bir kedi öldüğünde sahipleri yas işareti olarak kaşlarını tıraş ediyorlardı.

9 Kutsal kedilerin binlercesi tahnitlenip özel mezarlıklara gömülüyordu.

10 Rüyasında büyük bir kedi görmenin şans getireceğine ve iyi hasat alınacağı manasına geldiğine inanılıyordu.

11 İyi bir hayat sürme üzerine öğütler içeren meşhur bir Bilgelik Metni'nde "Bir kediyle sakın alay etme" denir.

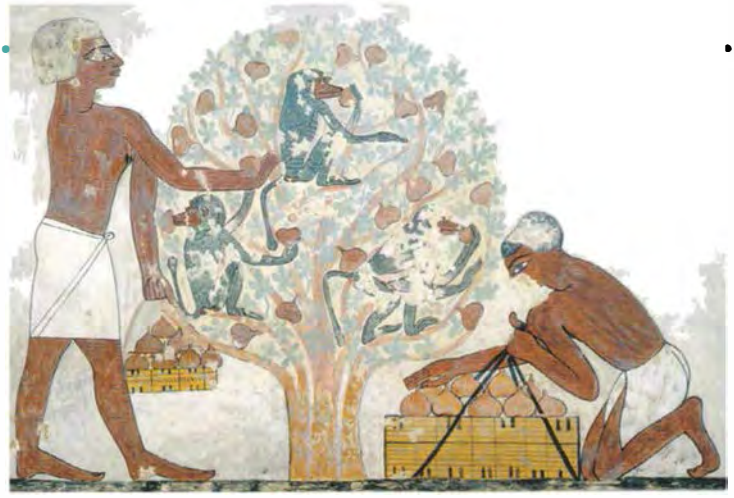
12 Kuş avına çıkan Mısırlılar, okla vurdukları kuşları kapıp getirmeleri için kedilerini eğitmişlerdi.

Abydos'da bulunmuş bir kedi mumyası, Mısır, M.S. 1. yüzyıl

13

Mısırlılar hasat zamanında ağaçlardan meyve toplarken zaman zaman kendilerine yardım etmeleri için maymunları eğitmişlerdi.

Knumhotep'in Beni Hasan'daki mezarında bulunan bir resmin kopyası.

14

Bokböceği yumurtalarını bir gübre topağı içine bırakır, sonra da bu topağı yuvarlar. Bok böceği yavruları yumurtadan çıktıklarında, sanki bir mucize eseriyle gübreden çıkıyorlarmış gibi görünürler. Bu nedenle Mısırlılar bokböceğinin yeniden doğuş anlamına geldiğini düşünürlerdi.

Mısır'dan bokböceği tılsımı.

15

Eski Mısır'da çiftliklerde evcil tavşan yoktu. Bu hiyeroglif işareti bir yaban tavşanını gösteriyor.

16

Tavşanlar Britanya asıllı değildir. Adaya M.S. 1066'da Normanlar tarafından götürülmüşlerdir. Bununla birlikte, arkeologlar İngiltere'nin doğusundaki bir Roma sit alanında, içinde tavşan kemikleri de olan yemek kalıntıları bulmuşlardır. Acaba Romalılar M.S. 43'te adayı istila ettiklerinde tavşan yahnisini de beraberlerinde mi getirmişlerdi?

17

Britanya'nın Keltler ve Anglo-Saksonlar gibi eski sakinlerinin, bizim bugün sahip olduğumuz manada evcil hayvanları yoktu. Hayvanların hepsinin bir işi vardı; köpekler avlanmak, kediler fare yakalamak için kullanılırdı.

18

Anglo-Sakson dönemi İngilteresi'nde kurtlar vardı. Tehlikeli hayvanlar oldukları için onlardan korkulur, ama cesur ve güçlü oldukları için hayranlık da duyulurdu.

19

Birçok antik Minos resmi, tehlikeli bir spor olan boğa üzerinden sıçramayı gösterir. Bu sporu yapan genç erkek ve kadınlar üzerlerine saldıran bir boğanın boynuzlarının üzerinden perende atıp geçerlerdi.

Minos dönemi Giriti'nden tunç boğa ve akrobat heykelciği, yaklaşık M.Ö. 1700-1450.

20

Eski Çin'de, balıkçılar balık tutarken karabatakları kullanırlardı. Teknelerinde parlayan lambalar balıkları su yüzeyine çeker, kuşlar da balıkları toplardı. Boyunlarına takılı bağlar kuşların balıkları yutmasını engellerken, balıkçılar da onları kuşların gagasından alırlardı. Bugün bile Çin'in bazı bölgelerinde bu balıkçılık tarzına rastlanmaktadır.

21

İspanyollar tarafından M.S. 16. yüzyılda getirilinceye kadar, Kuzey Amerika'da at yoktu. Amerikan Yerlilerinin at satın almasına izin verilmiyordu, ama bazı kaybolmuş veya kaçmış atları yakalamayı, bazılarını da çalmayı başarmışlardı. At, onların yaşam biçimini tamamen değiştirdi. Artık uzun mesafeli yolculuklara çıkabiliyor ve çok daha kolay avlanıyorlardı.

22

Kuzey Amerika ovalarında yaşayan Amerikan Yerlileri, hayatlarını sürdürebilmek için buffalo sürülerine bağımlıydılar. Bu hayvanın her parçasını kullanıyor, etini yiyor, derisinden çadır ve giysi, kemiklerinden de alet yapıyorlardı. Avrupalılar Amerika'ya ilk geldiklerinde yaklaşık elli milyon buffalo vardı. Ama 1880'lerin sonuna gelindiğinde, beyaz yerleşimciler hemen hepsini öldürmüşlerdi. Geriye kalan buffalo sayısı 1000'i bulmuyordu.

Kuzey Amerika'da buffalo postundan yapılmış Blackfoot (Kara Ayaklar) elbisesi, M.S. 1868'den önce.

Efsanelerin tuhaf mahlukları

Ejderhalar hakkında
YEDİ GERÇEK

23 Ejderhalar evrenseldir. Onlar hakkındaki öyküler binlerce yıldan beri birçok kültürde anlatılmaktadır

24 Resmi çizilen ilk ejderhalardan biri, Muşhuşu veya Mezopotamya'nın yılan-ejderhasıdır. Kral II. Nabukodonosor (M.Ö. 604-562) Babil'in kapılarına yılan-ejderha heykelleri koydurmuştu.

25 Ejderhalar genellikle ürkütücü veya kötü mahluklardır, ama Çin ejderhaları talih simgesidir.

26 Çin ejderhaları genellikle üç veya dört pençeli olarak çizilirdi. Sadece imparator ve ailesinin beş pençeli ejderhalarla süslenmiş elbiseleri giymeye veya nesneleri kullanmaya hakları vardı.

Mineli bir Çin vazosu üzerinde beş pençeli ejderha; Ming hanedanı, M.S. 1426-35.

Ejderha başı biçiminde gemiaslanı, M.S. 4.-6. yüzyıl.

27 Bazı eski Avrupa halkları öfkeli ejderha başlarını, gemilerinde gemiaslanı olarak kullanırlardı. Deniz yolculukları tehlikeliydi ve ejderhaların kötü güçleri ürkütüp kaçırdıklarına inanılırdı.

28 Azize Margarita'nın ölümünden önceki gece (öyküde anlatıldığına göre) şeytan ona bir ejderha biçiminde göründü. Azizeyi yuttu, fakat boynundaki haç gırtlağına takılınca yuttuğunu geri çıkarmak zorunda kaldı.

29 Aziz Georgius M.S. 300 civarında Filistin'de bulunan bir Romalı askerdi. Muhtemelen, hiçbir zaman ejderha öldürmedi ne yazık ki...

Rusya'dan St. George ve ejderha ikonası, M.S. 14. yüzyıl sonu.

BEŞ
karma mahluk

Birçok kültürde farklı hayvanların gövdelerinin çeşitli parçalarının birleşiminden oluşmuş mahluklar hakkında öyküler anlatılır.

30 Griffon: Antik Yunan ve Pers ülkelerinin bu mahluku kartal başlı ve kanatlı, aslan gövdeli ve pençeliydi. Yunan griffinlerinin başında bir de diken olurdu.

31 Ammut ("Kalpleri Yiyen") Eski Mısır'ın bu canavarının bir bölümü timsah, bir bölümü aslan, bir bölümü de suaygırıydı. Ölümden Sonra huzuruna çıkılan yargıçların sorularına cevap veremeyen herkesi yerdi.

Amu Derya (Oxus) hazinesinden aslan-griffon takısı, Ahemeniler dönemi Pers ülkesi, M.Ö. 5.-4. yüzyıl.

Ammut. Ani Papirüsü'nden, yaklaşık M.Ö. 1275.

32 Khimaira: Eski Etrüskler ve Yunanlar üç kafalı bu mahluklar hakkında öyküler anlatmışlardır. Kafaların biri aslan, diğeri keçi, üçüncüsü de yılan kafasıydı, ayrıca kanatları da vardı.

33 Hippokampos: Yarısı at, yarısı balık olan, yılan kuyruklu bir Yunan deniz mahluku.

34 Sfenks: Eski Mısır'da sfenks aslan gövdeli olur, bu gövdenin üzerinde başka bir canlı, genellikle (her zaman değil) insan başı taşırdı.

Mısır'dan atmaca başlı sfenks, yaklaşık M.Ö. 1250.

35

Pegasus, antik Yunan efsanesinin meşhur kanatlı atıydı. Perseus tarafından öldürülen canavar Medusa'nın kanından dünyaya gelmişti.

36

Çin mitlerinin *kilin* adı verilen hayvanı, at toynaklı, geyik gövdeli ve alnında uzun bir boynuzu olan bir tekboynuzlu türüydü. *Kilin*'lerin bir mucize çocuk doğduğunda göründüklerine inanılır, bu nedenle beşiklerin yakınına talih getirsin diye *kilin* resimleri konurdu.

37

Eski Meksika'nın Mayaları avlanırken bir hayvan öldürdüklerinde, av tanrısından özür dilerler ve bunu niye yaptıklarını açıklarlardı. Mayalar, ihtiyaçlarından fazla hayvan öldürdüklerinde, av tanrılarının öfkeleneceklerine ve bir dahaki sefere avlarını yakalamalarına izin vermeyeceklerine inanırlardı.

38

Efsaneye göre, inanılmaz güzellikteki anka kuşu, ölmeden önce üzerine konduğu odun yığınına tek bir yumurta bırakırmış. Sonra da alevlerin içindeki yumurtadan yeniden doğarmış. Çin efsanelerinde ise anka kuşu zaten ölümsüzdür.

Yeşimtaşından yapılmış Çin anka kuşu, M.S. 10.-11. yüzyıl.

Ölüm ANTİK ROMA'DA

öldükten sonra başınıza neler gelir

39 Romalılar can vermekte olan bir insanın son soluğunu içine çekmenin şans getirdiğine inanırlardı. Roma ailesinin en yaşlı erkek üyesi yatağın başına çağrılır, bu soluğu içine çekmeye çalışırdı.

40 Ölüler bir hafta boyunca evlerinde bırakılırdı. Cesetler bu sürede herhalde kokmaya başlardı!

41 Ceset bir mezarlığa götürülürdü. Aile üyeleri, ölü ataların yüzlerini temsil eden masklar takarak cenaze ile birlikte yürürlerdi.

İmparator Augustus döneminde Roma'da yaşamış evli bir çiftin mezar portreleri.

42

Roma imparatoru Septimius Severus (M.S. 193-211 arasında hüküm sürmüştür) York'ta öldü. Bu nedenle, Roma'daki cenaze merasimine götürmek üzere bedeninin balmumundan bir kopyası yapıldı. Hekimler balmumundan bu bedeni sanki ölmek üzereymiş gibi tedavi etmeye uğraştılar, daha sonra çeşitli törenler içinde de yer aldı. En sonunda çok büyük bir düğün pastasını andıran, birçok kattan oluşmuş dev bir odun yığını üzerine yerleştirildi. Alevler yükselmeye başlayınca, yığının en tepesinden bir kartal salındı ve "imparatorun soluğunu yeryüzünden cennete taşıdı."

İmparator Septimius Severus'u askeri üniformayla gösteren mermer heykel.

43 Romalılar, cenazeler için kütüklerden yapılmış odun yığınları inşa ederler, cesedi de yığının en tepesine yerleştirirlerdi. Cesedin gözleri açık bırakılır, böylece ölünün cenneti göreceğine inanılırdı. Yazar Plinius'a göre, bir cenazede alevler öyle şiddetliydi ki ceset odun yığınının tepesinden yere düşmüştü. Ateş öyle büyümüştü ki, ailesi onu tekrar yığının üzerine koyamamıştı.

44 Zengin Romalılar bazen cenaze törenlerine katılmaları için profesyonel ağlayıcılar tutarlardı. Onların kusursuz matem tavırları ve ağlamaları, durumun gerektirdiği görüntüyü törene eklemekte kullanılırdı.

Eski Mısır'da Ölüm

MISIR MUMYALARI

Orta Krallık döneminden bir devlet görevlisi olan Ankhef'in mumyası ve sandukası.

45 Mısırlılar, Ölümden Sonraki Hayat'ta kullanılmak üzere mevcut bedeninize ihtiyacınız olacağına inanırlardı. Cesetleri korumak için, tahnitleme denen bir yöntem bulmuşlardı. Sadece zenginler tahnitlenme işleminin masrafını karşılayabilirlerdi. M.S. 7. yüzyılda Mısır'a yerleşen Araplar bazı Eski Mısır mezarlarını açıp bakmışlar ve cesetlerin bitümlü (bir tür katran) olduğunu düşündükleri siyah, yapışkan bez parçalarıyla sarılı olduklarını fark etmişlerdi. Latincesi *bitumen* olan bitüme Araplar *mumiya* [Farsça kökenlidir] der.

Teb kentinden bir genç kız olan Kleopatra'nın mumyası, Mısır, M.S. 2. yüzyıl (Meşhur Kleopatra ile karıştırmayın!)

46 MUMYA NASIL YAPILIR?

UYARI
KESİNLİKLE EVDE YAPMAYI DENEMEYİN!

1 Beyin parçalar halinde burun deliklerinden dışarı çıkarıp atılır.

Beyni çıkarmak için kullanılan sonda.

2 Midenin sol alt hizasından derin bir kesik açılır. Karaciğer, böbrekler, mide ve bağırsaklar buradan çıkarılır.

3 Bu organlar dışarıda bir yerde kurutulur, üzerleri doğal sodyum karbonat tuzu ve reçine ile kaplanır (iğne yapraklı ağaçların balsamı), ketenden bir bez içine sarılır, sonra yeniden gövdenin içine yerleştirilir. (Mumya yapımının ilk zamanlarında, organlar özel Kanopos urnaları (kap) içine konur, sonra bu urnalar mumya ile birlikte gömülürdü.)

4 Asla kalbe dokunulmaz. O, insanın ruhudur.

5 Gözler pörsüyüp büzülür. Onlar çıkarılıp yerine taş veya cam gözler konur ki ölen kişi Ölümden Sonraki Hayat'ta görebilsin.

6 Beden doğal sodyum karbonat tuzu ile sıvanır ve içine daha da fazlası konulur. Gövdedeki tüm nem gidinceye kadar kırk gün böyle bırakılır.

7 Gövdenin içinde boş kalan yerler kumaş topaklarıyla, baharatla veya talaşla doldurulur ve beden, eritilmiş ince bir reçine tabakası ile kaplanır.

8 Beden tabaka tabaka keten bezinden parçalar ve şeritlerle sarılır. Ahşap bir sandukanın içine yerleştirilir.

Yüz kısmı altın yaldızla kaplanmış ahşap sanduka. Tebli bir rahip olan Homecitef'e aitti, M.Ö. 3. yüzyıl.

47

Mısırlılar aile üyelerini olduğu gibi, zaman zaman evcil hayvanlarını ve diğer hayvanları da tahnitlerlerdi. Yaklaşık M.Ö. 747'ye tarihlendirilen birçok farklı hayvan mumyası bulunmuştur: timsahlar, yılanbalıkları, maymunlar, şahinler, çakallar ve boğalar... Mısırlılar, bu hayvanların tanrıların yeryüzündeki suretleri olduğuna inanırlardı.

Teb'de bulunmuş çakal veya köpek mumyası, Mısır, M.Ö. 30 sonrası.

Dünyada ölümle ilgili adetler

48 Ölen bir Viking savaşçısının cesedi gemisine konulur ve dalgaların üzerinde sürüklenmeye bırakılmadan önce atılan alevli oklarla tutuşturulurdu.

49 "Cesedin üzerine konan toprak" eski bir İskoç cenaze adetidir. Ceset, gövde kısmının üzerine yerleştirilen toprak bir tabak ve bir tutam tuzla birlikte gömülürdü. Toprak, cesedin çürüyeceğini gösterir, tuz ise yaşamaya devam edecek olan ruhu temsil ederdi.

50 Yeşimtaşı Çin'de her zaman çok değerli bir taş olmuştur. İnsanlar onun ölü bedenlerin çürümesine engel olduğuna inanırlardı. Bir zamanlar cesedin tüm delikleri bir yeşimtaşıyla tıkanır ve dilin üzerine de yeşimtaşından bir cicada (bir tür çekirge) yerleştirilirdi.

Çin'den yeşimtaşından yapılmış çekirge, Hanlar hanedanı, M.Ö. 206-M.S. 220.

Lindow Adamı'nın bugünkü görünüşü. M.S. 1. yüzyılın ortasına doğru ölmüştü.

51

Lindow Adamı'nın cesedi, Kuzey İngiltere'de, Cheshire'daki bir turbalıkta, Lindow Moss'ta bulunmuştu. Genç adam herhalde özel bir tören dahilinde öldürülmüştü – önce başına (ve sırtına) sert bir darbe indirilmiş, boğazına sarılmış kalın bir iple de hem boğulmuş, hem de boynu kırılmıştı. Herhalde o sırada zaten ölmüştü, ama daha sonra gırtlağı da kesilmişti. En sonunda yüzü aşağı gelecek şekilde turbaların içine yerleştirilmişti.

52

Viking savaşçılarının, Ölümden Sonraki Hayat'ta şeflerine eşlik etsinler diye (muhtemelen gönüllü) köle kızları kurban ettiklerine dair bazı kanıtlar vardır.

İnsan kurban etme

53

Antik Yunanlar, Yunan mitlerinde zaman zaman bundan söz edilse de, insan kurban etmezlerdi. Troya Savaşı'nın öyküsünde, Yunan komutanı Agamemnon kızı İfigenia'yı tanrıça Artemis'e kurban etmek zorunda kalmıştı. (Efsanenin bir versiyonunda, İfigenia son dakikada kurtuluyordu.)

54

Eski Çin'deki Şang ve Cou hanedanları döneminde, köleler efendilerine ve hanımlarına Ölümden Sonraki Hayat'ta hizmet etmek üzere diri diri gömülürlerdi.

55

Erken Roma döneminde kurban edilen insanlar, binaların temellerine gömülü halde bulunmuşlardır. Belki de binaları sağlamlaştırdıklarına inanılıyordu?

56

Kendini kurban etme (kendi bedenini keserek veya delerek kanatmak) Aztekler arasında yaygındı ve tanrılara kan sunmanın bir yoluydu.

Aztekler, Güneş'in gökteki seyrine devam etmesini sağlamak için, kurbanların kanıyla beslenmesi gerektiğine inanırlardı. Savaşta esir alınanlar özel günlerde, bazen binlercesi bir arada öldürülürdü. Taştan bir sunağın tepesine çıkarılırlar, kalpleri özel bir bıçakla delinir, sonra da bedenleri tapınağın merdivenlerinden aşağı yuvarlanırdı. Kafatasları tapınağın dışında raflara yerleştirilirdi.

Aztek bıçağı. Sapı turkuaz taşından yapılmış mozaiktendir. M.S. 15.-16. yüzyıl.

39-85

Hayvan kurban etmek

Yukarıdaki altın sikkede Kral I. Kumaragupta'nın Aşvamedha ritüelinde kullanılmak üzere bir kazığa bağlanmış at görülüyor.

Aşvamedha (at kurbanı) Vedalar dininin (eski Hindu dini) en önemli kraliyet ritüellerinden biriydi. Sadece bir kral tarafından yapılabilirdi.

At önce su ile yıkanır, sonra bir yıl başıboş dolaşması için serbest bırakılırdı.

Yüz genç adam atı takip eder, onun nereye gittiğini yakından izlerlerdi. Atın gittiği toprakların hepsi krala ait olurdu.

Geri döndüğünde, at yıkanır, yağlanır ve süslenirdi.

Daha sonra at, on yedi başka hayvanın daha bağlı olduğu bir kazığa bağlanır ve hepsi birden boğazlanırdı.

Kraliçe geceyi ölü hayvanla birlikte geçirir, ertesi gün hayvan ateşte kızartılırdı.

59

Aztekler bazı cenaze törenlerinde bir köpek öldürürler, böylece köpeğin ruhunun ölen kişinin ruhuna yeraltı dünyasında kılavuzluk edeceğine inanırlardı.

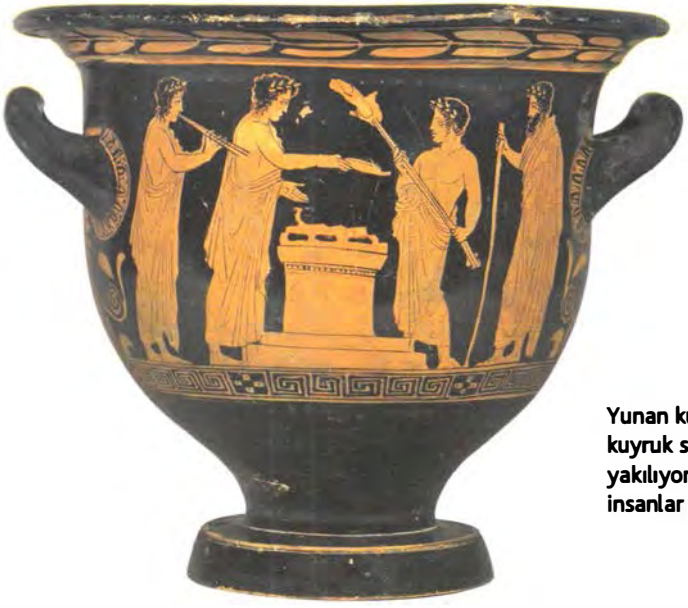
60

Antik Roma'da tanrılara sık sık hayvan kurban edilir, çünkü bunun tanrıları mutlu kılmanın en iyi yolu olduğuna inanılırdı. Kurbanlık hayvan (özellikle domuz ve sığır) talebi öyle fazlaydı ki Roma'da özel bir kurbanlık hayvan pazarı oluşmuştu.

Tanrılara kurban sunmak antik Yunan dininin çok önemli bir parçasıydı. Bir boğa, koyun, keçi veya başka bir hayvan tören alayıyla sunağa götürülür, sonra kurban edilirdi. Kemikleri ve yağı tanrılara sunulurdu – insanlar hayvanın etini kendilerine ayırırlardı.

Bir dana sunağa götürülüyor, Parthenon'un güney frizinden kabartma. Yaklaşık M.Ö. 438-432.

Yunan kurban töreni. Kemikler, yağ ve kuyruk sunağın üstünde tanrılar için yakılıyor. Yenilebilir et parçaları insanlar için kızartılıyor.

Ölümden sonraki hayat

62

Yunanlar sandalcı Kharon'un ölülerin ruhlarını Styks nehrinden Hades'e, yeraltı dünyasına götürdüğüne inanırlardı. Ama Kharon'a parası ödenmezse ruhu nehirden geçirmezdi. Bu nedenle Yunanlar ölen kişinin ağzına geçiş bedeli olarak bir madeni para koyarlardı. Nehrin uzaktaki ucunda, ölüler ülkesinin girişinde üç başlı köpek Kerberos bekçilik ederdi.

Beyaz toprak bir vazo üzerinde sandalcı Kharon.

63

Yunanların yeraltı ülkesi adını buranın hükümdarı olan tanrı Hades'ten almıştı.

64

Antik Romalılar da ölüler ülkesi Hades'e inanırlardı, ama burayı yöneten tanrıya Pluto adını vermişlerdi. Onlarda da yargılanacak ruhları nehirden Kharon geçirirdi.

65

Antik Yunanlardan iki bin yıl önce, eski Sümerler ölülerin bir nehir üzerinden öteki dünyaya taşındıklarına inanıyorlardı. Bu dünya muhtemelen yeryüzünün altındaydı.

66

Mayalar yeraltı dünyasının dokuz katlı olduğuna inanırlardı. Öldükten sonra ruhunuz bu katlarda tehlikeli bir yolculuğa çıkmak zorunda kalırdı. Katların en kötüsünün adı Metnal'di ve ölüm tanrısı Ah Puch'un yönetimindeydi. Bu tanrı, üzerinde çanlar olan ve asılı duran bir iskeletle tasvir edilirdi.

67

Aztekler, ölümden sonra Mictlan denilen bir yerde düzenli bir hayat sürüldüğüne inanırlardı; bu yerin dokuz ayrı katı vardı. Ölü bir kişinin ruhu, nasıl öldüğüne bağlı olarak ayrı ayrı katlara giderdi. Ölüm sadece bir geçiş kapısıydı ve ondan korkulmasına gerek yoktu. Ayrıca, sadece çocuklara, savaşta ölen adamlara ve doğururken ölen kadınlara ait özel cennetler de vardı.

Aztek ölüler tanrısı Mictiantecuhtli'nin heykeli, M.S. 1325-1521.

68

Eski Mısırlılar, ruhunuzun ölümden sonra yeraltı dünyasında yolculuğa çıktığına inanırlardı. Burası, dehşet verici canavarlar ve birçok tehlikeyle dolu bir yerdi. Ölüler Kitabı'nın yanınıza alacağınız bir nüshası, doğru yerde doğru sözleri söylemenizi sağlayarak bu yolculukta size yardım edebilirdi. Yolculuğu tamamlayabilirseniz, kalbiniz "doğru" veya "hakikat" yerine geçen bir kuş tüyüyle tartılırdı. Kalbiniz teraziyi dengeleyemezse, ruhunuz timsah, aslan ve suaygırı karışımı bir mahluk olan öfkeli Ammut tarafından yenirdi.

Mısır ölüler dünyasının kapılarından birini bekleyen hayvan başlı demonlar.

Günahkârlar, Cehennem'den çıkıp kendilerini kurtarma yetkisine sahip olan Kşitigarba'ya doğru koşuyorlar. Çin, M.S. 9. yüzyıl sonu-10. yüzyıl başı.

Ming döneminden, bir cehennem yargıcının yardımcısını gösteren büyük porselen figür, yaklaşık M.S. 1522-1620 arasında yapılmıştır.

69

British Museum'daki bir Çin resmi Cehennem'in On Budist Kralı'nı gösteriyor. Krallar, insanların ruhlarını bir sonraki hayatlarında ne olarak doğmaları gerektiğini görmek için yargılıyorlar. Şu sırayla giden altı gati (yeniden doğuş yolu) vardır:

1. İlahi varlıklar
2. Dev demonlar
3. İnsanlar
4. Hayvanlar
5. Aç hayaletler
6. Cehennem

70

Vikingler, yiğit savaşçılar öldüğünde ruhlarının Valhalla'ya veya "Katledilmişler Salonu"na gittiğine inanırlardı. Valhalla 540 kapılıydı, duvarları mızraklardan, çatısı kalkanlardan yapılmıştı. Ölü savaşçılar her gün eğlence için dövüş gösterileri tertipler, her akşam da şenlik yaparlardı.

71

Cehennem (Hell) adı, İskandinav mitolojisindeki Hel'den gelir. Hel ölüler diyarının tanrıçasıydı ve bu diyar da onun adını taşırdı. Burası, buz gibi suları olan, bıçaklarla dolu bir nehrin kuşattığı berbat bir yerdi. Ölülerin ruhları, bir devanasının bekçilik ettiği köprüden geçerek buraya girerlerdi. Hel'de kan nehirleri içinden bata çıka yürürler, yukarıdan üzerlerine yılan zehirleri damlar ve sadece keçi sidiği içebilirlerdi.

Mezarlar ve gömütler

72

Sümer kraliçesi Pu-abi öldüğünde, cesedine gösterişli kıyafetler giydirilip elinde altın bir kupa ile ahşap bir cenaze teskeresi üzerine yatırıldı. Daha sonra arabalara koşulu çift öküzleri ve en iyi giysileri içinde sıra sıra uzanmış doksan nedime de onunla birlikte gömüldü. Büyük Ölüm Pit de altı hizmetkâr, dört arp çalgıcısı ve güzel giysiler içinde altmış dört kadın tuttu. Hep birlikte zehir içmiş ve öldükten sonra ya da bilinçlerini kaybetmiş haldeyken gömülmüş olabilirler. Pu-abi, Mezopotamya'daki Ur kentinde bulunmuş kral mezarlarından birine, M.Ö. 2600 civarında gömülmüştü.

Kraliçe Pu-abi'nin süslü altın başlığı, M.Ö. 2600 civarında yapılmıştır.

73

Kuzey Amerika'daki Hopewell halkı şimdi Ohio diye bilinen bölgede, M.Ö. 100 civarında yaşamıştı. Büyük toprak yapılar inşa etmiş başarılı çiftçilerdi. Bunlardan bazıları törenler için kullanılmış olabilir; diğerleri önde gelen kişilerin etraflarında aletleri ve çok güzel mücevherlerle birlikte gömüldükleri burial mounds'du (mezar höyükleri).

Çinliler Ölümden Sonraki Hayat'ın gerçek yaşama benzediğini ve gömülen kişinin eşyasını –eğer mezara nesnelerin modelleri bırakılırsa– yanına alabileceğini düşünürlerdi. Bu modeller bazen asıllarıyla aynı boyutlarda olurlardı.

İki tekerlekli arabayı çeken öküz Çin'den mezar modeli, M.S. 6. yüzyıl.

Mısır mezarları hakkında **YEDİ GERÇEK**

75 Mısır'da Yeni Krallık döneminin çoğu yöneticisi Krallar Vadisi denen yerde, kayalara oyulmuş süslü mezarlara gömülmüşlerdi.

76 Mısır mezarları değerli nesneler, modeller ve resimlerle dolu olurdu. Eski Mısırlılar insanların kendileriyle birlikte gömülen nesneleri Ölümden Sonraki Hayat'ta kullanabileceklerine inanırlardı. Örneğin, kişinin ruhunun öte dünyaya yapacağı yolculukta yardımcı olacak gemi modelleri de mezara gömülürdü.

77 Ölülere yiyecek ve içecek sunuları yapılırdı. Mısırlılar insanın ruhunun mezarında bulunan besinleri yiyebileceğine inanırlardı.

Henutmehit adındaki bir kadının mezarından şabti kutusu, yaklaşık M.Ö. 1250.

78 Mısırlılar ölü ile birlikte Ölümden Sonraki Hayat'ta ona hizmet edecek hizmetkâr modellerini de (şabti) gömerlerdi.

79 Sandukaların ve mezarların üzerine ölülere öte dünyadaki yolculuklarında yardım edecek sözler hiyeroglifle yazılırdı.

80 Eski Mısır devrinden günümüze dek, mezar hırsızları birçok Mısır mezarının içindeki eşyaları soymuşlardır.

81 Firavunların içinde sadece Tutankhamon'un mezarı soyguncuların elinden kurtulabilmiştir.

Bir Mısır mezarında bulunmuş yiyecek sunuları.

82

Roma mezarlıkları yasa gereğince kentlerin dışında olmak zorundaydı, bunun en büyük nedeni salgın hastalık korkusuydu. Mezarlıklar çoğunlukla anayollar boyunca uzanırdı. Yılın bazı günleri ölülere yiyecek ve içecek sunuları yapılırdı – bunlar mezara inen boruların içine dökülürdü.

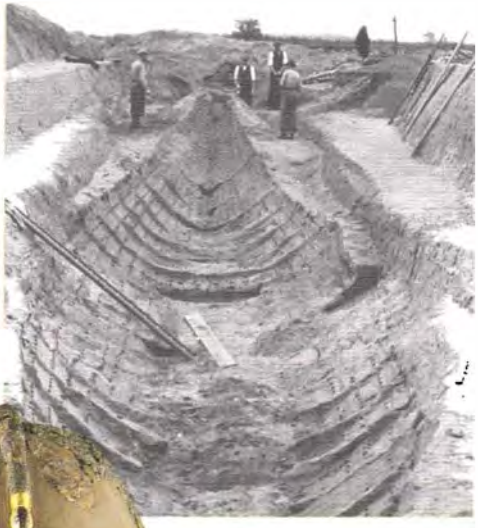
83

Roma devrinde Hıristiyanlar ve Yahudiler, hatta bazı pagan Romalılar ölülerini katakomb adı verilen yeraltı mezarlıklarına defnederlerdi. Bunların içinde en meşhurları, Roma'daki Hıristiyan katakomblarıdır. Katakomblar ucuz ve geniş bir mezarlık alanı sağladıkları gibi, ayrıca toplantılar ve törenler için de kullanılırlardı.

84

Demir Çağı Britanyası'nda önemli kişiler bazen arabalarıyla birlikte gömülmüşlerdir. Yorkshire'daki Wetwang'da büyüleyici bir kadın gömülmüştü. Demir Çağı insanlarına oranla boyu çok uzundu, 1,75 m'yi buluyordu. Yüzü çok kötü bir şekilde yaralanmıştı. Ayrıca bir omuzu da çıkıktı, demek ki birlikte gömüldüğü arabayı gerçek hayatta kullanıyor olamazdı.

Anglo-Sakson İngilteresi'nde kudretli kişiler bazen gemilerinin içinde gömülürlerdi. Bu defin işlemlerinden en meşhuru Suffolk'taki Sutton Hoo'da olmuştur. 27 metre uzunluğundaki meşe ağacından bir gemi, üzeri otluk geniş bir höyüğün yanına, epey derine gömülmüştü. Geminin içinde ölü bir adam yatıyordu, etrafında silahları ve diğer değerli nesneleri vardı. Gemi çürümüştü, ama kalasların izleri ve demir perçinler kumlu toprakta bir kroki oluşturur gibi korunmuştu.

Sutton Hoo gemisinin kumda kalmış kroki gibi izi; 1939'da bu şekilde bulunmuştu.

İngiltere'de Sutton Hoo'daki gemi-mezarda bulunmuş miğfer, M.S. 7. yüzyıl başı.

Aile hayatı

86

Eski Mısır dilinde "oğul" ve "kız" için kullanılan kelimeler kuş hiyeroglifiyle yazılıyor ve belki de gerçekten "yavru kuş" manasına geliyorlardı.

87

Mısırlılar çocuklara çok değer verirlerdi; ailelerin genellikle beş ila on çocuğu olurdu, ama çocuklar arasındaki ölüm oranı epey yüksekti.

88

Aztekler, bir bebeğin bir mücevher veya değerli bir çiçek gibi olduğunu söylerlerdi. Bir Aztek bebeği doğduğunda, günlerce süren kutlamalar yapılırdı.

89

Aztek çocuklarının birkaç adı olurdu. Adlardan biri her zaman doğum gününü gösterirdi, Bir Çiçek gibi... İnsanlar doğduğu günün çocuğun geleceğini belirlediğine inanırlardı. İki Tavşan gününde doğan bir çocuk, ayyaş olabilirdi!

"oğlan"

"kız"

90

Aztekler son derece sevgi dolu, ama bir o kadar da katı ana-babalardı. Çocuklar hatalı davranışlarda sert bir şekilde cezalandırılabiliyordu. Bir Aztek kitabından alınmış bu resimde oğlunu yanan kırmızı biberlerden çıkan dumana tutan bir baba görülüyor. Bir diğer cezalandırma yöntemi, çocuğa kaktüs dikenleri batırmaktı. Bu kadar gaddarca bir cezayı gerçekten uygulayıp uygulamadıklarını ise bilmiyoruz!

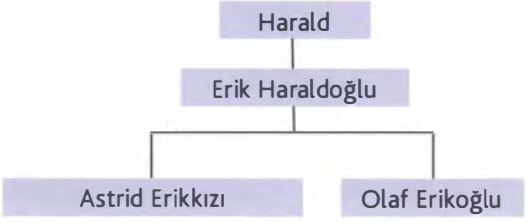

91 ON BİR MISIRLI ADI ve anlamları

Ramses	Onu dünyaya getiren güneş tanrı oldu
Aapeti	Çok güçlü
Meresankh	Yaşamı sevebilen (kız)
Vereşunefer	Gününü mutlu geçiren
Dersenec	Korkuyu savuşturan
Deşeri	Kırmızı
Anemher	Çok güzel
Vebennesiya	Ay onun (kız) için ışıldar
Bia	Mucize
Meretites	Babasını seven (kız)
Seşen	Nilüfer çiçeği (modern Susan isminin eski Mısır versiyonu)

Vikinglerin bizim gibi soyadları yoktu. Bunun yerine baba adlarına göre adlandırılırlardı ve adlarının bir bölümünden babalarının oğlu mu yoksa kızı mı oldukları anlaşılırdı. Şöyle bir aile ağacı yapılabilirdi:

93

Romalı babalar, kelimenin tam anlamıyla, ailenin geri kalanının sahibiydiler ve tüm kararları onlar alırdı.

94

Antik Atina'da bir kadından ev işleriyle ilgilenmesi ve çocuk sahibi olması beklenirdi. Bu nedenle, bir kadının erkek kardeşi yoksa, babası öldüğünde mal varlığını aile içinde tutmak içinde babasının erkek kardeşiyle evlenmek zorunda kalabilirdi.

Bir Yunan çömleği üzerinde, annesine doğru emekleyen küçük bir çocuk.

Ming hanedanı dönemine ait ahşapbaskı bir resimde anne ve çocuğu, M.S. 17. yüzyıl.

95

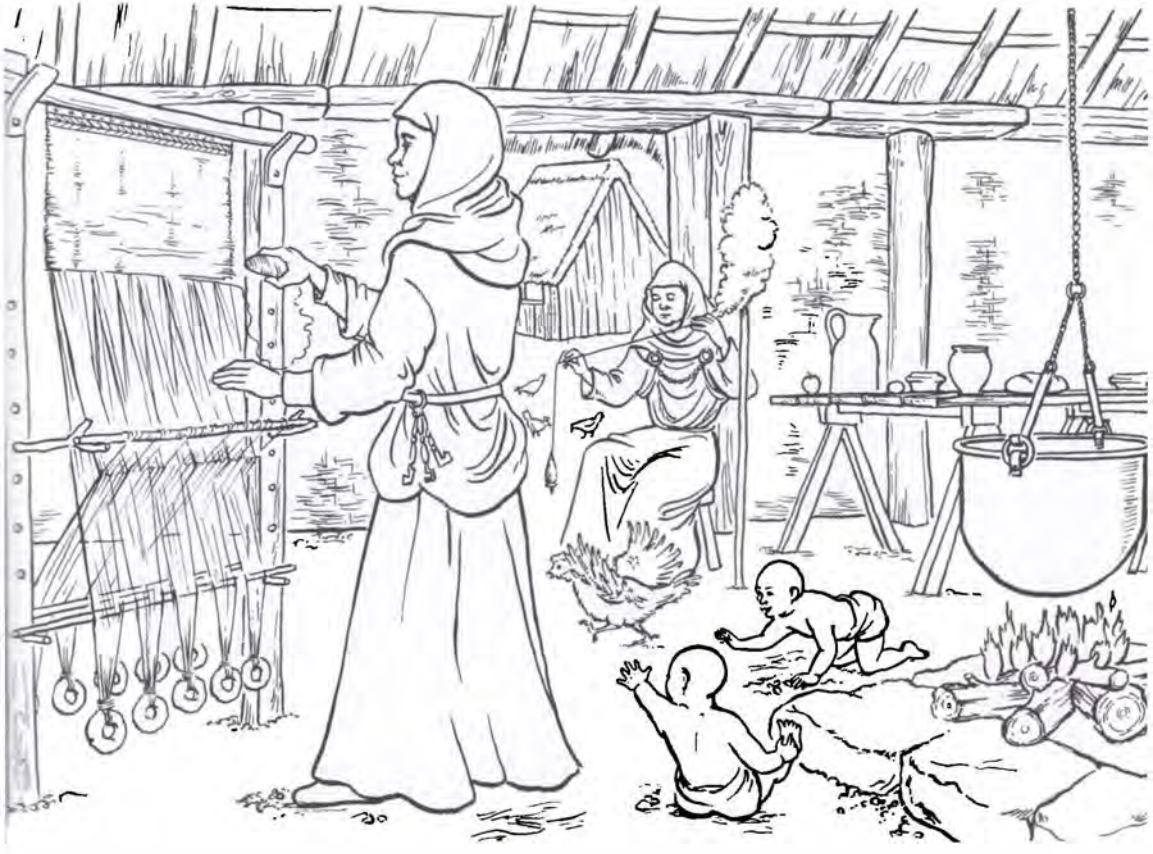
Çin'de yaşlar sıfırdan değil birden başlayarak sayılır, bu yüzden çocukların doğdukları gün bir yaşında oldukları kabul edilirdi. Yaşın ilerleyişi de doğum gününe göre belirleneceğine, bir sonraki Çin Yeni Yılı'nda bir yaş büyüdükleri varsayılırdı (yani yılın son günü doğan çocuk ertesi gün iki yaşında olabilirdi!).

96

BEŞ ANGLO-SAKSON ADI
ve anlamları

Gertrude	Mızrak gücü
Alfred	Elf nasihati
Hilda	Savaşçı bakire/genç kız
Edward	Servetin bekçisi
Unready	Kötü nasihat almış, "nasihatsiz" (Kral Ethelred Unready'de olduğu gibi).

Bir Anglo-Sakson evi.

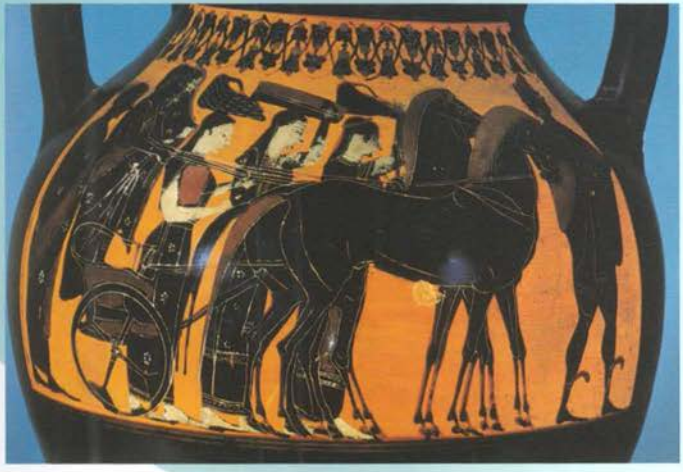
Nikâh Şekerleri

97 Roma'da evlilikler çoğunlukla aileler tarafından ayarlanırdı. Kadınların, kiminle evlenecekleri konusunda pek az söz hakkı vardı. Genellikle, on iki yaşını geçmeden kendilerinden çok daha yaşlı erkeklere gelin giderlerdi.

98 Antik Yunanistan'da on üç veya on dört yaşındaki kızlar otuz yaşındaki erkeklerle evlendirilirdi; Sparta'da ise kadınlar daha eşit haklara sahipti ve muhtemelen daha geç yaşta evleniyorlardı.

Bir Roma düğün törenini gösteren ahşap oyma.

Bir vazo üzerine resmedilmiş Yunan düğün alayı.

99

Mısır'da Ptolemaios'lar döneminde (M.Ö. 332-30) krallar kız kardeşleriyle evlendiler ve onların tanrıça olduklarını ilan ettiler.

100

Genç bir Maya erkeği evlendiğinde, altı yıl kadar karısının ailesi için çalışırdı. Ancak bu sürenin ardından, genç çift kocanın ailesinin yanında veya yakınında yaşamaya giderdi.

101

Eski Çin'de bir adamın sadece bir tek baş hanımı olabilirdi. Bu kadın adamın unvanlarını onunla paylaşırdı. Ama adamın odalık adı verilen daha önemsiz hanımlar almasına da izin vardı. Böylece, adamın daha fazla çocuk sahibi olması sağlanıyordu. Çok sayıda odalık sahibi olabilirdi. Bu ikinci sınıf eşler kocaları ve onun baş hanımından çok kötü muamele görebilirlerdi.

Çinli bir hanım kocasının gelmesini bekliyor. Çing hanedanı dönemine ait duvar rulosu, M.S. 19. yüzyıl.

102

Eski Çin'de evlilikler profesyonel çöpçatanlar tarafından, bazen gelin ile damat daha doğmadan önce ayarlanırdı! Bir gelin kocasının ailesinin üyesi olmak, onun ebeveynlerine mutlak itaat etmek ve onun atalarına tapınmak zorundaydı. Ayrıca, çocuk, özellikle de erkek çocuklar doğurması beklenirdi.

Anne ve çocukları bir bahçede oynuyorlar. 18. yüzyıldan bir Çin duvar rulosu.

BOŞANMA

103

Eski Çin'de bir adam karısını bir hiç yüzünden, örneğin çok konuştu diye boşayabilirdi. Bununla birlikte, eğer kadının dönebileceği bir aile evi yoksa onu boşayamazdı.

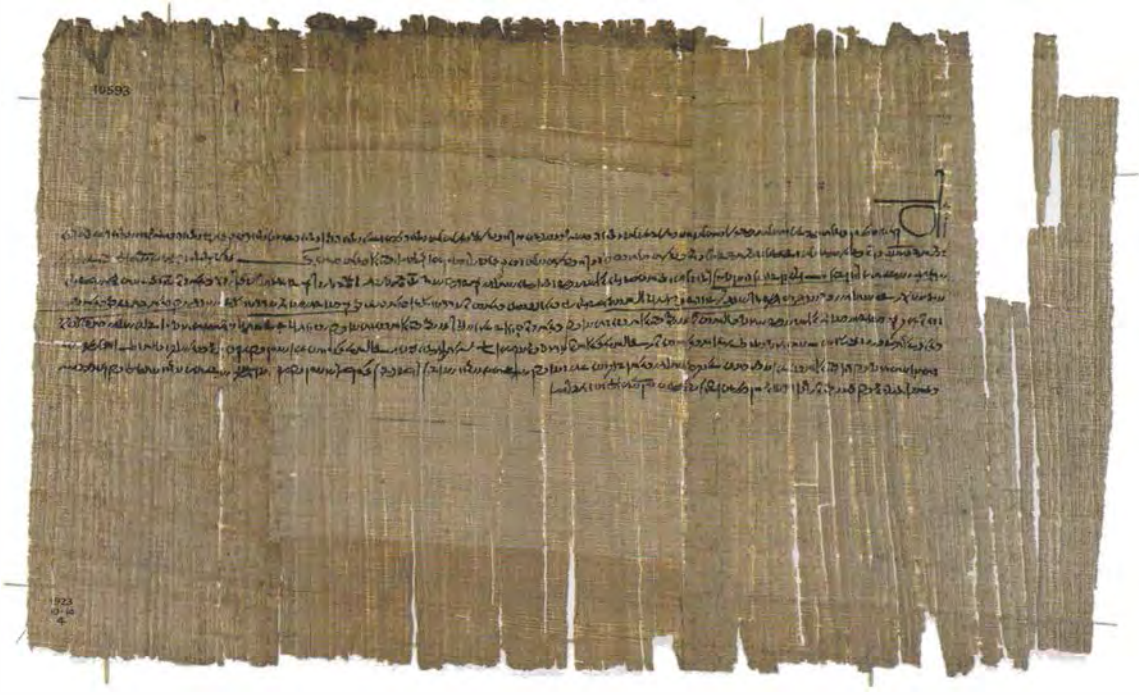
104

Eski Mezopotamya'da bir adam, eğer ilk karısının hiç çocuğu olmamışsa, onu boşayabilir veya başka bir eş daha alabilirdi. Ayrıca evlat edinmek de mümkündü.

105

Eski Mısır'da bir kadının, koşullar ne olursa olsun, boşandığı eski kocasından biraz destek görmeye hakkı vardı. Kimi zaman, evlilik gerçekleşirken, bu desteğin neleri kapsayacağı bir sözleşme ile yazıya dökülür ve en fazla, evlilikteki mal varlığının üçte biri kadar olabilirdi.

Mısır'dan papirüs üzerine yazılı bir evlilik sözleşmesi, M.Ö. 172.

İş

106

Eski Çin'de yedi yaşına gelen çocuklara, yiyecek maddeleri yetiştirmek ve aileyi desteklemek konusunda ana-babalarına yardım etmek gibi terbiye edici görevler verilirdi.

107

Eski Çin'de yoksul bir ailenin kız çocuk sahibi olması birçok sıkıntıyı da beraberinde getirirdi. Ailenin onu besleyecek, daha sonra drahomasını (kız evlendiğinde kocasının ailesine ödenmesi gereken para) ödeyecek parayı bulması gerekirdi. Çinli kızlar, para kazanılmasına yardım etmek için, iplik eğirip kumaş dokumayı öğrenirlerdi.

108

Eski Mısır'da kızlar ev işlerini öğrenirlerdi. Oğlanlar ise babalarıyla birlikte tarlada çalışırlardı.

109

Azteklerde erkek çocuklar, genellikle çok küçük yaşta babalarından bir sanat öğrenirlerdi. On dört yaşına geldiklerinde tek başlarına balık tutmaya gönderilebilirlerdi.

110

Mısır'daki bir erkek çocuk için en iyi iş, devlet yazıcısı olmaktı. Mısırlı ana-babalar oğullarının böyle bir iş sahibi olmasını her şeyden çok isterlerdi, çünkü bu durum onlara daha fazla güç ve zenginlik sağlardı.

Dizine yerleştirdiği papirüsüyle Mısırlı bir yazıcının heykeli. M.Ö. 750 civarı.

111

Aztek kızları annelerinden ve teyzelerinden kumaş dokumak veya yeri süpürmek gibi ev işlerinin nasıl yapılacağını öğrenirlerdi.

112

Antik Yunan kent-devleti Sparta'da erkek çocukların yedi yaşında ailelerinin yanından ayrılmaları ve orduya girmeleri şarttı. Savaşçı olmalarını sağlayacak uzun ve sert askeri eğitim dönemi o yaşta başlardı.

Bir Sparta savaşçısının tunç heykelciği.

Okul

113 Atina'da erkek çocuklar tarafından okulda öğrenilen

ALTI DERS

OKUMA
YAZMA
HOMEROS'UN YAPITLARINI EZBERLEME
LİR ÇALMA
ŞARKI SÖYLEME
BEDEN EĞİTİMİ VE JİMNASTİK

Bir Yunan çömleği üzerinde, ata binmeyi öğrenen erkek çocuk.

114

Sadece zengin Romalıların oğulları okula giderdi. Okuma ve yazmanın yanı sıra, nasıl iyi birer asker olunacağını da öğrenirlerdi. Okullar çok sertti ve öğrenciler sık sık dayak yerdi.

115

Eski Mısır'da sadece bazı zengin ailelerin oğulları okula giderdi. Öğrendikleri ilk şey, devlet belgelerinin nasıl yazılacağı olurdu. Saatler boyunca uzun, can sıkıcı listeleri kopya ederlerdi.

Üzerinde okul ödevi bulunan kil tablet, Eski Babil, yaklaşık M.Ö. 1900-1700.

116

Eski Babil'de az sayıda yazıcı ailesinin oğulları okula giderdi. Çivi yazısının kil tabletler üzerine nasıl yazılacağını öğrenirlerdi.

117

Eski Çin'de eğitime çok değer verilirdi. Çinli devlet memurlarının işe alınmaları için bir şiir yazmaları gerekirdi. Devlet memurlarının edebiyat sınavından geçirilerek işe alınması uygulaması Han hanedanı döneminde başlamıştı (M.Ö. 206-M.S. 220).

Çinli bir memur çalışma odasında yazı yazıyor.

118

Sıradan Aztek ailelerinin oğulları "gençlik evleri"ne gider, bu okullarda marangozluk, balıkçılık veya dokumacılık gibi sanatları öğrenirlerdi. Soyluların çocukları din adamları tarafından yönetilen okullarda eğitim alırlardı. Erkek çocuklar astronomi, matematik, mimari ve tarih öğrenirlerdi.

Bir Aztek kitabından, balık tutmayı öğrenen çocuk.

Temizlik

119

Aztek evlerinin çoğunun *temazcall* adı verilen ve modern saunaları andıran kendi hamamı olurdu. Burası tüm aile tarafından gün boyu kullanılırdı.

120

Eski Mısırlılar hem yıkanmak hem de giysilerini yıkamak üzere nehre giderlerdi. Sadece çok zenginlerin kendi banyoları ve tuvaletleri vardı.

121

Yunanların evde tuvaletleri yoktu. Bunun yerine lazımlık kullanırlardı.

122

Romalıların çoğu her gün yıkanmak üzere kamu hamamlarına giderdi. Buraları, insanların arkadaşlarıyla buluşabildiği toplumsallaşma yerleriydi.

123

Anglo-Saksonların beslenme rejimi içinde şeker bulunmadığından, dişleri şaşırtıcı ölçüde sağlamdı. Diş ağrısı otlarla tedavi edilirdi. Ayrıca büyü ve tılsımlar da kullanırlardı.

124

Antik Yunan atletleri idmandan sonra temizlenmek için bedenlerine zeytinyağı sürer, daha sonra bunu bir *strigilis*'le [kaşağı] kazır, bu arada kirleri de çıkartmış olurlardı.

***Strigilis* kullanan bir erkek çocuğu gösteren tunç heykelcik.**

Diş

125

Roma'daki bazı dişmacunu tarifleri insan idrarını da içerirdi.

126

Eski Mısırlılarda diş fırçası yoktu, ama ağızlarını kum ve tahıl saplarıyla temizlerler, bu da diş fırçası etkisi gösterirdi. Bu nedenle, Mısırlıların ağzında genellikle çok az çürük diş olurdu. Ama daha büyük bir sorun yaşarlardı; ağızların aldıkları kumdan dolayı dişleri aşınarak kısalır ve kimi zaman bu iş öyle hızlı olurdu ki dişler kırılıp iltihaplanırdı. Çok acı verici, hatta ölümle sonuçlanabilecek rahatsızlıklar yaşanırdı.

Moda

127

Keltler (yaklaşık M.Ö. 700'den itibaren Batı Avrupa'da yaşamışlardı) giysilerini farklı renklerde boyamak için çevrelerindeki bitkileri kullanmışlardı. Bu bitkilerin içinde şunlar vardı:

kayın ağacı kabuğu (kahverengi)
kaz otu kökü (kırmızı veya turuncu)
böğürtlen (mavi ve mor)

128

Anglo-Sakson bir keşiş, hali vakti yerinde kadınların giyim kuşamını şöyle tarif etmişti: Kol kenarlarına ipek şeritler dikilmiş tünikler, başlıklar ve kırmızı deri ayakkabılar giyerlerdi. Başlarına uzun örtüler takarlardı; saçlarını bukle bukle yapar ve el tırnaklarını atmaca pençesi gibi sivriltirlerdi.

Sizce keşiş bunları onaylamış mıdır?

129

Viking miğferleri boynuzlu değildi! Kelt kavimlerinde de genel kural olarak boynuzlu miğfer kullanılmazdı, ama bir istisna olarak, Thames Nehri'nde boynuzlu bir Kelt miğferi bulunmuştur.

Londra'da, Thames Nehri'nde bulunan miğfer, M.Ö. 150-50.

130

İpek, bundan yaklaşık 6.000 yıl önce Çin'de imal edilmiş, parlak, göz alıcı, çok güzel bir malzemedir. "İpek Yolu" (kara ve denizyollarından oluşan bir yol ağı) üzerinde binlerce kilometre yol kat edip Avrupa'ya ulaşmıştı. Avrupalı casuslar M.S. 6. yüzyıla gelinceye dek, ipeğin ipekböceği kozalarından yapıldığını keşfedememişlerdi.

131

Çinli alimlerin çoğu el emeğiyle çalışamayacak kadar zeki ve alim olduklarını göstermek için, tırnaklarını uzatırlardı. Kimisi de sadece bir tırnağını uzatırdı. Dul İmparatoriçe Ci Hi (M.S. 1835-1908) her tırnağını ellerinin yaklaşık iki katı kadar uzatmıştı.

Yanında bir anka kuşuyla, akışkan ipek giysiler içinde Çinli bir hanım, resim ipek bir rulo üzerine yapılmıştır. Ming hanedanı dönemi.

132

Japonya'daki Hokkaido Adası'nda yaşayan Ainu kavmi ağaç kabuğundan kumaş dokurdu. Erkekler körpe ağaçlardan kabuk toplar, bunları suyun içinde yumuşatır, liflerini ayırır ve güneşte kuruturlardı. Daha sonra da kadınlar bu liflerden kumaş dokurdu.

133

Açılıp kapanan yelpazeler M.S. 4. yüzyılda Japonya'da icat edilmişti.

Elinde açılıp kapanan bir yelpaze tutan Japon aktörünü gösteren ahşapbaskı resim.

134

Meksika'daki Mayalar pamuktan dokunmuş ve boyanmış elbiseler giyerlerdi. Başlık gibi diğer süs eşyaları da, ağaç kabuklarından çıkarılmış ve yumuşatılmış liflerden de yapılırdı.

135

Quechquemitl, Meksikalı kadınların taktığı basit bir boyun atkısıydı. Üçgen biçimindeydi, bazen püsküllerle süslenirdi ve muhtemelen göz alıcı, parlak renklere boyanmış desenleri olurdu.

Aztek tanrıçası Chalchiuhtlicue bir *quechquemitl* takmış.

136

Eski Mısır'da hava bazen öyle sıcak olurdu ki, çocuklar üzerlerine hiçbir şey giymezlerdi. Çoğu zaman da basit bir tünikle dolaşırlardı.

137

Sadece Roma yurttaşlarının toga giymeye hakkı vardı. Toga, yarım daire şeklinde biçilmiş geniş bir örtüydü. Bir kolun üzerine sarılır, diğer kol açıkta kalırdı. Oldukça kullanışsız bir giysi olmalıydı.

138

Eski Mısır'da insanlar genellikle papirüsten (bir saz türü) yapılmış sandaletler giyerlerdi. Sadece zenginler deri sandalet yaptırabilirlerdi.

139 TOGA NASIL GİYİLİR?

1 Togayı arkanda tut. Bir ucunu omuzunun üzerinden atıp yere kadar sarkıt.

2 Diğer ucunu al, yavaşça önüne doğru çek ve aynı omuzun üzerine koy ve arka tarafta diğer parçanın altına sağlam bir şekilde sıkıştır.

3 Diğer ucu kolunun üzerine koy.

4 Etrafına tepeden bakarak çalımlı bir şekilde dur.

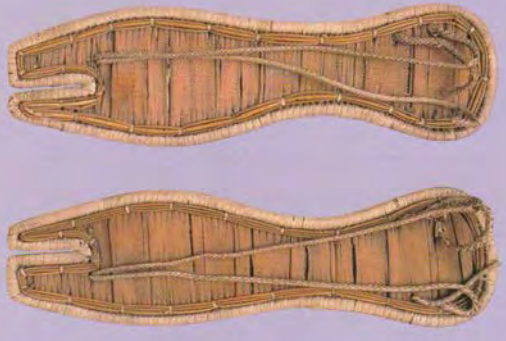

Toga giymiş bir Roma *lictor*'unu (yargıçların önünde yürüyen görevli) gösteren tunç heykelcik.

Teb'de bulunmuş deri çocuk sandaletleri, Mısır, M.Ö. 1550-1069.

Papirüsten yapılmış sandaletler.

140

Antik Romalılarda birçok farklı ayakkabı türü görülürdü. Askerler kalın sandaletler giyerdi. Tabanlarına çakılan çiviler bunları iyice sağlamlaştırırdı. Çalışan insanlar dayanıklı sandaletler giyerlerdi. Zenginlerin ise kendileri için özel olarak yapılan çok güzel terlikleri vardı.

141

Eski Mısırlı erkek ve kadınlar iç çamaşır olarak peştemal giyerlerdi. Firavun Tutankhamon'un mezarından, kendisiyle birlikte gömülmüş 145 peştemal çıkmıştı. Ölüm Sonrası Ebedi Hayat'ında bunları giyeceği düşünülmüştü.

142

Antik Yunanlar daha çok keten ve yünden yapılma elbiseler giyerlerdi.

143

Yunan kadınları genellikle *peploi* [peplos'un çoğulu] giyerlerdi. Peplos, ortasından ikiye kesilmiş ve omuzlardan tutturulan uzun bir bez parçasıydı. Bele sarılan bir kemerle sıkılırdı.

Mücevherler

144

Kore'deki eski Silla Krallığı'nın başkentinin yakınında altından yapılmış şaşırtıcı nesneler bulunmuştur. Kazı yerinde altın taçlar, kemerler, küpeler, kolyeler, kapkacak, hatta altın ayakkabılar çıkartılmıştır.

Kore'de Silla hanedanı dönemine ait bir çift altın küpe, M.S. 5.-6. yüzyıllar.

Mineli grena süslemesiyle bir Anglo-Sakson broşu, M.S. 6. yüzyıl sonu veya 7. yüzyıl başı.

145

Anglo-Saksonlar bol dökümlü, gevşek giysilerini bağlamak için broş kullanırlardı. Broşlar hem güzel durur, hem de giysilerin düşmesini engellerdi.

146

Zengin Anglo-Sakson kadınlar muhteşem mücevherler takarlar ve erkekler de bazen üzerinde bir sürü süs bulunan silahlar taşırlardı. Anglo-Saksonlar özellikle grena (lâl taşı) adı verilen kırmızı taşlar kullanmaktan hoşlanırlardı; mineli grena adı verilen ve büyük hüner gerektiren bir teknikle ün yapmışlardı. Bu teknikte, kırmızı lâl taşları ince altın tellerden oluşturulan bir göz içine yerleştirilirdi.

147

Aztekler kulak, burun ve dudak deliklerine altın, seramik ve obsidyenden (siyah volkanik kristal) yapılma takılar takarlardı.

148

Demir Çağı Britanyası'ndaki Keltler dünyanın en hünerli maden işleyicileri arasındaydılar. Torc adı verilen kolyeler yaparlardı; bunlar, genellikle birçok madeni telin bükülerek bir araya getirilmesinden oluşurdu. Çok ağır olabilirlerdi –Snettisham'da bulunan altından yapılma Büyük Torc bir kilodan daha ağırdır. 64 ayrı telden yapıldığı için bu kadar ağır olmasında şaşılacak bir yan yoktu.

İngiltere, Norfolk, Snettisham'dan Büyük Torc, M.Ö. 100 civarı.

Saç ve Başlıklar

149

Eski Sümer'deki saray kadınları saçlarını uzun ve tek bir örgü halinde örerler, daha sonra bunu başlarının çevresine sararlardı. İğnelerle tutturulan, kurdeleler ve boncuklarla işlenmiş çok güzel başlıklar takarlardı.

150

12 veya 14 yaşında ergenliğe adım atıncaya kadar, Mısırlı çocukların saçları kazınır, sadece kulaklarının arkasında bir tek örgü bırakılırdı. Bu örgüye "gençlik kenar buklesi" veya "Horus buklesi" denirdi; çünkü tanrı Horus genellikle bir çocuk olarak tasvir edilirdi.

151

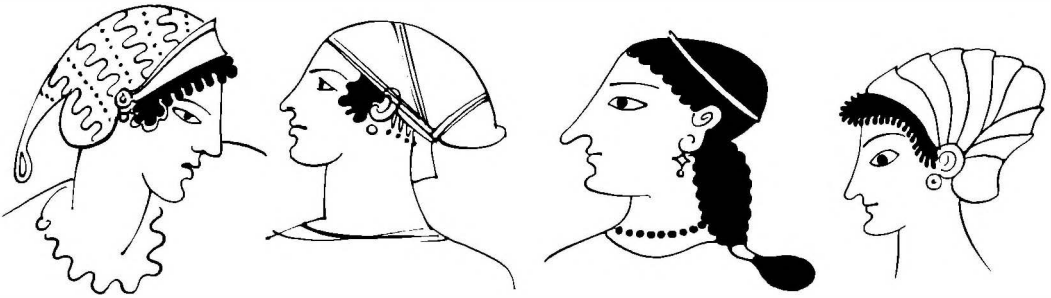
Eski Mısırlılar saç losyonları ve jöleleri kullanırlardı. Zengin erkekler ve kadınlar peruka takarlardı. Resimlerdeki perukalar ağır görünümlü ve siyah renktedir, ama günümüze kadar ulaşmış bazı perukalardan, daha açık renklerde de yapıldıkları anlaşılmaktadır.

152

Aztek soyluları, konumlarını belli etmek üzere, renkli kuş tüylerinden ve diğer değerli malzemelerden yapılmış büyük başlıklar takarlardı.

İnsan saçından yapılmış erkek perukası, Teb, Mısır, M.Ö. 1550-1300.

153

Yunan kadınların saçları uzun ve bağlıydı. Sadece kadın kölelerin ve yas tutan kadınların saçları kısa olurdu.

Antik Yunan'daki kadınların bazı farklı saç stilleri.

154

İmparator Hadrianus (M.S. 117-138'de hüküm sürmüştür) M.S. 2. yüzyılda Roma'da sakal modasını başlattı. O zamana kadar, Yunan erkekleri sakallı olmasına karşın, Roma'da sakal pek yaygın değildi.

Hadrianus'un mermer büstü.

155

Çinli hanımların gelişkin, yüksek saç modelleri vardı. Bu amaçla takma saç da kullanırlar, bunları uygun yerlere yeşimtaşından, altından, gümüşten, camdan veya fildişinden iğneler ve taraklarla tuttururlardı.

Kabarık saç modeliyle güzel giyimli bir Çinli soylu hanım, duvar rulosu, M.S. 9. yüzyıl.

Makyaj

156

Mısırlı erkekler ve kadınlar gözlerine siyah veya yeşil renklerde makyaj yaparlar, ayrıca kadınlar yanaklarını, dudaklarını ve tırnaklarını kırmızı demiroksitle boyarlardı.

157

Mısırlılar temizleyici kremler ve deodoran kullanır ve ciltlerini güneşten korumak için bedenlerini parfümlü yağlarla ovarlardı.

158

Antik Yunanlarda yüz beyazlatıcı pudra (düzgün) kurşun ve sirkeden yapılırdı – cilt için tam bir felaket!

Mısırlı soylu bir hanımın makyajı.

Peniati'li Ahmose'ye ait olan bu makyaj kutusunda gözler için siyah sürme de bulunmaktadır. Teb, Mısır, M.Ö. 1500-1440.

159

Anglo-Saksonlar istemedikleri saçları madeni cımbızlarla çekip koparırlardı.

Anglo-Sakson cımbızı.

Yiyecek ve içecek

160

Bugün içtiğimiz çayların hepsi, ilk olarak Eski Çin'de yetiştirilen içilebilen çaydan türemiştir. Hem zenginler hem de yoksullar çay içerdi ve ahbaplarla buluşulan halk mekânları olan çayhanelerde hiç akla gelmedik çay türlerinin tadına bakılırdı.

Çin'de Songlar döneminden çay kasesi, M.S. 960-1279.

161

Narlar ağızlarına kadar tane ile dolu oldukları için, Eski Çin'de pek çok erkek çocuk sahibi olma dileğini ifade eden bir uğur işareti sayılırlardı.

Roma'da, sabanla toprağı süren adam modeli.

162

Yoksul Romalılar ekmek, peynir, zeytin, fasulye, çeşitli sebzeler ve böreklerin içinde, ya da hayvan bağırsaklarına doldurulmuş halde ucuz etler yerlerdi. İmparator büyük kentlerde yaşayan ahaliye sık sık bedava ekmek, zeytinyağı ve domuz eti dağıttırırdı, çünkü insanlar çok yoksuldu.

163

Zengin veya yoksul tüm Romalılar günde üç öğün yerlerdi.
Kahvaltı: *ientaculum* (çocuklar kahvaltılarını genellikle okula giderken yoldaki bir satıcıdan alırlardı)
Öğle yemeği: *prandium*
Akşam yemeği: *cena*

164

Antik Roma dünyasında et ya ateşte kızartılır ya da haşlanırdı. Her türlü et bol bol soslanarak sofraya getirilirdi. Sosların hemen hepsi *garum* (*liquamen* de denir) içerirdi. Bu, güneşte bırakılıp kurutulmuş balığın iç organları, kafası ve kılçıklarından yapılan bir sostu. Kulağa mide bulandırıcı gelse de çok lezzetliydi ve biraz Worcester sosunu andırıyordu.

Balık ve meyvelerin resmedildiği bir Roma mozaiği.

165

ZENGİN BİR ROMALININ AKŞAM ZİYAFETİ MENÜSÜ

GUSTATIO (mezeler)
Yumurta
Peynir
Sütle beslenmiş salyangoz
Balık
Salata
Sebzeler: kuşkonmaz, mantar, bezelye, fazulye, lahana, havuç
Kaz
Tavuk
Kakırca (sincaba benzer küçük bir fare türü) dolması (belki de içi kıyılmış et, gelincik tohumları ve balla dolduruluyordu)

MENSAE PRIMAE (ana yemek)
Kurutulmuş domuz budu
Geyik eti
Yaban domuzu
Keçi
Yaban tavşanı
Devekuşu
Flamingo
Papağan (bal, hurma ve susam taneleriyle birlikte pişiriliyordu)

SECUNDAE MENSAE
Baharatlı kek
Krema
Kurabiyeler (şaraplı ve ballı)
Meyveler: elma, erik, şeftali, armut, üzüm, incir, kiraz.

166

Antik Yunan'da insanlar her yemekle birlikte ekmek de yerlerdi. Yunanlar balık ve deniz kabukluları yerler, fakat fazla et tüketmezlerdi. Koyunlar yün ve sütleri için saklanır, çok değerli olduklarından etleri nadiren yenirdi. Şeker olmadığı için tatlandırıcı olarak bal kullanılırdı.

Teb'den ekmek somunu –herhalde biraz bayatlamıştır artık!–, Mısır, M.Ö. 1500 civarı..

167

Eski Mısır'da en gözde yiyecek ekmek, en gözde içecek de biraydı. İnsanlar sudan çok bira içerlerdi.

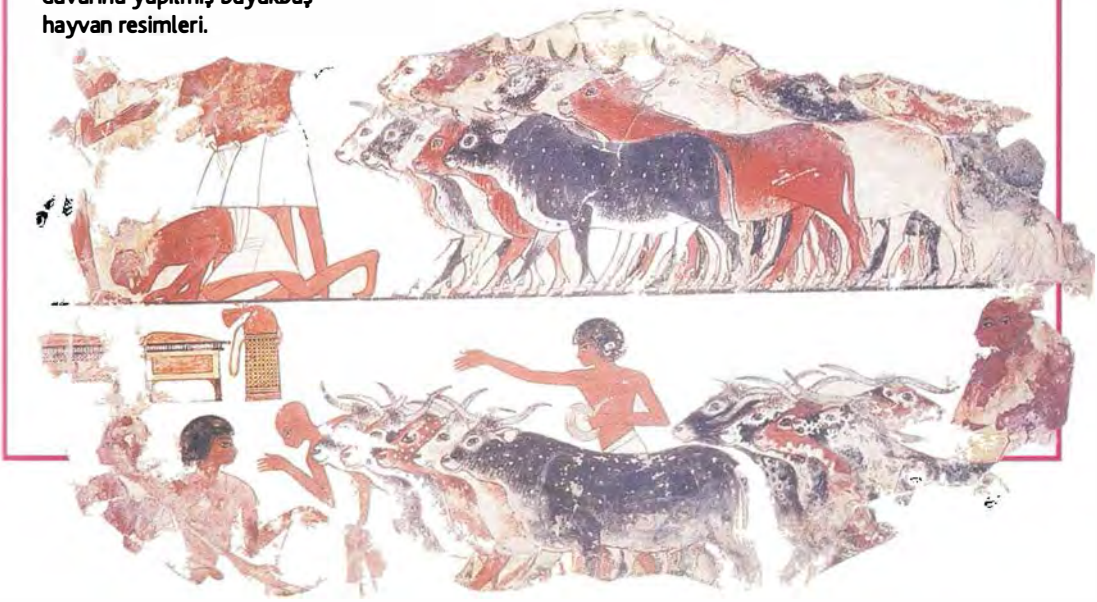

Bir Mısır bira imalathanesinin modeli; kadın işçiler tahıl öğütüp bira yapmakla uğraşıyorlar.

168

Eski Mısırlılar yemek üzere ördek, kaz ve güvercin yetiştirirler, onları yağ topaklarıyla besleyerek semirtirlerdi. Ayrıca Nil Nehri'nde, göllerde ve bataklıklarda tutulan balıklardan da çok miktarda tüketirlerdi. Sadece çok zengin olanlar sığır eti yiyebilirdi, çünkü çok pahalıydı.

Nebamun'daki mezar-tapınağın duvarına yapılmış büyükbaş hayvan resimleri.

169

Eski Mısır, Yunanistan veya Roma'da ne patates ne de domates vardı. Patates ve domates, Amerika kıtasından getirilmiş sebzelerdir. Meksika'dan Avrupa'ya getirilen diğer besin maddeleri arasında çikolata, mısır, yeşil biber, kırmızı biber, avokado, kabak, vanilya ve hindi sayılabilir.

170

Eski Mısır, Yunanistan veya Roma'da ne portakal ne de limon vardı. Limon İtalya'ya Arap tüccarlar tarafından M.S. 2. yüzyıl civarında getirildi. Kuzeydoğu Hindistan'daki Himalaya bölgesinden gelmişlerdi. Portakal ise Avrupa'ya muhtemelen M.S. 9. yüzyıla doğru girdi. Burma ve Güneybatı Çin'den Arap tüccarlar tarafından getirilmişlerdi.

Mayaların genç mısır tanrısı,
Honduras, M.S. 600-800.

171

Eski Meksika'da Azteklerin ve Mayaların ana gıda maddesi mısırdı. Un yapmak üzere taşların arasında öğütülür, daha sonra bu unla ince tortilla'lar (sac ekmeği) pişirilirdi. Sıcak fırında pişirilen tortilla'lar kırmızı biber ve fasulye ile yenirdi. Mısır öyle önemliydi ki, mısır tanrılarına tapılırdı. Mayalar, tanrıların ilk insanları mısır koçanlarından yarattıklarına inanırlardı.

172

Kakao tanelerinden yapılan çikolata (içeceği) Mayalar ve Aztekler tarafından çok kullanılırdı ve daha sonra Avrupa'ya da girdi. Aztekler chocolatl'larını tatlandırıcı kullanmadan ve kırmızı biber ekleyerek içerler ve bunun kendilerine enerji ve bilgelik verdiğine inanırlardı. Kakao tanelerini para yerine de kullanırlardı.

173

Vikingler, çam ağacı reçinesini bir tür çiklet olarak çiğnerlerdi.

174

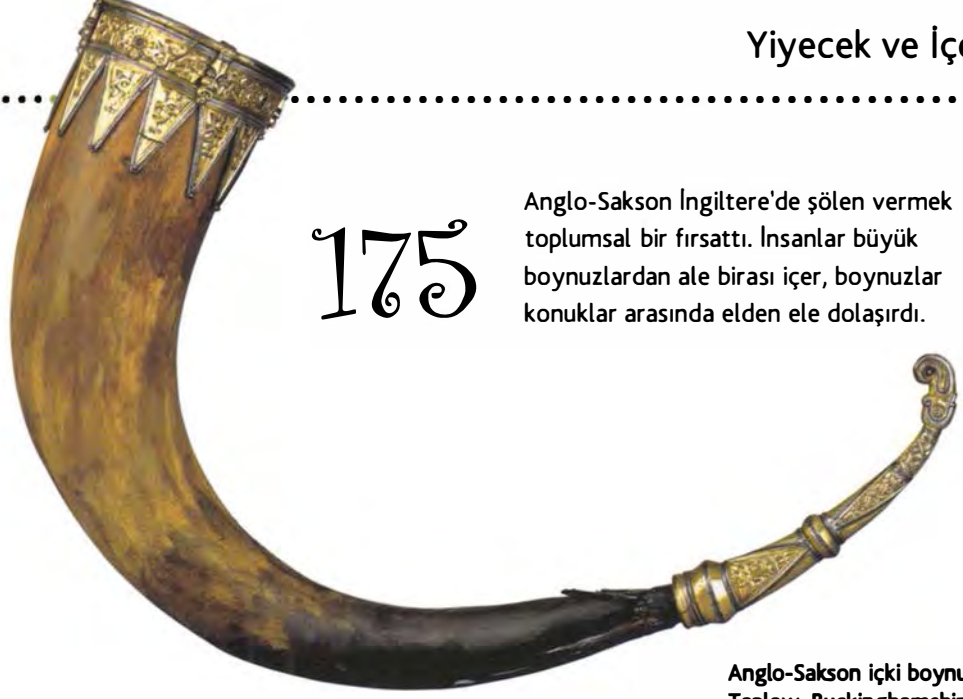
Wessex kralının verdiği bir şölen için Anglo-Sakson alışveriş listesi:

10 kavanoz bal
20 tavuk
300 somun ekmek
12 fıçı Gal birası
1 fıçı tereyağı
30 fıçı açık renk bira
5 somon balığı
2 yaşlı sığır
10 kilo kuru ot
10 kaz

Sizce kaç kişi davet edilmiştir?

175

Anglo-Sakson İngiltere'de şölen vermek toplumsal bir fırsattı. İnsanlar büyük boynuzlardan ale birası içer, boynuzlar konuklar arasında elden ele dolaşırdı.

Anglo-Sakson içki boynuzu, Taplow, Buckinghamshire, M.S. 6. yüzyıl sonu.

Bir Anglo-Sakson şöleni.

Eğlence

Müzik, dans, tiyatro

176 İlk ücretli müzisyenler M.Ö. 3. binyılda Eski Sümer'de görüldü.

177 Meksika'daki eski Mayalar iyi hasat almaya veya avın bereketli geçmesine yardımcı olmak üzere danslar yaparlardı.

178 Azteklerin, borazanlar, kavallar ve davullar da içinde olmak üzere, farklı çalgıları vardı.

Aztek Meksikası'nda bulunmuş ahşap oyma davul veya teponaztli, M.S. 1325-1521.

179

Eski Sümer'de çalınan

BEŞ MÜZİK ALETİ

ARP
KAVAL
LİR
TEF
DAVUL

Ur kentinden bir lir, yaklaşık M.Ö. 2600-2400.

Antik Yunan'dan aldığımız
DÖRT TİYATRO SÖZCÜĞÜ

Sahne (skene)	Sahnenin arka duvarı
Koro (khorus)	Topluca hareket ve dans edip, replik/şarkı söyleyen oyuncu grubu
Orkestra (orkhestra)	Koronun şarkılarını söylediği geniş alan
Önsahne (proskenion)	Sahnenin etrafındaki çerçeve; ayrıca sahnenin seyirciye en yakın bölümü anlamında da kullanılır.

Batı Anadolu'da Myrina'dan Yunan aktör heykelciği, M.Ö. 2. yüzyıl.

181

Beowulf meşhur bir Anglo-Sakson şiiridir. "Korkunç ve açgözlü" canavar Grendel'in gece vakti kralın sarayını basıp birçok savaşçıyı nasıl öldürdüğünü anlatır. Savaşçı Beowulf canavarı öldürür, ama ertesi gece Grendel'in dehşet saçan annesi öç almaya gelir. Beowulf onu göldeki inine kadar kovalar ve büyük kılıcıyla öldürür.

182

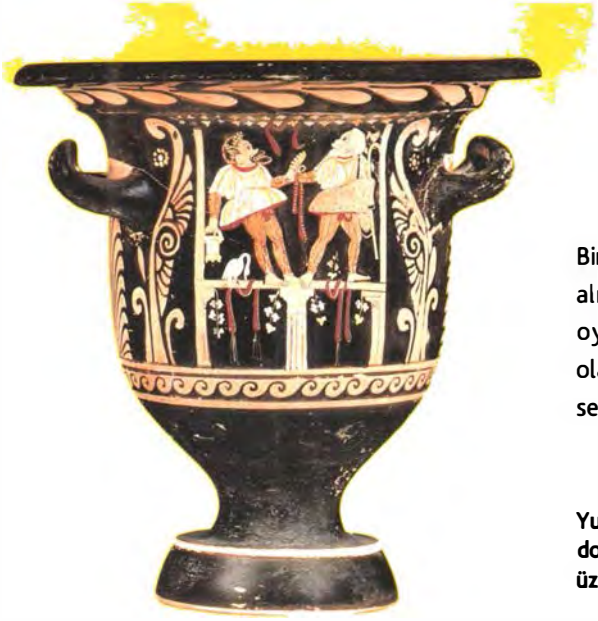
Şarkılar Kitabı muhtemelen dünyada bulunmuş en eski pop müzik belgesidir. M.Ö. 120'de, hangi şarkıların popüler olduğunu öğrenmek isteyen Çin imparatoru tarafından ülkenin dört bir köşesini dolaşmak üzere bir grup görevlendirilmiş; Yue-fu'lar adıyla bilinen bu grup söz konusu şarkıları derlemişti.

183 Yunan şiiri her zaman müzik eşliğinde yüksek sesle söylenirdi. Yunanlar şiirlerinin bir şeyler öğretmesini isterlerdi ve bu tercih, tuhaf sayılabilecek bazı dizeler yazılmasına da yol açmıştı – örneğin şair Nikandros zehirlerin panzehirlerini sıralayan ve hayvan ısırıklarının nasıl tedavi edileceğini açıklayan bir dizi şiir (Theriake) bırakmıştı.

184 Tiyatro ilk olarak antik Yunan'da ortaya çıktı. Yunan draması tanrı Dionysos için düzenlenen dinsel şenliklerde sergilenen danslar ve şarkılardan hareketle gelişti.

185 Yunan mitinde, Orfeus öyle güzel çalıp söylemişti ki onun müziğinin etkisiyle yırtıcı hayvanlar bile uysallaşmıştı.

Birçok Roma tiyatro oyunu antik Yunan'dan alınmıştı. Roma mizah sanatına dayanan diğer oyunlar ise son derece gürültülü patırtılı olabiliyor, gösteriler sırasında aktörler ve seyirciler karşılıklı bağrışıyorlardı.

Yunan komedyalarındaki aktörler mask takar ve içler doldurulmuş kostümler giyerlerdi. Bu Yunan vazosu üzerinde komik bir oyundan bir sahne görülüyor.

Oyuncaklar ve Oyunlar

187 Antik Yunan'da çocuklar salıncağa ve tahterevalliye binerlerdi.

188

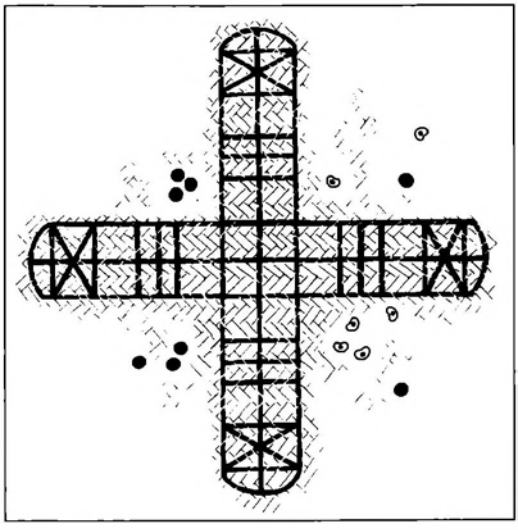

Eski Mısır'da çocuklar eski bezlerden yapılmış, gerçek saçları olan bebeklerle oynarlardı. Arkeologlar Mısır mezarlarında model askerler, evler ve tahta hayvanlar bulmuşlardır, ama bunlar belki de oyuncak değildi. Modeller, ölen kişinin öteki hayatında kullanması için mezara konmuş olabilirdi.

Çenesi hareketli tahta kedi, Mısır, M.Ö. 1550-1070.

189 Eski Mısırlı çocuklar takımlar halinde *khuzza lavizza* adı verilen bir tür birdirbir oyunu oynarlardı.

190 Patolli, oyun tahtası üzerinde oynanan popüler bir Aztek oyunuydu. Oyuncular taşlarını bir örtü üzerine çizilmiş oyun tahtasının etrafına dizerlerdi. Üzerleri noktalarla işaretlenmiş fasulye taneleri zar olarak kullanılırdı.

Bir Aztek patolli oyun tahtası.

191

Satranç, bugüne kadar bulunmuş en başarılı masa oyunudur. Muhtemelen 1000 yılı aşkın bir süre önce Hindistan'da oynanmaya başlamıştı. Kurallar o günden bu yana biraz değişmiştir. Oyunun ilk çıkışında Queen'e [Kraliçe] vezir deniyordu. Bu taş çok uzağa gidemiyordu.

192

Mankala, Afrika ve Karayipler'de bugün de çok popüler olan eski bir oyundur. Birçok türü vardır, ama hepsinde oyuncular fasulye tanelerini veya taşları sıralar halinde dizilmiş deliklere "ekip" rakiplerinin taşlarını yemeye çalışırlar. Bu oyun son derece hızlı ve ateşli bir şekilde oynanabilir.

Sierra Leone'den mankala oyun tahtası, M.S. 20. yüzyıl.

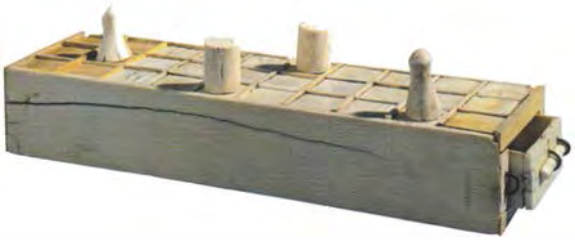
193

Sri Lanka'dan Pachisi oyun tahtası ve taşları, M.S. 19. yüzyıl.

Ludo –bu oyunu muhtemelen oynamışsınızdır– Britanya'ya 19. yüzyılda geldi. Aslında temeli, Hindistan'da yüzlerce yıldır son derece popüler olan çok daha eski bir oyuna, *pachisi*'ye dayanıyordu. Ludo bunun daha basitleştirilmiş ve oynaması daha kolay bir türüdür.

194 Eski Mısırlılar masa oyunlarını oynamayı severlerdi. En popüler oyunun adı senet'ti. Biraz tavlayı andıran bu oyunda, belli sayıda pulun oyun tahtası çevresinde dolaştırılıp dışarı çıkarılması söz konusuydu. Senet, ruhun ölümden sonra çıktığı yolculuğu yansıttığına inanıldığı için, dini nedenlerle de oynanırdı.

Fildişinden senet oyun tahtası; altında taşları koymak üzere bir de çekmece var. M.Ö. 1550-1069 arasında yapılmış.

195 Anglo-Saksonlar muhtemelen tavlaya benzeyen tabula adında bir oyun oynarlardı. Rakibinizin ordusunu esir etmeye uğraştığınız bir oyun olan *latrunculi* (askerler) oynamaktan da hoşlanırlardı.

196 Antik Yunan'da genç kadınlar ve çocuklar *astragaloi* veya aşık oyunu oynarlardı. Bugün oynanan zar oyunları da buna benzer. Oyundaki taşlar, koyun veya keçinin aşık kemikleri ya da bunların kopyalarıydı.

197 Romalılar tavlanın *ludus duodecim scriptorum* adı verilen daha eski bir biçimini oynarlardı. Oyun tahtaları üzerine kimi zaman rakiplerin birbirlerine yolladığı sert mesajlar yazılırdı. Örneğin:

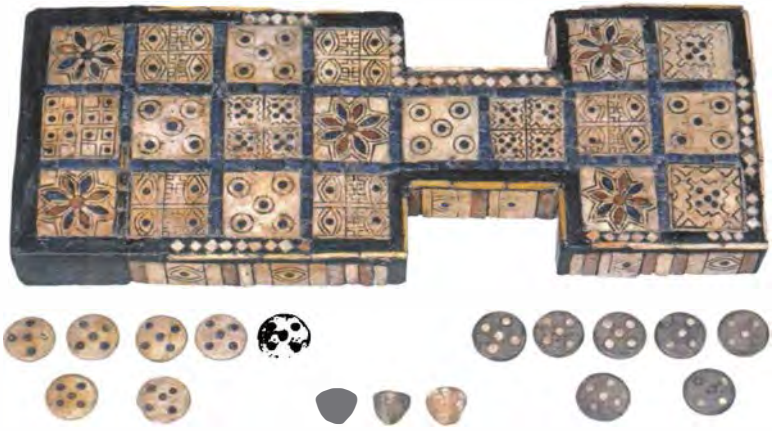
LEVATE DALOCU	**Kalk bakalım yer aç bana**
LUDERE NESCIS	**Bu oyun hakkında hiçbir şey bilmiyorsun**
IDIOTA RECEDE	**Yaylan bakalım oradan budala!**

Aşık oyunu oynayan iki Yunan kadının pişmiş topraktan (terrakota) heykelcikleri. Helenistik Dönem, M.Ö. 300 civarı.

198 Dünyada bugüne kadar varlığını korumuş en eski masa oyunlarından biri Ur Kraliyet Oyunu'dur. Hursabad kentinin kapılarında duran taştan devasa bir kanatlı boğa heykelinin ayağına yakın bir yerde bu oyunun bir türünün kazılı olduğu bulundu. Belki de kapıdaki muhafızların canları sıkılmış ve oyuna oturmuşlardı.

199 Asya'da uçurtmalar bir zamanlar dövüştürülürdü. Dövüştürülen türler düz kâğıttan yapılmış, çok hareketli uçurtmalardı. Havada uçan kuyruklarının bir bölümü çok pürtüklüydü ve bu bölüm, rakibin uçurtma ipini kesip düşürmek için kullanılırdı.

Ur Kraliyet Oyunu'nun tahtası ve taşları, Ur kenti, Eski Sümer. M.Ö. 2600-2400.

200 Uçurtma muhtemelen Çin'de bulunmuştu. Uçurtmadan ilk bahseden metin 2.000 yıllık bir öyküdür. Bu öykünün bir versiyonunda, Han Hin adında ufak tefek bir generalin (M.Ö. 196'da ölmüştür) kendisini bir uçurtmaya bağlayıp imparatorun sarayının üzerinden nasıl uçtuğu anlatılır.

Uçurtmalar ilk başlarda mesafe ölçümü gibi askeri amaçlarla kullanılmışlardı. Han Hin'in öyküsünün daha inandırıcı bir versiyonunda uçurtmayı (kendisini bağlamadan) sarayın üzerinden uçurduğu ve sicimin boyunu ölçtüğü anlatılır. Daha sonra, saray surlarının altından aynen sicim boyunda bir tünel kazarak başarılı bir baskın yapmıştı.

Sanat

201

Roma kentlerinde ve tapınaklarında birçok imparator ve tanrı heykeli vardı. Bugüne kadar kalabilmiş olanlar beyaz mermerden yapılanlardır. İlk yapıldıklarında herhalde çok parlak renklere boyanmışlardı, ama şimdi tüm boyaları dökülmüş durumdadır.

202

Eski Meksika'daki Mayalar duvar resimlerinde, Maya mavisi diye bilinen parlak mavi bir boya kullanırlardı. Bu harikulade rengin nasıl elde edildiği binlerce yıldır bir sır olarak kalmıştır. Günümüzde uzmanlar indigo, kil ve rengi daha parlak gösteren minik metal parçacıklarının bir karışımı olduğu kanısındadırlar.

203

Peru'daki Nazca kültürünün insanları M.Ö. 200 ile M.S. 600 arasında yaşamışlardı. Gizemli Nazca çizgilerini onlar yapmıştı; bu çizgiler, çölün zemini üzerine yapılmış dev hayvan figürleri ve geometrik şekillerden oluşmaktadır. Bazıları yüz metre uzunluğundadır ve ancak havadan tam olarak görülebilmektedir.

204

British Museum'daki meşhur *discobolus* (disk atıcı) heykeli restore edildiğinde, baş öne doğru çevrilmişti – aslında geriye diske doğru bakmalıydı! Eski Yunan heykeltıraşları heykellerine olabildiğince kusursuz vücutlar yapmaktan hoşlanırlardı.

İmparator Hadrianus'un villasından mermer discobolus heykeli. Yunanların tunç heykelinin Romalılar tarafından yapılmış bir kopyası.

İcatlar

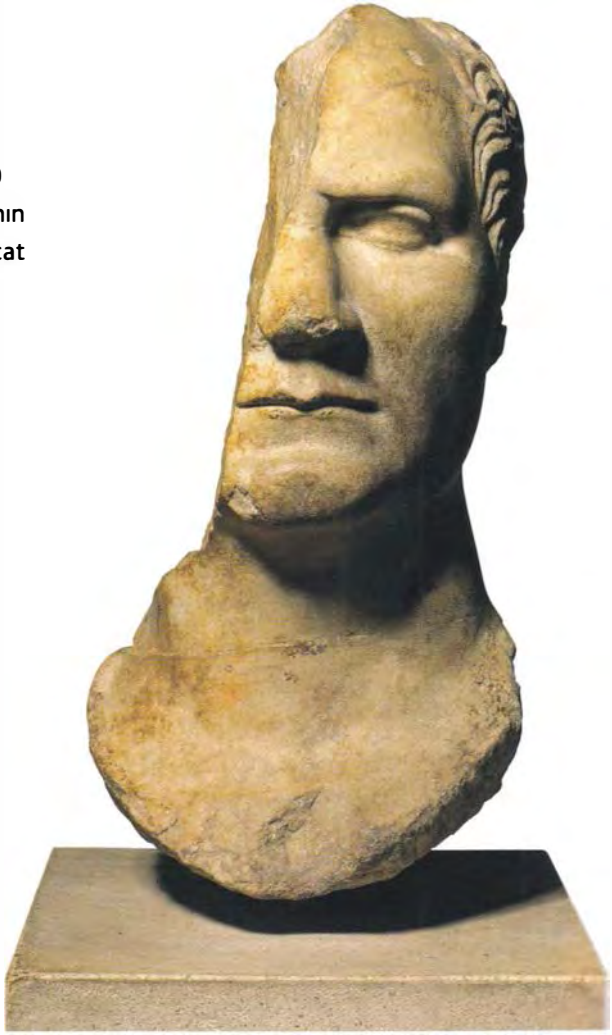
Takvim

205

Antik Roma'da bir yıldaki ayların sayısı = 10
Bir yılın bu şekilde bölümlenmesinin Roma'nın kurucusu Romulus tarafından M.Ö. 753'te icat edildiği söylenir. Bu bölümleme, ayın evrelerini takip eden Yunan takvimine dayanıyordu.

206

Bir Roma yılındaki gün sayısı = 365
Romalı diktatör Iulius Caesar (Jül Sezar) M.Ö. 45'te o tarihten itibaren bir yılda 365 gün olacağını, her dört yılda bir Şubat ayına fazladan bir gün ekleneceğini (artık yıl) ilan etmişti.

Iulius Caesar'ın büstü, Türkiye, M.S. 50.

207

Romalılar tarihleri başlangıç ve sonuçları dahil ederek, yani başladıkları günü sıfır değil bir diye sayarlardı. Örneğin 2 Eylül-5 Eylül arası Romalılara göre dört gündü. Bu nedenle Roma belgelerindeki tarihler üzerinde çalışmak çok güçtür. Ayrıca bu, Iulius Caesar takvim reformunu yaptıktan sonra, Roma hükümetinin her dört yılda bir yerine, her üç yılda bir artık yıl eklediği anlamına gelir. İmparator Augustus bu hatayı nihayet düzeltinceye kadar otuz altı yıl geçmiştir.

208

Iulius Caesar takvim reformunu yaptıktan sonra bir yıldaki ay sayısı = 12
Aylar eski adlarını korudular:

IANUARIUS	OCAK
FEBRUARIUS	ŞUBAT
MARTIUS	MART
APRILIS	NİSAN
MAIUS	MAYIS
IUNIUS	HAZİRAN
QUINTILIS (daha sonra Iulius Caesar'ın adından dolayı "Iulius" oldu)	TEMMUZ
SEXTILIS (daha sonra İmparator Augustus'un adından dolayı "Augustus" oldu)	AĞUSTOS
SEPTEMBER	EYLÜL
OCTOBER	EKİM
NOVEMBER	KASIM
DECEMBER	ARALIK

209

İmparator Charlemagne (I. Karl, Büyük Karl) bir yıldaki ayları yeniden adlandırıyor
Charlemagne (M.S. 742-814) tarım yılını tasvir etmek amacıyla tüm ayları Eski Almanca ile yeniden adlandırdı. Ocak ayından başlamak kaydıyla şöyle sıralanıyorlardı:

Wintarmanoth (kış ayı)
Hornung (bahar)
Lentzinmanoth (Büyük Perhiz ayı)
Ostarmanoth (Paskalya ayı)
Winnemanoth (otlakların yeşillenme ayı)
Brachmanoth (çift sürme ayı)
Heuvimanoth (saman ayı)
Aranmanoth (hasat ayı)
Witumanoth (odun toplama ayı)
Windumemanoth (bağ bozumu ayı)
Herbistmanoth (sonbahar/hasat ayı)
ve Heilagmanoth (kutsal ay).

210

Anglo-Saksonlarda bir yıldaki ay sayısı = 10
Ocak ayından başlamak kaydıyla şöyle sıralanıyorlardı:

Solomnath (Kek ayı. Tanrılara sunular yapılıyordu)
Hrethmonath (Tanrıça Hretha'nın ayı)
Eosturmonath (Tanrıça Eostre'un ayı. Paskalya ile aşağı yukarı aynı döneme denk geliyordu. İngilizler bu bayramı doğrudan Anglo-Saksonlardan almışlardır)
Thirmilci (ilkbaharda otlar iyice büyüdüğü için ineklerin günde üç kez süt verdikleri ay)
Litha (yaz ortasına doğru; gökteki Ay'ın ayı)
Weodmonath (yaban otlarını ayıklama ayı)
Haligmoanath (kutsal ay. Yaz sonunda ve güz başında hasat şenliklerinin düzenlendiği zaman)
Wintirfyllith (kışın ilk dolunayı)
Blotmonath (kış erzağını toplamak üzere hayvanların öldürülmesi gereken kanlı ay)
Giuli (Noel mevsimi. İki ay sürer, kış gündönümü şenliğini de kapsar)

211

Haftanın günleri = 7 (ve bu günlerin Romalı ve Anglo-Sakson pagan kökleri)

SUNDAY, Pazar (Güneş günü)
MONDAY, Pazartesi (Ay günü)
TUESDAY, Salı (Tiw'in günü. Tiw savaş tanrısıydı)
WEDNESDAY, Çarşamba (Woden'ın günü. Woden, tanrıların başıydı)
THURSDAY, Perşembe (Thor'un günü. Thor gök gürültüsü tanrısıydı)
FRIDAY, Cuma (Freya'nın günü. Freya Woden'ın karısıydı)
SATURDAY, Cumartesi (Satürn'ün günü. Satürn, Romalılarda tarım tanrısıydı)

212

Anglo-Saksonlar yeni günün, bir önceki gün güneş battığında başladığına inanırlardı. Bu nedenle, Cumartesi güneş battıktan sonra Sunnanniht (Pazar gecesi) başlar, güneş doğunca da Sunnandæg (Pazar) olurdu.

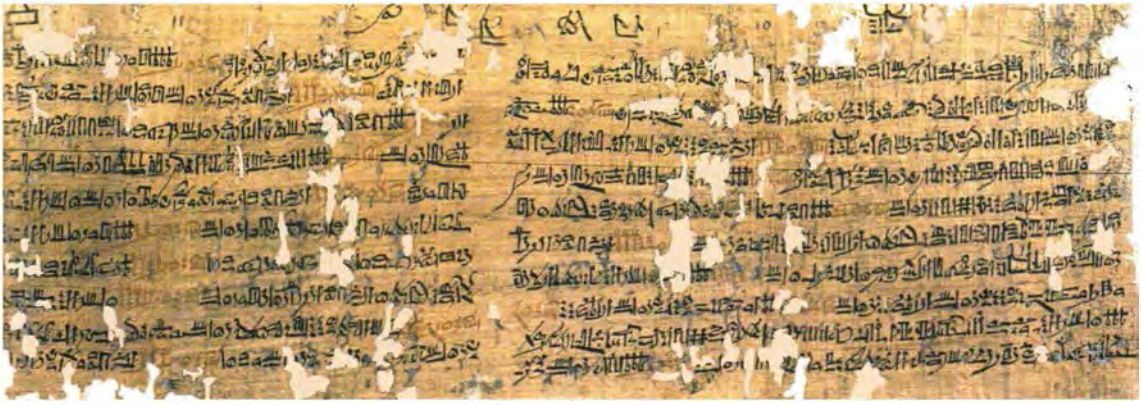
213

Eski Mısırlıların bir günü –bazı metinlerde yirmi dört saatlik bir gün tarif edilmiş olsa bile– kullanışlı olması amacıyla on saatti. Zamanı ölçmelerini sağlayan kum ve su saatleri vardı.

214

Azteklerin iki takvimi vardı: Biri hayatı ve çalışmayı, diğeri dinsel ritüelleri düzenlerdi. Her gün bir tanrının yönetimindeydi. Başkent Tenochtitlan'ın ortasındaki meydanda bulunan büyük bir taşın üzerine dev bir takvim resmi oyulmuştu. Takvim, geyik derisinden yapılmış kitapların içine de kaydedilmişti.

Mısırlılar bazı günlerin uğurlu, bazılarının uğursuz olduğuna inanır ve herhangi bir şey yapmayı tasarlamadan önce, aşağıda gördüğünüz gibi papirüs üzerine yapılmış bir takvime bakarlardı. Kötü bir gün örneği: "Bugün dışarı çıkma... bugün doğmuş olan herkes yılan ısırığıyla ölecek."

216

Burçlar = 12

Bir yılı on iki burca göre bölmeyi M.Ö. 1. binyılda ilk düşünenler herhalde Babilli astrologlar olmuştu. Burçların sayısı, gökyüzünde görebildikleri yıldız kümelerine göre belirlenmişti. Güneş'in bu yıldız kümeleri arasından nasıl geçtiğine bakılarak, yeryüzünde neler olacağı öngörülüyordu. Bizim bugün bildiğimiz burçlar eski Latince isimlerinden alınmıştır.

Burçlar şöyle sıralanır:

- ARIES (KOÇ)
- TAURUS (BOĞA)
- GEMINI (İKİZLER)
- CANCER (YENGEÇ)
- LEO (ASLAN)
- VIRGO (BAŞAK)
- LIBRA (TERAZİ)
- SCORPIO (AKREP)
- SAGITTARIUS (YAY)
- CAPRICORN (OĞLAK)
- AQUARIUS (KOVA)
- PISCES (BALIK)

217

Ophiuchus (yılan-taşıyıcı) yıl boyunca Güneş'in yanından geçtiği on üçüncü yıldız kümesidir. Akrep'ten sonra ve Yay'dan önce gelir. Bununla birlikte, ona denk düşen bir burç adı yoktur.

218

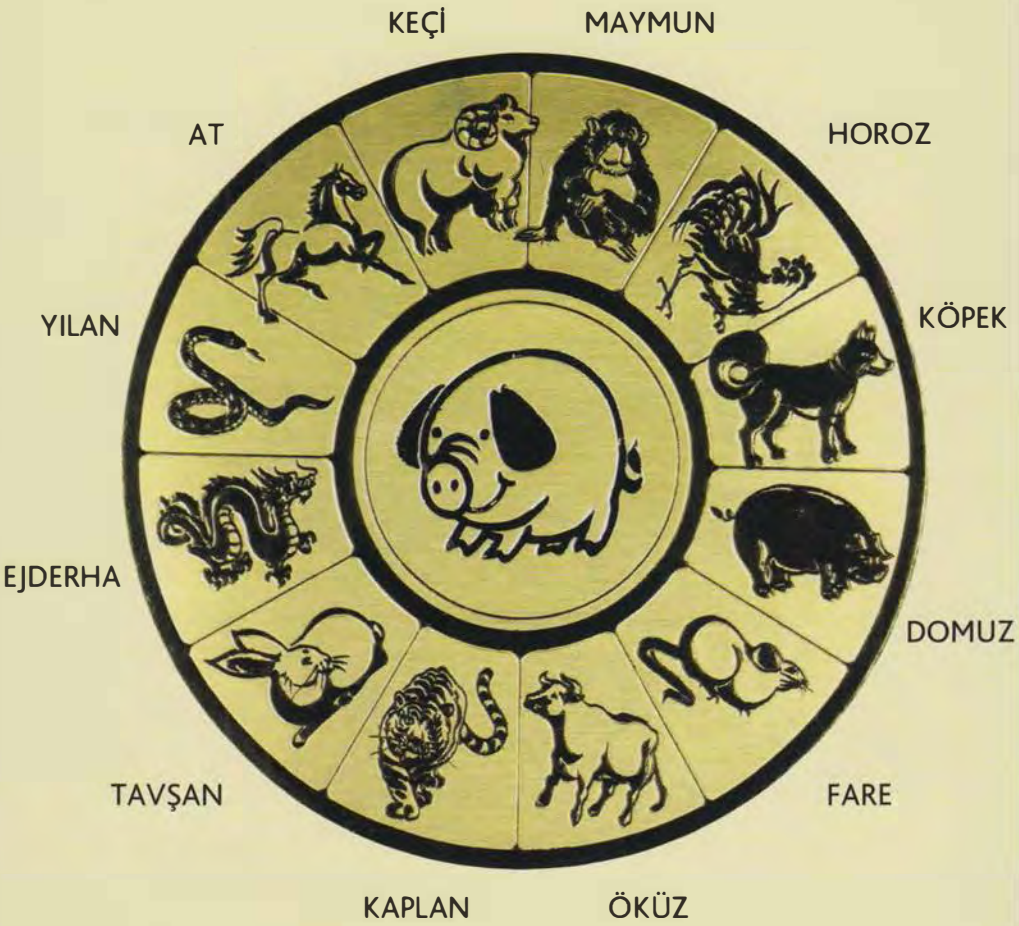
Maya takvimi yıldızlar ile gezegenlerin gözlemlenmesine ve yapılan toplama işlemlerine dayanıyordu. Şaşılacak ölçüde doğruydu. Mayalar, Venüs'ün 6000 yıllık döngüsünü sadece bir günlük hatayla saptamayı başarmışlardır.

Çin Zodyakı'nın [burçlar kuşağı] ON İKİ HAYVANI

219

Çin takvimine göre 2010 Kaplan yılıdır.

Ulaşım

220

Azteklerde tekerlek üzerinde ulaşım yoktu – sadece bazı oyuncakları tekerlekliydi.

221

Azteklerde ağır şeyleri taşıyacak yük hayvanı yoktu. İnsanlar yüklerini kendileri taşır veya köle sahibi olacak kadar talihli iseler, onlara taşıtırlardı. Aztekler ata binen İspanyol istilacıları gördüklerinde şaşkınlıktan donup kalmışlardı.

222

Eski Mayaların, tıpkı Aztekler gibi, tekerlekli araçları yoktu, bu nedenle her yere yürüyerek giderlerdi. Zengin soylular kendilerini tahtırevan üzerinde taşıtır, tüccarlar ise kano ile yolculuğa çıkarlardı.

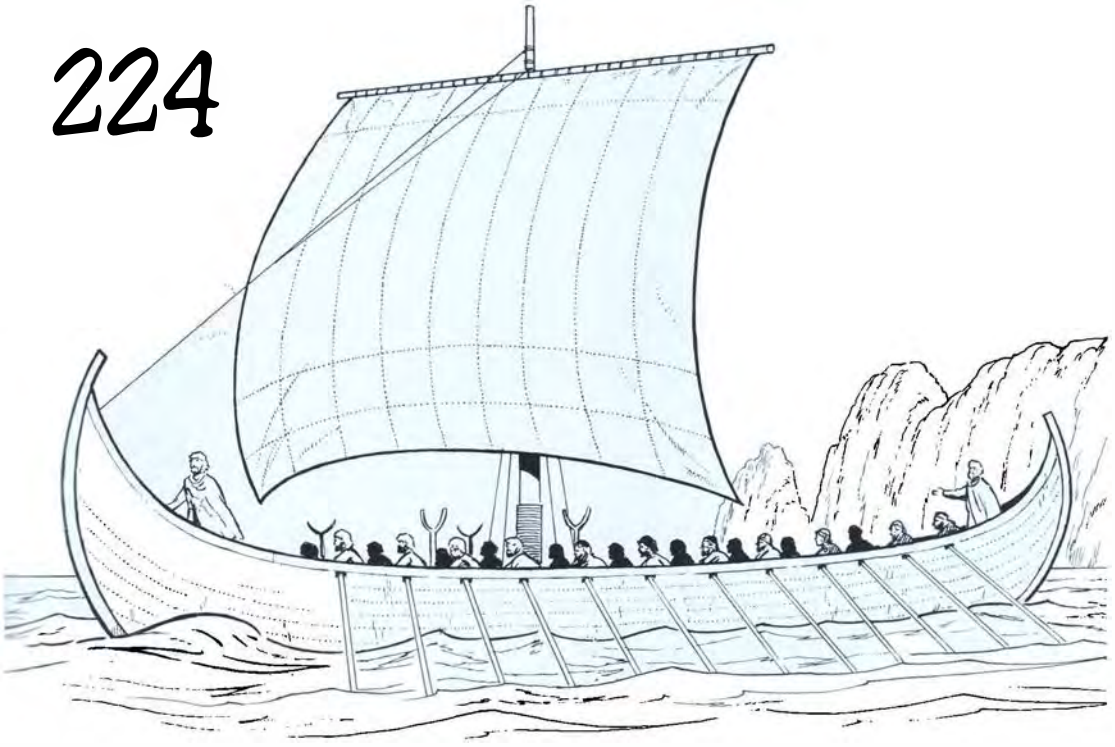
223

Mayalarda kentleri birbirine bağlayan büyük bir yol ağı vardı; bu yollar aynı zamanda ayin alayları ve özel dinsel yerlere yapılan yolculuklarda da kullanılırdı.

Eski Mısır'dan bir tekne modeli, M.Ö. 1900 civarı.

224

Viking uzun gemisi.

225

Mısırlılar genellikle tekneyle yolculuk ederlerdi. Nil Nehri güneyden kuzeye doğru aktığı için, bu yönde kürek çekerlerdi. Geri dönerken, kuzeyden güneye doğru esen rüzgârdan yararlanmak için yelken açarlardı.

Vikingler uzun gemilerde yolculuk ederlerdi. Üst üste bindirilmiş kalaslarla inşa edilen bu gemilerin bir tek kare yelkeni olurdu. Sert denizlere karşı oldukça dayanıklıydılar. Gemiciler mallarını büyük sandıklara koyar ve kürek çekerken onların üzerlerine otururlardı. Vikingler gemilerine Uzun Adımlı, Turna, Uzun Yılan veya Bizon gibi adlar vermişlerdi.

226

Antik Yunan'da insanların çoğu bir yerden bir yere gitmek için yürürdü. Arabalar ve atlar sadece zenginler içindi. Köylülerin bir eşeği olabilirdi.

228

Eski Mısırlılar taşıma için çoğunlukla eşekleri kullanırlardı. Atlar sadece çok zengin kişiler tarafından kullanılırdı. Mısır tarihinin çok geç dönemlerine kadar deve kullanılmamıştı.

Antik Yunan'da ticari mallar (zeytinyağı veya şarap gibi) amfora adı verilen büyük seramik küplere konurdu. Bu mallar, Yunan sahillerinde veya adalar arasında genellikle gemilerle taşınırdı.

Bu Yunan kâsesinin ortasında elindeki amforayı yukarı doğru kaldıran bir adam var. Kâsenin kenarı boyunca denizde giden yük gemileri görülüyor.

Teknoloji

229

Antik Yunan'da taş döşeli yol çok azdı. Yolların çoğu son derece engebeli patikalar halindeydi.

230

Romalıların çoğu bir kentten diğerine giderken üzerleri örtülü, iki tekerlekli yük arabaları kullanırlardı. Oturacak yerleri en tepede olan bu arabaların üstü bezle örtülüydü. Sarsıntılı, ağır ve çok rahatsız araçlardı.

231

Almanya'daki bir Roma kilometretaşının üzerinde de yazdığı gibi, Roma yolları "dağları yarıp geçmiş ve dönemeçleri ortadan kaldırmıştı." O güne dek görülmüş en iyi yollar bunlardı.

232

Mısır'dan yollanan mısır Roma İmparatorluğu'na çok büyük yük gemileriyle, antik dünyanın süper-tankerleriyle taşınırdı.

233

Alet yapımı 2,4 milyon yıl önce Doğu Afrika'da başladı. İlk insanlar sağdan soldan sopa veya keskin taş toplayacaklarına, ihtiyaç duydukları aletleri kendileri yapmaya başladılar. Sert bir taşı çekiç gibi kullanarak bir çakıltaşının her iki kenarını da yontup keskinleştirebileceklerini keşfettiler. Bu aletler ağaçlardan dal kesmek veya büyük hayvanların etini bölmek için kullanılabiliyordu.

Tanzanya'da bulunmuş Paleolitik kesici taş aletler, Afrika, yaklaşık 1,8 milyon yıl öncesine ait.

234

Su saatleri binlerce yıl önce Çin'de icat edilmişti. İlk başta, her biri belirli bir zaman sonunda boşalan bir küp dizisi halinde tasarlanmışlardı.

235

Çin'de Tang hanedanı devrinde (M.S. 618-907) ana besin maddesi olan pirinci yetiştirmek için uzak yerlere su taşıyan kanallar inşa edilmişti. Su tarlalara, bir kolu çevirerek çalıştırılan zekice yapılmış bir bağlantı sistemiyle ulaştırılıyordu.

Çin'de pirinç tarlaları. Bu suluboya resim Çin'de M.S. 19. yüzyılda, Avrupa'ya ihraç edilmek üzere yapılmıştı.

Çin'de İspanya'ya ihraç edilmek üzere yapılmış porselen şişe, M.S. 1573-1620.

236

Çin Seddi M.Ö. 3. yüzyılda, Çin'in ilk imparatoru [Şi Huangdi] olan, Çin hanedanından Çıng'ın emriyle, topraklarına akınlar düzenleyen kabilelere karşı bir savunma tedbiri olarak yapıldı. İnsanı hayretler içinde bırakacak kadar uzundu: 6.000 km! Her birkaç yüz metrede bir gözetleme kuleleri yapılmıştı. Bugün gördüğümüz Çin Seddi, Ming hanedanı devrinde (M.S. 1368-1644) yoğun bir onarımdan geçmiştir.

237

Çinliler, M.S. 6. yüzyılda, Avrupalılar yapmayı becermeden tam 1.000 yıl önce, porseleni icat etmişlerdi. Porselen Avrupa'da çok tutuluyor ve birçok porselen madde Çin'den ithal ediliyordu.

ROMALILARIN BİZİM İÇİN YAPTIKLARI **ON ŞEY**

Romalılar kendi dönemlerinin en ileri teknolojisine sahiptiler. İmparatorluk çöktükten sonra birçok Roma icadı ve yeniliği yok olup gitti ve yüzyıllar boyunca yeniden bulunamadı.

238 **Deniz fenerleri:** Romalılar birçok limanın girişine fenerler inşa ettiler. Deniz fenerlerini ilk olarak Mısırlılar ve Yunanlar kullanmıştı; Britanya'ya deniz fenerini Romalılar götürdü (bunlardan birinin kalıntılarını Dover'da görebilirsiniz).

239 **Vinçler:** Devasa çarkların içinde yürüyen köleler tarafından çalıştırılan çok büyük vinçler inşaat işlerinde kullanılırdı.

240 **Cam üfleme tekniği:** Bu teknik camın seri halde üretimini sağladı; yani cam eşya satın almak için zengin olmanıza gerek kalmamıştı.

Roma dönemi Britanyası'ndan cam üfleme tekniğiyle yapılmış sürahi, M.S. 2. yüzyıl.

241 **Su tesisatı:** Romalılar suyu dağıtmak üzere sukemerlerini ve kurşun su borularını icat ettiler. Bir gölün suyunu çekmek üzere bilinen en uzun tüneli (5,6 km) inşa ettiler.

242 **Beton:** Roma betonunun sağlamlığı ve hafifliği büyük kubbeler, kemerler ve sukemerleri yapılmasına olanak verdi; yoksa bu tür yapılar taşla inşa edilemezdi. (Harca at kılı karıştırmanın betonun çekip büzülme olasılığını azalttığını, kan eklemenin de betonu dona karşı daha dirençli kıldığını da biliyorlardı.)

243 **Ulaşım:** Roma yolları, imparatorluk sona erdikten bin yıl sonrasına kadar kullanılmaya devam ettiler. En parlak dönemlerinde, toplam uzunlukları 85.000 km'yi bulmuştu. Aralarda kurulmuş menziller sayesinde, bir haberci sürekli at değiştirerek 24 saatte yaklaşık 800 km katedebiliyordu.

244 **Merkezi ısıtma:** Romalılar kamusal hamamları ve zengin insanların villalarını ısıtmak için, zekice yapılmış bir yeraltından ısıtma sistemi kullanıyorlardı; buna hypocauston deniyordu.

245 **Tarım:** Romalılar tarafından icat edilmiş hasat kaldırma makineleri 19. yüzyıla kadar aşılamadı.

246 **Matematik:** Muhtemelen Mezopotamya'da icat edilmiş abacus (hesap makinesi) ilk taşınabilir hesap makinesiydi. Romalılar bu buluşu İngiltere'ye de götürmüşlerdi.

247 **Mimarlık:** Roma kemeri kusursuzdu ve yapılardaki etkileyici büyük kubbeleri de onlar icat etmişti (Pantheon'daki gibi).

Tıp ve hastalıklar

248

Dünyadaki en eski reçeteler M.Ö. 3000 tarihlidir ve Eski Sümerlere ait bir kil tablet üzerinde bulunmuştur. Yaralara karşı bazı otları zeytinyağıyla ezerek nasıl merhem yapılacağını ve deniz kabukları, bira, çeşitli bitkiler, tuz ve kül gibi doğal maddeler karıştırılarak nasıl ilaç yapılacağını açıklamaktadır.

249

Sümerler hastalıkların çoğunlukla doğaüstü nedenlerden kaynaklandığına ve beddualaların, tanrıların iradesinin veya efsunların sonucu olduğuna inanırlardı.

İki tür hekimleri vardı: pratik ilaçlar yapan *asu* ve efsunlara başvuran bir büyücü olan *aşipu*. Bunlar hastayı iyileştirmek için genellikle bir arada çalışırlardı.

250

Hippokrates modern tıbbın babası olarak bilinir. Hastayı dikkatle gözlemleyen ve herhangi bir batıl inancın etkisinde kalmadan teşhis koymaya çalışan ilk o olmuştur. Tüm zamanların en meşhur hekimi muhtemelen odur. Modern doktorlar da adını ondan alan, Hipokrat Yemini ile görevlerine başlarlar.

251

Antik Yunanların çoğu insanın ancak bedenindeki dört suyuk (vücut sıvıları) doğru dengede olursa iyi olacağına inanırlardı. Bu dört suyuk şunlardı:

siyah safra
sarı safra
kan
balgam

Bu nedenle hekimler beden dengesini yeniden kurmak için kusma veya kanatma gibi usulleri sık sık tavsiye ederlerdi.

Bir Yunan hekim, kamı şişmiş bir erkek çocuğu muayene ediyor. Sağında, kan veya irin akıtmak üzere kullanılan bir kap görülüyor. Kap, gerçekte olduğundan çok daha büyük gösterilmiş.

252

Asklepios antik Yunan'da hekim tanrıydı. Çevresinde bir kült oluşmuştu. Hastalar onun tapımaklarında uyur ve nasıl tedavi olabileceklerini kendilerine bildirecek bir rüya görmeyi umut ederlerdi.

Asklepios'un mermerden yapılmış başı.

253

Eski Mısırlılar bir dizi hastalığın tedavisinde gübre kullanırlardı. Timsah, pelikan ve kertenkele gübreleri de buna dahildi. Hatta bazı rahatsızlıklarda insan dışkısı bile kullanılırdı.

254

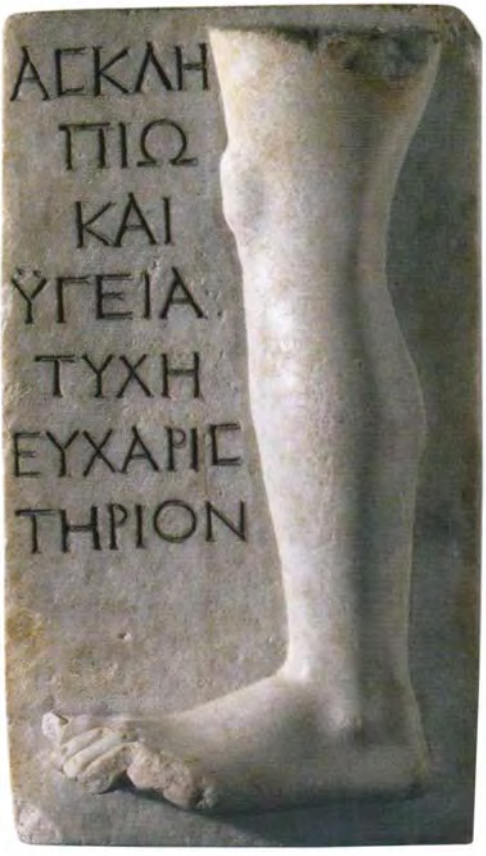
Babilliler diş ağrısının bir solucandan kaynaklandığına inanırlardı.

255

Yunanlar ve Romalılar, iyileşme umuduyla, vücutlarının hastalıklı bölümlerinin kopya edilmiş modellerini Asklepios'a adanmış tapınaklara bırakırlardı. Bu tapınaklarda çok sayıda bacak, ayak, kol, göz ve kulak modeli bulunmuştur.

Pişmiş topraktan göz ve kulak modelleri.

Milos adasındaki bir tapınağa, daha iyi bir bacak vermesi için Asklepios'a bırakılmış bir adak, Yunanistan, M.S. 100-200.

256

Verem hastalığı Eski Mısır döneminde de mevcuttu. Hastalıklı ineklerin sütünü içenlere veya etini yiyenlere geçiyor, belkemiğine verdiği zararla kendini belli ediyordu. Bazı Mısırlı mumyalarında bu hastalığın izleri görülmektedir.

257

M.Ö. 430-426 arasında Atina'da korkunç bir veba salgını başgösterdi, nüfusun yaklaşık üçte biri bu salgında can verdi. Hastalığın belirtileri şunlardı:

TİTREME NÖBETLERİ
VÜCUDU KAPLAYAN AĞRILAR VE YARALAR
KUSMA
AĞIZDAN VE BOĞAZDAN KAN GELMESİ, ardından
ÖLÜM

Hastalık muhtemelen aşırı kalabalık gemilerle Kuzey Afrika'dan gelmişti.

258

Eski Mısırlıların sıradan sağlık sorunları için ilaçları vardı. Cilt için kullanılan bir ilaç aloe vera (bugün de cilt için kullanılan bir bitki), salatalık ve şarap içeriyordu. Domuz dişi ve kaplumbağanın safra kesesi de başka ilaçlarda kullanılıyordu. Ama Mısırlılar bu ilaçların, ancak doğru sihirli sözlerle birlikte kullanıldığında, bir işe yarayacağına inanırlardı.

259

5.000 yıl önce ölmüş bir Mısırlı'nın saçları arasında bir saç bitinin hiç bozulmamış gövdesi bulunmuştur. Eski Mısır metinlerinde, saç bitlerinden kurtulmak için kullanılan zeytinyağlı losyon tariflerine rastlanmıştır.

Bir Kyrene gümüş sikkesi; üzerinde silfium bitkisi görülüyor.

260

Yunan kenti Kyrene (bugün Libya'da) *silfium* adında bir bitkinin ticareti sayesinde gelişmişti. Silfium mutfakta olduğu gibi, mide bulantısı, soğuk algınlığı, baş ağrısı gibi rahatsızlıkların tedavisinde de kullanılıyordu. Bugün silfium'un ne olduğunu tam anlamıyla bilmiyoruz, bu nedenle tadına bakmamız mümkün değil.

261

Vikinglerin hem erkekleri hem de kadınları uzun saçlıydı. Taraklar herhalde sadece saçların derli toplu durmasını sağlamak için değil, saç bitlerini düşürmek için de kullanılıyordu.

262

Antik Roma'da hekimler kol ve bacak kesebiliyor, kırık kemikleri de tedavi edebiliyorlardı. Mısırlılar ve Yunanlardan cerrahi hakkında çok şey öğrenmişlerdi. Arkeologlar, Roma'ya ait, harikulade işçiliği olan cerrahi aletleri bulmuşlardır.

Bazı Roma cerrahi aletleri.

263

Antik Roma'da çok sayıda rahatsızlığın tedavisinde gübre kullanılırdı. Romalı yazar Plinius bir dizi gübre tedavisini sıralamıştır; bunların içinde, ağız kokusunu gidermek için fare dışkısı yemek de vardır.

264

Antik Roma'daki bazı göz hekimleri kirpiklerin göz içine doğru uzaması gibi sorunları ameliyatla halledebiliyorlardı. Bu ameliyatlar anestezi yapılmadan (19. yüzyıla kadar anestezi bilinmiyordu) ve özel temizlik tedbirleri alınmadan yapıldığı için, birçok hasta ölüyordu.

Roma dönemi Britanyası'ndan merhem ve ilaç kapları üzerine vurulmak için yapılmış göz hekimi mührü, M.S. 1.-4. yüzyıl.

265

Anglo-Saksonlar keçi yağı yemenin dizanteriye iyi geldiğini düşünüyorlardı.

266

Geç dönem Anglo-Saksonları ısıtılarak veya baharatlanarak da kullanılabilen şarabın şifalı özellikleri olduğuna inanırlardı.

267

Eski Çin'de insanlar hastalığın şeytani bir rüzgâr tarafından getirildiğine inanırlardı. Buna neden olan kötü ruhları kaçırmak için efsunlar ve tılsımlar takarlar veya bedenlerinden cinleri kovdururlardı.

268

Efsanevi imparator Şınnong (yaklaşık 5.000 yıl önce hüküm sürmüştü) Çin tarımının babası olarak bilinir. Bir el kitabı kaleme alıp, otların, minerallerin ve hayvani ürünlerin kullanıldığı 365 ilaç tarifi yazdığına inanılır. Bu ilaçlardan bazıları bugün bile kullanılmakta, örneğin kabızlığın tedavisinde ravente başvurulmaktadır.

269

Eski Çin'de erkek hekimlerin kadın hastalara dokunması yasaktı. Bu yüzden, hastanın neresinin ağrıdığını gösterebileceği bez bebekler kullanılırdı.

270

Akupunktur Çin'de icat edilmiş ve M.Ö. 2700'lerden itibaren kullanılmaya başlanmıştı. Bugün de hâlâ kullanılmaktadır. Enerjinin beden içinde dolaştığı ve doğru noktalara yavaşça sokulan iğnelerle yeniden dengelenebileceği teorisine dayanır.

271

Hindistan'daki Budist keşişler nereye giderlerse gitsinler beş basit ilacı yanlarında taşımak zorundaydılar; bunların arasında taze tereyağı, melas ve bal da vardı.

272

Eski Hindistan'da burnu kesmek bir cezaydı. Hekimler, yanak derisinden kesilen parçalarla nasıl yeniden burun yapılabileceği üzerinde çalışmışlar, burun deliklerini açık tutmak için de kamış kullanmışlardı. Bilinen en eski plastik cerrahi türlerinden biri budur.

273

Kara Ölüm [veba] Avrupa'yı ilk olarak 14. yüzyıl ortasında kasıp kavurdu, nüfusun üçte biri ila üçte ikisinin canını aldı. Aynı dönemde benzer salgınlar Asya ve Ortadoğu'yu da vurdu. 1700'lere gelinceye kadar, veba sık sık geri geldi, özellikle de 1666'da Londra'ya çok büyük zarar verdi. En sık rastlanan biçimi hıyarcıklı vebaydı; hastaların vücutlarında içi cerahat dolu şişler ve siyah lekeler oluşuyordu. İnsanların ölümü, dini ve birbirlerini düşünme tarzları üzerinde Kara Veba'nın muazzam bir tesiri olmuştu.

***Zengin Adam,* Holbein'ın resimleri içindeki Ölüm Dansı dizisinden alınmış bu tablo, ne kadar paranız olduğunu ölümün hiç umursamadığını gösteriyor, M.S. 1526.**

Yöneticiler

MISIR FİRAVUNLARI

274 Her Mısır firavununun beş resmi adı olurdu: doğumunda verilmiş kendi adı ve tahta çıktığında seçtiği diğer dört ad. II. Ramses'in tam adı tercüme edildiğinde şöyledir (okumadan önce derin bir nefes alın):

Güçlü Boğa, Maat'ın Sevdiği,
Mısır'ın Koruyucusu ve Yabancı Toprakların Dizginleyicisi
Yılların Kudretlisi, Yüce Başarıların Sahibi,
Ra'nın Kudretli Adaleti
Ramses.

275 Mısır firavunları bazen adlarını daha eski meşhur bir kraldan alırlardı. Adaş olan kaç Mısır firavunu vardır?

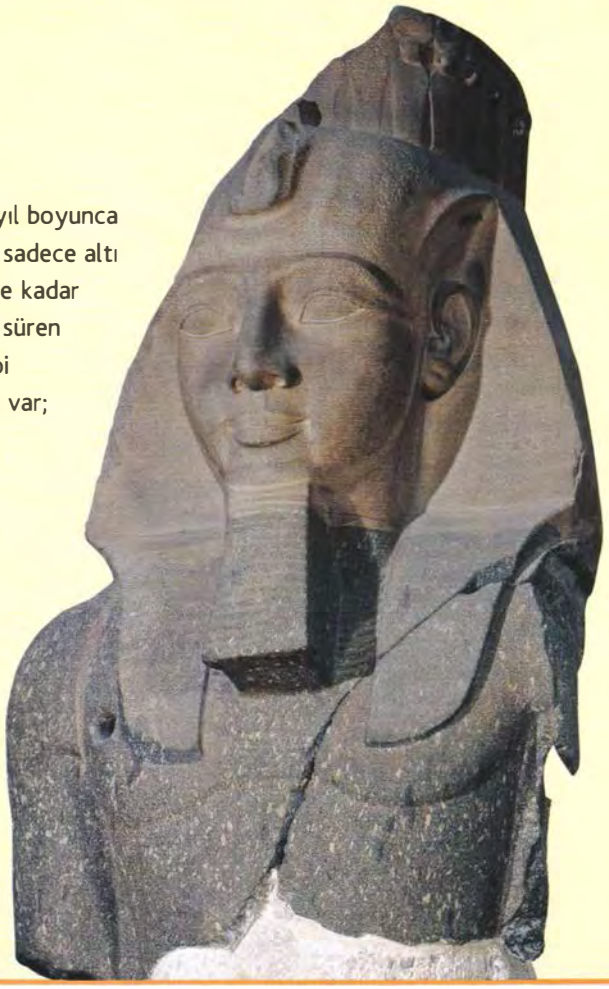
Ramses = 11
Tutmosis = 4
Amenemhat = 7
Amenhotep = 4
Kleopatra = 7
Ptoleimaios = 15

Yaklaşık M.Ö. 1390-1352 arasında Mısır'ı yöneten II. Amenhotep'in heykeli.

276

II. Pepi'nin Mısır'ı tam doksan dört yıl boyunca yönettiği söylenir! Tahta çıktığında sadece altı yaşındaydı ve M.Ö. 2278'den 2184'e kadar tahtta kalarak en uzun süre hüküm süren firavun olduğu anlatılır. Yine de Pepi hakkında kesin bulgularda boşluklar var; bu yüzden verilen tarihlerin doğruluğundan emin olamıyoruz. Onunla yarışabilecek diğer firavun, "Büyük" diye anılan II. Ramses'tir. Onun M.Ö. 1279'dan 1213'e kadar, altmış altı yıl boyunca tahtta kaldığını biliyoruz.

II. Ramses'in M.Ö. 1250'ye doğru yapılmış, çok büyük taş büstü.

277

Hakkında kesin belgelere sahip olduğumuz en genç Mısır firavunu Tutankhamon'du; M.Ö. 1336'da, daha dokuz yaşındayken tahta çıkmıştı. Öldüğünde de henüz on yedisindeydi; muhtemelen başının arkasına indirilen sert bir darbeyle öldürülmüştü.

278 Eski Çin çoğunlukla birbiriyle savaş halinde olan birçok devletten **oluşuyordu. Ülke ilk kez M.Ö. 221'de,** düşmanlarını yenip ilk imparator [Şi **Huangdi] olan Çin hanedanından Kral** Çıng tarafından birleştirildi.

İlk Çin İmparatoru.

Asur kralı II. Asumazirpal'in heykeli, M.Ö. 883-859.

279 Asur İmparatorluğu Kuzey Mezopotamya'ya yayılmıştı ve M.Ö. 1. binyılda güçlüydü. On Asur kralının isimleri:

Asur-Uballit
Tukulti-Ninurta
Asur-dan
Adad-nirari
Asurnazirpal
Tiglat-Pileser
Sagon
Sanherib
Asarhaddon
Asurbanipal

280

Büyük İskender'in mermerden yapılmış baş heykeli, M.Ö. 2.-1. yüzyıl.

Tarihteki en başarılı fatih muhtemelen Büyük İskender'dir (M.Ö. 356-323). Tüm Yunanistan'ın ilk kralıydı ve geniş imparatorluğu Hindistan'a kadar uzanıyordu. Ancak Hindistan'a girdikten sonra fetihlerini durdurdu, çünkü ordusu daha ileri gitmeyi reddetmişti. İskender iri savaş atı Bukefalus'u henüz dokuz yaşındayken terbiye etmiş ve onunla sayısız savaşa katılmıştı.

281

Hindistan'a ulaşan İskender, batıya geri dönmeye karar verdiğinde, Hint hükümdarı Çandragupta (M.Ö. 322-298'de hüküm sürmüştür) İskender'in fethettiği topraklarını geri almak üzere bir ordunun başında yürüyüşe geçti. Çandragupta'nın bu davranışı üzerine, İskender yönünü doğuya çevirdi ve o taraftaki toprakları da fethetti. Hindistan'ın büyük bölümü ilk kez güçlü bir hükümdarın yönetiminde birleşmişti. Çandragupta hayatının daha geç bir döneminde tahttan vazgeçip keşiş oldu ve son günlerini kendi kararıyla yarı aç bir halde tamamladı.

282

Cengiz Han (M.S. 1162-1227) dünya tarihinin en geniş imparatorluğu olan Moğol İmparatorluğu'nu kurdu. Bunu, bozkır kavimlerini müthiş bir ordu içinde birleştirerek başardı. Halk arasındaki inançların aksine, bir çapulcu değil, usta bir siyasetçiydi. Üstün bir askeri zekâsı vardı ve dikkatli savaş planları yapardı. Cengiz Han, "Yeryüzünün Efendisi" anlamına gelir. Gerçek adı Temuçin'di.

283

Viking hükümdarı Erik Blodöks (Kanlıbalta), lakabını henüz Norveçli bir gençken iktidar mücadelesinde erkek kardeşlerinin birçoğunu öldürdüğünde almıştı. M.S. 947-954 arasında İngiltere'nin bir bölümünü York'tan yönetti. Erik Blodöks sık sık yönetimi bırakıp İskoçya ve İrlanda'da sefere çıkar, kan dökerdi. Sonunda Wessex kralı tarafından savaşta öldürüldü.

ROMA İMPARATORLARI

284

Efsaneye göre, ilk Roma kralı Romulus'tu. Onun ve kardeşi Remus'un üveybabalarının kötü yürekli kardeşi tarafından bir sepet içinde nehre bırakıldıkları ve bir dişi kurt tarafından emzirilip yetiştirildikleri rivayet edilir.

Romulus ve Remus'u dişi kurtla birlikte gösteren gümüş sikke, M.Ö. 275-260.

285

En çılgın Roma imparatoru, herhalde Caligula'ydı (M.S. 37-41'de hüküm sürdü). Yüzen saray tarzında inşa edilmiş, üzerlerine değerli taşlar kakılmış gemilerle yolculuğa çıkardı; eritilmiş inci içerdi ve en gözde yarış atını konsül yapmayı bile aklından geçirmişti. Hatta Caligula kendini bir tanrı olarak düşünürdü. Tanrılar gibi giyinmiş ve kendine tapınılmasını istemişti.

286

Roma imparatoru Hadrianus Britanya'nın kuzeyine çok büyük bir sur yaptırıp, Caledonia'da yaşayan kabına sığmaz kabileleri kuzeyde tutmaya uğraşmıştı. Sur boyunca sıralanan kalelere Roma askerleri yerleştirilmişti; bu askerler havayı epey nemli ve soğuk bulmuş olsalar gerek.

287

Neron'un saltanatı (M.S. 54-68) huzurlu bir şekilde başladı, ama imparator giderek gaddarlaştı ve ne yapacağı önceden kestirilemez bir hal aldı. Halkı kendisini saatler boyunca sahnede izlemeye (ve coşkuyla alkışlamaya) zorladı ve binlerce kişiyi idam ettirdi.

Roma Britanyası'ndan Neron heykelciği, M.S. 1. yüzyıl.

288 İLK ON ROMA İMPARATORU VE NASIL ÖLDÜKLERİ

İmparator olmak tehlikeli bir işti. Birçok Roma imparatoru yatağında, huzur içinde ölemedi.

AUGUSTUS: 71 yaşında, doğal nedenlerle ölmüş olabilir (ama karısı Livia tarafından zehirlendiğine ilişkin söylentiler çıkmıştı).

TIBERIUS: 77 yaşında, doğal nedenlerle öldü (ama Caligula'nın onu boğdurduğuna ilişkin bir söylenti çıkmıştı).

CALIGULA: 29 yaşındayken kendi muhafızları tarafından öldürüldü.

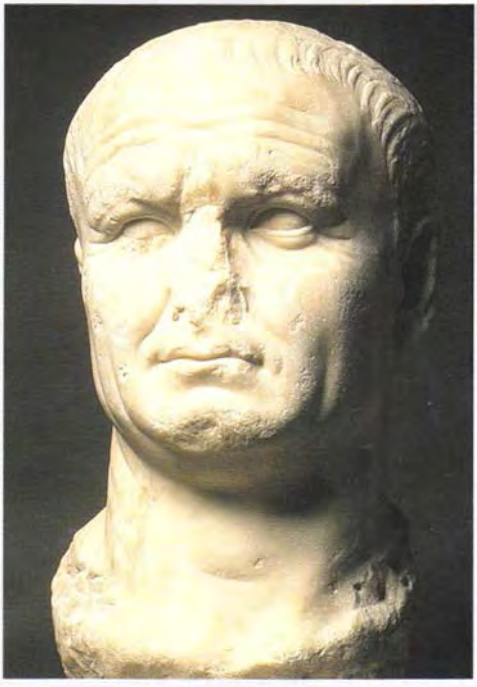

Augustus'un kabartma mücevher üzerine portresi, yaklaşık M.S. 14-20 arasında yapılmıştır.

Claudius'un tunçtan yapılmış baş heykeli, Britanya'da bulunmuştur, M.S. 1. yüzyıl.

Vespasianus'un mermerden yapılmış baş heykeli, yaklaşık M.S. 70-80 arasında yapılmıştır.

CLAUDIUS: 64 yaşındayken, muhtemelen karısı Agrippina tarafından zehirlendi.

NERO: 31 yaşındayken, tahttan indirildikten sonra intihar etti.

GALBA: 72 yaşında ve hasta iken, Otho'nun askerleri tarafından öldürüldü. Tahtta sadece yedi ay kalabilmişti.

OTHO: Sadece üç ay tahtta kaldıktan sonra, Vitellius'a yenilince 37 yaşında intihar etti.

VITELLIUS: Sadece sekiz ay tahtta kaldı ve 54 yaşında, Vespasianus'un askerleri tarafından öldürüldü.

VESPASIANUS: 70 yaşında, doğal nedenlerle öldü.

TITUS: 42 yaşındayken geçirdiği bir humma sonucunda öldü (hekimi tarafından zehirlenmiş olması da mümkündür).

Britanya

289

Kral Arthur efsanesi, Roma İmparatorluğu çöktükten sonra Anglo-Saksonların Britanya'yı istilaya başladıkları dönemlere aittir. Daha sonra Ortaçağ'da üretilen öykü, İngiliz Kral Arthur'un, Yuvarlak Masa şövalyelerinin ve büyücü Merlin'in de yardımıyla, Sakson istilacılara karşı nasıl sayısız savaş kazandığını anlatır. Aşağı yukarı bu devirlerde yaşamış Arthur adında bir savaşçı hakkında daha eski kayıtlara da rastlanmıştır, ama adından başka hiçbir kesin bulgu yoktur. Kayıtların hiçbir yerinde ne Merlin'in ne de şövalyelerin bahsi geçmektedir.

290

Offa, Mercia'nın Anglo-Sakson kralıydı (M.S. 757-796 arasında hüküm sürdü). *Offa's Dyke*'ı, Gal sınırları boyunca uzanan uzun toprak duvarı muhtemelen o inşa etmişti; amaç, batıdan gelecek istilacıları ve çapulcuları uzakta tutmaktı.

291

Wessex kralı Büyük Alfred (M.S. 871-899 arasında hüküm sürmüştü) muhtemelen en meşhur Anglo-Sakson kralıdır. Saltanatının başlarında, Vikingler karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştı. Anlatılan bir öyküye göre, gizlendiği dönemde bir kadın ondan ateşteki keklerine gözkulak olmasını istemişti, ama Alfred kral olduğu için yemek yapmaktan hiç anlamıyordu ve kekleri yakmıştı. Sonunda Alfred Vikingleri yendi ve İngiltere'nin büyük bölümüne hükmetti.

Büyük Alfred'in bastırdığı gümüş penny, M.S. 871-899.

292

Kral Knud öyle güçlü bir kralmış ki, adamları onun med-ceziri bile durdurabileceğini söylüyorlarmış. O da kumsala inmiş ve muhtemelen adamlarının söylediklerinin doğru olmadığını göstermek için kabaran denizi durdurmaya çalışmış. Tabii ki, sadece ıslandığıyla kalmış. Bu öykü Knud öldükten çok sonra anlatılmış ve böyle bir olay büyük ihtimalle hiç yaşanmamıştır. Knud, M.S. 1016-1035 arasında İngiltere'nin tamamına hükmeden ilk Viking kralıydı. Aynı zamanda Danimarka ve Norveç kralıydı.

Kral Knud'un sikkesi, M.S. 1016-1035.

293

Aztek imparatoru II. Moctezuma (M.S. 1502-1520) saltanatı sırasında korkunç sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Yaşanan felaketlerin arasında, bir çekirge istilası, bir açlık ve bir su baskını vardı. Bunlar uğursuz alametler olarak kabul edilmişti. Saltanatının sonlarına doğru İspanyol istilası başlayıp, onun yönetimini yıkınca ve halkından binlerce kişi öldürülünce alametlerin uğursuzluğundan iyice emin olunmuştu. Moctezuma da çarpışmalarda öldürülmüştü.

294

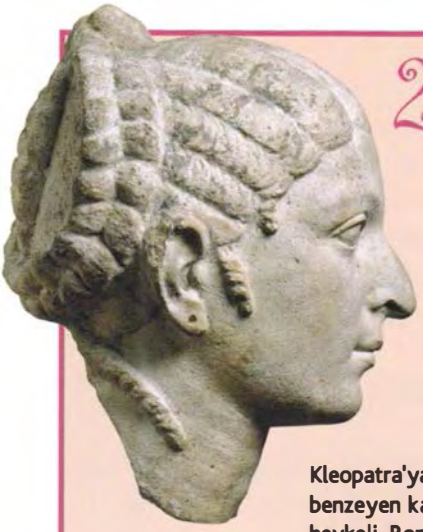

Bu resimli işaret ("glif" adı verilir) Sekiz Geyik adını yazmak için kullanılmış; sekiz daire ve bir geyik başından oluşuyor.

Eski Meksika'da Mikstek hükümdarı Sekiz Geyik Jaguar Pençesi top oyununda büyük bir ustaydı (bu oyun hakkında daha fazla bilgi için, bkz. s. 115). Bu oyun bazen kentler arasındaki bir anlaşmazlığın çözümünde de kullanılırdı. Yenen takım kentin yönetimini ele geçirir, diğer takım ise kurban edilirdi. Sekiz Geyik bu yolla birçok kent kazanmış, ama en sonunda bir oyunu ve oyunla birlikte hayatını da kaybetmişti.

Güçlü Kadınlar

295

Kleopatra'ya benzeyen kadın baş heykeli, Roma, M.Ö. 50-30 civarı.

VII. Kleopatra (M.Ö. 51-30 arasında hüküm sürdü) Mısır'ı önce yarı-kardeşi XIII. Ptolemaios ile birlikte yönetti, ama Ptolemaios onu iktidardan uzaklaştırdı. Romalı sevgilisi Iulius Caesar yeniden tahta çıkmasını sağladı. Kleopatra daha sonra ikinci Romalı sevgilisi Marcus Antonius'un yardımıyla, İmparator Augustus'a karşı savaştı. Çekiciliği ve zekâsıyla ün yapmıştı. Sonunda, Augustus onu M.Ö. 31 yılında yendi. Kleopatra'nın kendini bir yılana ısırtarak zehirlettiği sık sık anlatılsa da, bu öykü muhtemelen çok daha sonraları bazı yazarlar tarafından uydurulmuştur.

296

İmparatoriçe Eirene: VI. Konstantinos M.S. 780'de Bizans imparatoru olduğunda henüz çocuktu ve ülkeyi onun adına [naibi olarak] annesi Eirene yönetti. İmparator erişkin olduğunda da annesi iktidarı bırakmak istemedi ve kavgaya tutuştular. 797'de Eirene Konstantinos'un gözlerine mil çektirip hapse attırdı; böylece imparatorun ülkeyi yönetme şansı kalmadı. Konstantinos yaralarından ötürü öldü. Eirene de böylece imparatoriçe ve Bizans'ı kendi adına yöneten ilk kadın hükümdar oldu.

297

Livia (M.Ö. 58-M.S. 29) ilk Roma imparatoru Augustus'un elli yıllık eşiydi. Resmi bir makamı bulunmasa da, tahtın arkasında büyük bir güç sahibiydi. Augustus öldükten sonra da bu gücünü korudu. Livia'nın, bizzat Augustus, Augustus'un yeğeni ve torunları da içinde olmak üzere, çok sayıda kişiyi öldürttüğü söylentileri dolaşıyordu. Onların yolundan çekilmesini, böylece (ilk evliliğinden olma) kendi oğlu Tiberius'un bir sonraki imparator olmasını sağlamak istemişti.

Vu Zetien

298

Demir Çağı Britanyası'nda Boudica, Iceni kabilesinin yöneticisiydi. Kocası öldürüldükten sonra, Romalılardan çok kötü muamele görmüştü. O da halkının başına geçip Romalı istilacılara karşı ayaklandı. M.S. 60 veya 61'de yenilip öldürüldü, ama o zamana kadar Camulodunum (Colchester), Londinium (Londra) ve Verulamium'u (St. Albans) yıkıp binlerce kişiyi öldürerek Romalılara büyük zarar vermişti.

299

Eski Mısır'ın yüzlerce hükümdarı içinde bir kral ya da firavunla evlenmeden, kendi adlarına hüküm sürmüş sadece üç kadın vardır – Kraliçe Sobekneferu, Hatşepsut ve Tavosret

Hatşepsut'un adının hiyeroglifle yazılı olduğu altın yüzük.

300

2100 yıllık Çin imparatorları tarihi içinde, Çin'i kendi adına yönetmiş tek kadın Vu Zitien'di (M.S. 625-705). Şüenzen adını kullandı. İlk başta imparatorun odalığıydı ve güzelliğini, zekâsını ve gaddarlığını kullanarak imparatorun karısı oldu. İmparatorun bir önceki eşini önce kollarını ve bacaklarını kırdırıp, daha sonra da çok büyük bir şarap küpünün içinde günlerce bırakarak korkunç bir şekilde öldürtmüştü. İmparator hastalanınca, ülkenin yönetimini eline geçirdi.

Toplum

Çeşitli halklar nasıl yönetiliyordu?

Aztekler

301

Aztek imparatoru tek yetkiliydi. Tavsiye aldığı soylu grupları vardı. Sıradan halk kendisine söyleneni yapmak zorundaydı.

302

Aztekler kendilerine "Meksika" derlerdi, ülkenin günümüzdeki adı da buradan gelmektedir. "Aztek" onlar için sonradan uydurulmuş bir addır.

ROMA

303

Antik Roma'da iktidarın büyük bölümü imparatorun elindeydi. Roma yurttaşlarının oylarıyla seçilen Senato da imparatora danışmanlık yapardı. Yurttaşlar Roma'da doğmuş erkeklerden oluşurdu – kadınlar, yabancılar ve çok yoksul halk yurttaş olamazdı.

304

Roma yurttaşları üç sınıfa ayrılırdı. Yeterince paranız varsa bir sınıftan diğerine geçebilirdiniz. Sınıflar şunlardı:

PLEBLER (sıradan çalışan erkekler)

EQUITES ("şövalyeler" – varlıklı insanlardı, ama soylu değillerdi)

PATRİCİLER (aristokratlar)

Roma imparatorları başlarına taç yerine defne dallarından yapılmış çelenkler takarlardı. Çünkü kral değil, askeri lider olarak görülmek isterlerdi.

Altın meşe dalından çelenk, M.Ö. **350-300.**

306

Krallar kendilerini Roma'da sevilmeyen kişiler haline getirmeyi becermişlerdi! Son Roma kralı Tarquinius Superbus kibirli bir tirandı. Romalılar onu M.Ö. 510'da kentten sürdüler ve yüzyıllar boyunca bir cumhuriyet olarak kendi kendilerini yönettiler.

307

Roma'da imparatordan sonra en önemli kişiler, ordudan ve hükümetten sorumlu iki güçlü konsüldü.

YUNANİSTAN

Tanrıça Athena'yı ve baykuşunu gösteren gümüş sikke, Atina, yaklaşık M.Ö. 480.

308

Yunanistan, farklı farklı kent-devletlerinden ve her biri kendince yönetilen bölgelerden oluşuyordu. Atina, bir demokrasi olmasıyla (demos "halk", kratos ise "yönetim" anlamına gelir) diğerlerinden ayrılıyordu; Meclis'te yer alan yurttaşlarının hepsinin kent yönetiminde birer oyu vardı. Kadınlar, yabancılar ve daha birçok kişi oy kullanamıyordu.

309 Mısır

Firavunun, kendisine danışmanlık yapmak üzere özel olarak seçilmiş adamlardan oluşan bir konseyi vardı. Mısırlılar, firavunun yarı-tanrısal bir kişilik olduğuna ve insanlar dünyası ile tanrılar dünyası arasında bağ kurduğuna inanırlardı. Bu nedenle onun buyruklarına, tanrı buyruğu gibi itaat edilmesi gerekirdi.

SUÇ VE CEZA

310

Eski Mısır'da birçok suçun cezası, madenlerde çalışmaya gönderilmekti. Diğer cezaların arasında, büyük taş bloklarını taşımak veya kol gücüyle yapılan diğer işler vardı. Bir kral mezarından hırsızlık yapmanın cezası ölüm bile olsa, yine de bir bütün olarak bakıldığında, Mısırlıların çok sert cezaları yoktu.

311

Eski Mısır'da polis vardı, ama onlar firavunu gözetirlerdi, halka hiçbir yardımları olmazdı.

312

Eski Çin'deki en ağır ceza –örneğin ana-babasını öldüren bir erkek veya kadın için– yavaş yavaş parçalara ayrılarak öldürülmekti.

Diocletianus'un sikkesi, M.S. 4. yüzyıl başı.

313

Roma imparatoru Diocletianus (M.S. 284-305 arasında hüküm sürmüştür) Hıristiyanlığın Roma toplumu için bir tehdit oluşturduğu düşüncesindeydi. Hıristiyanları tutukladı ve onları arenalarda, ellerine kendilerini koruyabilecek hiçbir şey vermeden, vahşi aslanlarla dövüşmeye gönderdi.

314

Ortaçağ İngilteresi'nde en ağır suç ihanetti (krala karşı komplo kurmak). Bunun cezası asılmak, bağırsakların sökülmesi ve dört uzvundan çekilerek dörde bölünmekti. Kurban ilk önce idam meydanına sürüklenir, sonra asılır ama ölünceye kadar ipte bırakılmaz, daha sonra bağırsakları sökülür ve karşısında yakılırdı. Sonra kurban dört parçaya ayrılır ve bunlar çevredeki farklı kentlere gönderilirdi; böylece gözü korkan başka insanların bu suçu işlemeyecekleri düşünülürdü.

315

Spartalı erkek çocuklar on üç yaşına geldiklerinde, kırsal alana gönderilerek sınavdan geçirilirlerdi; hayatta kalmak için hırsızlık yapmaları gerekirdi. Yine de şayet yakalanırlarsa ağır bir dayak yerlerdi.

316

Roma köleleri kaçmaya çalışırlarsa çok sert bir biçimde cezalandırılırlardı. Diri diri yakılabilir veya arenada yırtıcı hayvanların önüne atılabilirlerdi.

Muhtemelen bir köleye –veya bir köpeğe– bağlı olan madeni künye. Üzerindeki yazı, "Kaçarsam beni yakala ve Callistus malikânesindeki efendim Viventius'a geri götür" diyordu.

Kadınlar

317

Eski Çin'deki Konfüçyüs geleneklerine göre, kuralları erkekler koyar ve kadınlardan da onlara uymaları beklenirdi. Bir kadın önce ana-babasının, sonra kocasının ve kocası öldükten sonra da en büyük oğlunun söylediklerini yapmak zorundaydı. Yine de, hayatın içinde, bazı kadınlar çocukları üzerinde büyük güç sahibi oluyorlardı.

Çinli aile bir parkta, M.S. 18. yüzyıl.

318

Akşam ziyafetleri gibi özel durumlarda, Yunan kadınların erkeklerle birlikte yemek yemesine izin verilmez, onlar kendi bölümlerinde ayrıca otururdu. Bununla birlikte şarkıları ve danslarıyla konukları eğlendirmeleri için parayla tutulan kadınlar erkeklerle birlikte yiyebilirdi.

319

Romalı kadınlar oy kullanamaz veya önemli bir mevkiye gelemezlerdi. Yükselebilecekleri tek iş, rahibelikti. Diğer önemli görevlerin hepsi sadece erkeklere açıktı.

320

Yunan aktörlerin hepsi erkekti. Muhtemelen kadınların tiyatro oyunlarını izlemesine bile izin verilmiyordu.

Mısırlı kadın hizmetçi modeli.

Romalı bir soylu hanımın mermerden yapılmış büstü, M.S. 40-50 arasında yapılmıştır.

321

Antik Yunan'da kız bebekleri dışarıda ölüme terk etmek –eğer ana-baba bakacak durumda değilse– yasaldı.

322

Eski Mısır'da kadının yeri eviydi. Duvar resimlerinde kadınların ciltleri genellikle erkeklerinkinden daha soluk renklere boyanır, böylece zamanlarının çoğunu içeride geçirdikleri gösterilirdi.

Manevi dünya

Din

Paganlar, çok sayıda tanrıya, çoğunlukla da doğa tanrılarına tapan insanlardı. Hıristiyanlık çıkmadan önce, Avrupa'daki çoğu insan pagandı. Hıristiyanlar tek tanrıya inanırlar. Roma'nın son dönemlerinden ve erken Ortaçağ'dan itibaren, Hıristiyanlık Avrupa'da hızla yayıldı, ama birçok insan pagan tanrılarını hızla veya direniş göstermeden terk etmedi.

323

Dua eden altı Hıristiyan. Erken dönem Britanyası'nda bir villanın duvarına çizilmiş resimler.

324

Northumbria kralı Oswald (M.S. 633-642) ilk Hıristiyan Anglo-Sakson krallarındandı; Mercia'nın pagan kralı Penda tarafından savaşta öldürülmüştü. Başı ve uzuvları mızraklara takılmıştı. Oswald aziz ilan edildi ve başıyla ilgili yapılmış bir betimlemede, "balmumunun sarılığından bile daha koyu sarı bir renkle ışıldıyordu ve eşsiz güzelliği ve çekiciliği içinde altının görünüşünü andırıyordu..." deniyordu.

325

Vikingler pagandı. En büyük tanrıları Odin'di. Elinde bir mızrak tutardı ve tek gözlüydü. Ona sırları fısıldayan Huginn ve Muninn (düşünce ve bellek) adında iki kuzgunu vardı.

326

Druidler, Demir Çağı Britanyası'nda dinsel ritüelleri düzenleyen önemli rahiplerdi. Bu ayinlerde insanları da kurban etmiş olabilirler. Lindow Adamı'nın midesinde (bkz. s. 14) ökseotu poleni bulunmuştu; bu, Druidler için önemli bir bitkiydi.

327

Tunç Çağı ve Demir Çağı Britanyası'nda, birçok silah belki de pagan tanrılara sunu olarak suya atılmış veya toprağa gömülmüştü. Bu adet, silahların korunup, incelenmek üzere bize kadar ulaşmalarına yardım etmiştir.

Bu kalkan İngiltere'nin Londra kentindeki Thames Nehri'ne, M.Ö. 350-50 arasında atılmıştı.

328

Kutsal emanet mahfazaları azizlerin dişleri, tırnakları veya saçları gibi kutsal emanetlerin (rölik) içinde saklandığı kutular veya kaplardır. Birçok dinde kullanılmışlardır. Bu gümüş kutsal emanet mahfazası Hıristiyan aziz Eustachius'un kafatası parçalarını alabilecek boyutlarda yapılmıştır. Efsaneye göre, Eustachius Hıristiyanlığı kabul eden bir Romalı generaldi ve Roma tanrılarına şükranlarını sunmayı reddedince ailesiyle birlikte diri diri yakılmıştı.

St Eustace Mahfazası M.S. 1210.

329 ON İKİ YUNAN TANRISI

Yunanlar en önemli on iki tanrılarının Yunanistan'ın kuzeydoğusundaki yüksek Olympos Dağı'nın tepesinde yaşadığına inanırlardı.
Bu tanrılar şunlardı:

Zeus	tanrıların kralı ve hava tanrısı
Poseidon	deniz tanrısı
Hera	Zeus'un eşi, evlilik, gökyüzü ve yıldızların tanrıçası
Demeter	tarım ve toprak tanrıçası
Hestia	ev ve aile tanrıçası

Mermerden Demeter heykeli, yaklaşık M.Ö. 350'de yontulmuştur.

Apollon'un tunçtan baş heykeli, yaklaşık M.Ö. 460.

Bu ilk beş tanrı erkek ve kız kardeşlerdi. Olympos'un diğer yedi tanrısı Zeus'un çocuklarıydı:

Artemis	hayvanlar alemi ve av tanrıçası ve genç kızların koruyucusu
Apollon	geleceği, müziği, tıbbı ve okçuluğu öğreten ışık tanrısı
Athena	bilgelik, zanaatler, eğitim ve savaş tanrıçası Simgesi baykuştu.
Hefaestos	tanrıların zanaatkârı, ayrıca ateşin, işçilerin ve silahların tanrısı
Ares	savaş ve katliam tanrısı
Afrodite	aşk ve güzellik tanrıçası
Hermes	tanrıların habercisi ve ayrıca yolcuların, ticaretin ve icatların tanrısı

323-357

330

Zeus ve Poseidon'un ardından, en güçlü Yunan tanrısı Hades'ti, fakat o yeraltında hüküm sürdüğü için Olympos Dağı'nda yaşamazdı.

331

Sıradan halkın kutsal Yunan tapınaklarının içine girmesine izin verilmezdi, bu nedenle sunaklar herkesin ibadet edebilmesi için tapınakların dışına konmuştu.

332

Dionysos Yunanların şarap, bitkiler ve tiyatro tanrısıydı. Her zaman bir Olympos tanrısı olarak kabul edilmemiştir, çünkü annesi bir ölümlüydü (ölümlü bir insandı, yani bir tanrı değildi).

ROMA TANRILARI

333

Romalıların, gök gürültüsü ve gökyüzü tanrısı Iupiter (Jupiter) tarafından yönetilen birçok farklı tanrı ve tanrıçaları vardı. En önemli tanrılarını antik Yunan'dan almış ve onlara Roma isimleri vermişlerdi (Dionysos yerine Bacchus gibi). Ayrıca Romalılar topraklarını fethettikleri halklardan öğrendikleri başka tanrılara da taparlardı.

Tunçtan yapılmış Iupiter heykelciği, M.S. 2. yüzyıl. Herhalde bir zamanlar elinde bir yıldırım tutuyordu.

334

Romalılar, diğer birçok eski halk gibi, kanlı kurbanların (bir hayvanı öldürmek) tanrılarla konuşmanın en iyi yolu olduğuna inanırlardı. Bir Romalı kadın doğum gününde, tanrıların kraliçesi Iuno'ya armağan etmek üzere bir hayvan kurban ederdi. Koyun gibi beyaz postlu hayvanlar, en sevdiği renk beyaz olan Iupiter için kurban edilirdi.

335

Romalılar tanrıları onurlandırmak üzere pek çok şenlik düzenlerlerdi. Sadece Ocak ayında tam otuz iki şenlikleri vardı.

336

Vesta Bakireleri, Roma'da tanrıça Vesta'nın tapınağında çalışan ve tanrıça için sürekli yanan kutsal ateşi canlı tutan kadınlardı. Vesta, Yunan ev ve aile tanrıçası olan Hestia'ya Romalıların verdiği isimdi.

337

Romalı rahipler ve rahibeler tanrılara kurban sunarken, başlarını bir peçe ile veya toganın bir parçasıyla örterlerdi.

Elinde boş bir şarap kupası tutan ve panteri ayaklarının dibinde duran Bacchus heykelciği.

Şarap tanrısı Bacchus için yapılan taşkın ibadetlerde yer yer ipin ucu kaçardı. Romalılar önce bu ibadeti olduğu gibi yasaklamayı denemişler, ama sonunda onu denetim altına alıp ana din akımının içine çekmeye mecbur kalmışlardı.

Eski Mısırlılar birçok tanrıya taparlardı. Bu tanrıların çoğunun kendileriyle birleştirilen hayvanları vardı ve hayvan başlarıyla tasvir edilebilirlerdi.

MISIR'IN HAYVAN BAŞLI ALTI TANRISI

1 **ANUBİS**, çakal başlıdır, ölüyü mumyalar ve korur.
2 **RE** (veya RA), kudretli güneş tanrısıdır, şahin başlıdır.
3 **TOTH,** ibis (bir tür kuş) veya maymun başlıdır, tanrıların yazıcısıdır.
4 **HATHOR**, Re ile müzik ve dans tanrıçasının kızıdır, inek başlıdır.
5 **SEKHMET**, Re'nin amansız koruyucusu olan bir tanrıçadır, dişi aslan başlıdır.
6 **KHEPRİ**, bokböceği başlıdır, gökyüzünde Güneş'i onun ittiği söylenir.

Sekhmet heykeli.

"Kalbin tartılması" merasimini, ölen kişinin iyi biri mi yoksa kötü biri mi olduğuna karar vermek üzere izleyen Anubis.

Mısır'dan bir maymun heykeli, M.Ö. 1350.

340

Eski Mısır'da her tanrının birçok tapınağı vardı. Büyük tapınaklarda kral ve yüksek rahipler bazı ritüeller yapar ve sunuları kabul ederlerdi. Sıradan halkın bir tapınağın içine girmesine asla izin verilmezdi. Onlar sadece, şenlikler sırasında ayin alayı içinde tapınaktan dışarı çıkartılan tanrı heykelini görürlerdi.

YEDİ AZTEK TANRISI

Aztekler, dünyayı yaratmış olan ve denetimleri altında tutan ve Güneş'in gökyüzünde hareket etmesini sağlayan çok sayıda tanrıya inanırlardı.

1. **Quetzalcoatl**, "tüylü yılan" öğrenme ve rüzgâr tanrısıydı.
2. **Tezcatlipoca**, "dumanı tüten ayna" gece, büyücülük ve savaş tanrısıydı. Quetzalcoatl'ın ikiz ve zıt kardeşiydi.
3. **Xipe Totec**, "derisi yüzülmüş tanrımız" mevsimlerin, canlıların ve bitkilerin büyümesinin tanrısıydı. Genellikle üzerinde yüzülmüş bir insan derisiyle tasvir edilirdi.
4. **Tlaloc**, büyük verici tanrı, bereket ve yağmur tanrısıydı.
5. **Coatlicue**, "yılan derili tanrıça" ayın ve yıldızların annesi ve doğururken ölen kadınların tanrıçasıydı.
6. **Chicomecoatl**, olgun mısır tanrıçası. Azteklerin en önemli gıda ürünleri olan mısır için üç ayrı tanrıçaları vardı.
7. **Chalchiuhtlicue** suların tanrıçasıydı ve su renginde bir etek giyerdi.

Tezcatlipoca'nın insan kafatası üzerine oturtulmuş mozaikten maskı, M.S. 15.-16. yüzyıl.

342

Eski Mayalar kendi kanlarını döktüklerinde tanrılarla temasa girdiklerine ve yiğitliklerini gösterdiklerine inanırlardı. Bir Maya oyması dilinden dikenli tel geçiren bir kraliçeyi gösteriyor.

343

Mayalar yaptıkları her şeyin tanrıları tarafından izlendiğine inanırlardı ve tanrıları mutlu etmek için her gün doğru ritüelleri yapmak önemliydi. Birçok tanrı ve tanrıçaları vardı – yıldızların tanrıları, güneş tanrısı, yağmur tanrısı, mısır tanrıları ve farklı ayların ve günlerin tanrıları.

Meksika'da Yaxchilan'dan, kendi kanını döken kraliçeyi gösteren Maya oyması.

344

Eski Çin'de birçok farklı inanç sistemi yan yana var oluyordu. Bunların arasında Budizm, Taoizm ve Konfüçyanizm de vardı. Konfüçyüs (Kong Fu zi, Üstad Kong, M.Ö. 551-479), insanlar ailelerine ve atalarına itibar eder, onları şereflendirirlerse bunun tüm ülkeyi güçlendireceğini söyleyen Çinli bir filozoftu. Çin'de bugün de birçok inanç sistemi mevcuttur.

Bir Konfüçyüs baskı resmi.

345

Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler tek Tanrı'ya inanırlar. Her üç din de İbrahim'e çok saygıdeğer bir ata olarak bakar. Kuran'da, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlardan "Ehl-i Kitap" diye söz edilir.

Kuran'ın her suresi besmele ile başlar: "Bismillahirrahmanirrahim" (Rahman ve Rahim olan –Esirgeyen ve Merhamet eden– Allah'ın adıyla).

346

Hinduizm, Hindistan'daki eski İndus Vadisi'nde 4.000 yıl önce kurulmuş daha eski bir dinden gelmektedir. Hinduizm ayrı bir din olarak, İndus Vadisi uygarlığı öldükten yüzlerce yıl sonra başlamıştır ve bu ikisi arasındaki bağlantı gizemini korumaktadır.

347

Hinduizmin kutsal kitaplarına "Vedalar" denir. Dört Veda kitabı vardır. Bunlar, tanrıların açıkladıkları hakikatlerin derlemesidir. M.Ö. 1.000 yılına gelmeden önce yazıya geçirilmişlerdir ve o dönemden kalan başka bir yazılı belge de yoktur. İlk kitap en kutsalıdır. "Rig Veda" diye bilinir.

348 EN ÖNEMLİ ÜÇ HİNDU TANRISI

M.Ö. 100 tarihinden bu yana, en önemli üç Hindu tanrısı şunlar olmuştur:

1 **Brahma,** "Yaratıcı", dört başlı bir tanrı; beşinci başı Şiva tarafından kesilmişti.

2 **Vişnu,** "Koruyucu", insan soyuna yardım etmek için peşpeşe birçok bedende görünmüştü. Hindular, en son M.S. 6. yüzyılda Buddha olarak göründüğünü söylerler.

3 **Şiva,** "Yok Edici", hepsinin en güçlüsüdür, çeşitli biçimlerde görünebilir. Eşi, tanrıça Parvati'dir.

Şiva'nın karısı Parvati'nin heykelciği. Hindistan, M.S. 11. yüzyıl başı.

349

Mahabharata ve *Ramayana*, eski Hindistan'ın iki büyük manzum destanıdır. Hindu dini açısından büyük önem taşırlar. *Mahabharata*, belli başlı Hindu tanrıları hakkındaki mitlerin derlemesidir; *Ramayana* ise, Rama ile Sita'nın öyküsüdür. Bu destanlara kesin tarihler vermek güçtür, ama *Ramayana*'nın ilk versiyonu muhtemelen M.Ö. 500-300 arasında; *Mahabharata* ise M.S. 2. yüzyılda yazılmıştır.

350

Gautama Siddhartha M.Ö. 560 civarında Hindistan'da doğmuştu. Bir veliaht şehzadeydi ve ailesi onu sarayda kapalı tutuyordu. Otuz yaşına yaklaştığında nihayet saraydan dışarı çıktı ve halkın ıstırap içinde yaşayıp öldüğünü dehşetle gördü. Şehzadelikten vazgeçmeye karar verip, mutluluk ve bu sıkıntılardan azat olma arayışı içinde yollara düştü. En sonunda bunu başardı ve halk ona "aydınlanmış" anlamına gelen Buddha diye hitap etmeye başladı. Ömrünün geri kalanını ders vererek ve başkalarına yardım ederek geçirdi. Budizm dini adını ondan almıştır.

Buddha'nın ayağının yontusu, Amaravati, Hindistan, M.Ö. 1. yüzyıl.

Geleceği haber vermek

51

Aztekler, geleceği görmelerine yardım eden obsidyen taşından aynalar kullanırlardı. Örneğin bir erkek veya kız çocuk hastalandığında, ana-babası çocuğun aynadaki aksine bakarlardı. Görüntü berraksa çocuk iyileşecek demekti; bulanık görüntü ise ruhun kaybolduğu ve çocuğun öleceği anlamına geliyordu.

Aztek obsidyen aynası, Meksika, M.S. 1325-1521.

352

Antik Yunanlar kadere inanırlardı. Bir başka deyişle, geleceğiniz sizin dışınızda önceden çizilmişti ve onu değiştiremezdiniz. Yunanlar geleceklerinin kendilerine anlatıldığı kehanet merkezlerini ziyaret ederlerdi. Delfi'deki kehanet merkezi en meşhuruydu. Orada, bir keçi kurban edildikten sonra, başrahibe (Pythia) insanlara kaderlerini anlatırdı. Bazı kayıtlara göre, önce yerden yükselen bazı buhurları içine çekerdi, bu nedenle sesi bir tuhaf çıkardı.

353

Y ling (Değişimler Kitabı) Çin metinlerinin en eskisidir. Kozmoloji ve felsefeye dayalı hayat tavsiyeleri verir ve talih olaylarını açıklayacak bir sistem sunar.
Eski Çin'de *Y ling*'in altmış dört altıgeni insanların bahtlarını anlatmak için kullanılırdı. Civanperçemi sapları, çubuklar yere atılır, düşünce oluşturdukları şekil bir altıgenle karşılaştırılır, simge ondan sonra yorumlanırdı.

Büyü ve efsunlar

354

Bu gümüşten çok güzel Anglo-Sakson broşunun arkasında şöyle yazıyor: "Ædwen bana sahip, Tanrı da ona sahip olsun. Özgür iradesiyle kendini bana vermezse, Tanrı, beni ondan ayıracak şahsı lanetlesin."

355

Tılsımlar, uğurlu gelsin veya kazadan beladan korusun diye takılan veya taşınan küçük nesnelerdir. Mısırlılar, Romalılar ve Anglo-Saksonlar da dahil olmak üzere, pek çok kültürde kullanılmışlardır. Eski Mısırlılar, modern nazarlık bileziklerinin bu eski versiyonunda olduğu gibi, bazen birçok tılsımı bir mücevherde bir araya getirirlerdi.

Mısır tılsım bileziği.

356

Arkeologlar Roma Britanyası'na ait bir kurşun parçası bulmuşlardır; üzerinde şu kelimeler kazılıdır: "Tretia Maria'yı ve ömrünü ve zihnini ve belleğini ve karaciğerini ve akciğerini birlikte ve kelimelerini, düşüncelerini ve belleğini lanetliyorum."

Balmumundan bu Mısır figürü bir kişiye efsun yollamak üzere kullanılırdı. Arkasında, üzerinde efsunun yazılı olduğu bir rulo ve göbeğinde de insan saçı vardır. Eski Mısır'da efsunlar sıradan halk tarafından olduğu gibi, hekimler ve rahipler tarafından da kullanılırdı. Mısırlılar en çok uyurken başlarına bir şey gelmesinden çekinirlerdi. Çocuklara kazaya belaya, örneğin çöken evin altında kalmaya veya bağırsaklarda kurtlanmaya karşı koruyucu yazılı efsunlar verilirdi.

Spor

358

Gladyatörler, Roma arenalarında –kimi zaman ölümüne– dövüşmekle yükümlü erkeklerdi (kimi zaman da kadın). Sadece seyircilerin keyiflenmesi için, yırtıcı hayvanlarla ve kendi aralarında dövüşürlerdi.

Tunçtan gladyatör heykelciği, M.S. 1.-2. yüzyıl.

GLADYATÖRLER HAKKINDA **SEKİZ GERÇEK**

359 Roma İmparatorluğu'nda 650 yılı aşkın bir süre gladyatör dövüşleri düzenlendi. Binlerce gladyatör öldürüldü.

360 İmparatorluk döneminde, halk muhteşem gösteriler isterdi. İmparator Traianus tarafından tarafından düzenlenen bir turnuva tam 117 gün sürmüş, yaklaşık 5.000 gladyatör çifti katılmıştı.

361 Gladyatörler genellikle köleydi ve dövüşüp dövüşmemek konusunda bir seçim şansları yoktu.

362 Bir dövüşün sonunda, imparator başparmağıyla herkesin görebileceği şekilde dışarıyı işaret ederek gladyatörün hayatını bağışlayabilirdi.

363 Roma Colosseum'unda yapılan ilk dövüşte, 5.000 hayvan öldürülmüştü.

364 Colosseum o kadar büyük bir arenaydı ki, oradaki gladyatör dövüşlerini tam 60.000 seyirci izleyebilirdi.

365 M.S. 200'de İmparator Septimius Severus kadın gladyatörleri yasakladı.

366 Can ve para kayıplarının fazlalığı, ayrıca Hıristiyan kilisesinden gelen itirazlar yüzünden bu müsabakalar yaklaşık M.S. 400'de sona erdirildi.

367 ON ROMA GLADYATÖR TİPİ VE TECHİZATLARI

Retiarius (ağ ve çatal mızrak)
Secutor (kısa kılıç ve uzun kalkan)
Murmillo (ağır zırh ve tepelikli miğfer)
Hoplomachus (mızrak ve kısa yuvarlak kalkan)
Thraex (eğri kılıç ve kare kalkan)
Provocator (gözleri açık miğfer, kılıç ve geniş kalkan)
Eques (at sırtında)
Essedarius (arabalarda)
Crupellarius (zırhı o kadar ağırdı ki bir kez düşecek olursa bir daha yerden kalkamıyordu)
Venator (yırtıcı hayvanlarla dövüşen)

Pompei'den olduğu söylenen Murmillo miğferi, İtalya, M.S. 1. yüzyıl.

368 ROMA GLADYATÖRLERİNİN KULLANDIKLARI ON "SAHNE ADI"

Amethystus (ametist)
Margarites (inci)
Beryllus (beril)
Smaragdus (zümrüt)
Leo (aslan)
Ferox (yırtıcı)
Triumphus (galip)
Tigris (kaplan)
Invictus (yenilmez)
Rapidus (hızlı)

369

Vikingler buz patenlerini ineklerin ve atların bacak kemiklerinden yaparlardı. Sadece eğlence olsun diye paten kaymazlardı – paten, kış aylarında göller ve nehirler donunca yolculuğu kolaylaştırırdı.

371

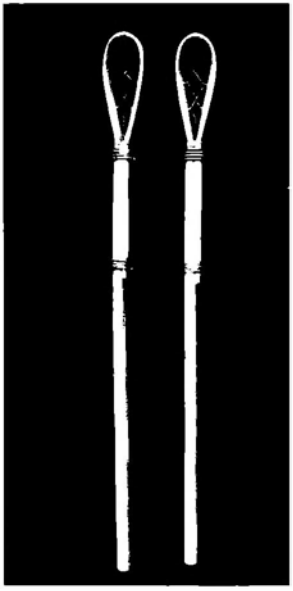
Lacrosse oyunu (uzun saplı raketlerle oynanan bir top oyunu) ilk önce bir Kuzey Amerika halkı olan İrokualar tarafından oynanmıştı. Daha sonra, 19. yüzyılın ortasında Kanada üzerinden Avrupa'ya girdi.

370

Romalılar araba yarışı seyretmeyi severlerdi. Her büyük kentin, yarışların yapıldığı bir *stadium*'u vardı. En geniş stadium ise, 250.000 seyirci alabilen Roma'daki Circus Maximus'tu. Önemli yarışları kazananlar çok zengin ve şöhretli kişiler haline gelebilirdi; çeşitli yarış takımlarının tutkulu seyircileri yarıştan sonra çoğunlukla kavgaya tutuşurlardı. Roma'daki yarış takımları kırmızılar, beyazlar, yeşiller ve mavilerdi.

Roma iki atlı yarış arabasının (biga) modeli, M.S. 1.-2. yüzyıl.

Oklahoma'dan Creek oyun çubuğu çifti, Kuzey Amerika, 1977.

372

Stickball (çubuklarla oynanan top oyunu) 18. ve 19. yüzyıllarda Alabama ve Georgia bölgelerinde yaşamış Creek kabilesinin oynadığı bir oyundur. Her oyuncu ucunda deriden ağlar bulunan iki uzun tahta çubuk tutar. Havayla şişirilmiş geyik derisinden bir top atılır ve ağla tutulur. İki kasaba karşılıklı maç ederdi – kaleler birbirine 400 metre uzaklıktaydı ve her takımda altmış iki oyuncu vardı.

373

Gymnasium sözcüğü, "çıplak" manasına gelen Yunanca gymnos'dan türemiştir; çünkü Yunan atletleri çırılçıplak yarışırdı.

374

Eski Mayalar ve Azteklerde top oyunu sadece bir spor değil, dinsel bir olaydı. Etrafı kapalı özel bir avluda oynanan bu oyun çok hızlı ve heyecanlıydı. İki takım da topu yere düşürmemeye çalışırdı, ama sadece dirseklerini, kalçalarını ve dizlerini kullanabilirlerdi. Oyuncuların özel koruyucu giysileri olurdu. Kaybeden takımda olmak istemezdiniz, çünkü muhtemelen kurban ediliyorlardı.

Aztek top oyunu.

Eski Olimpiyat Oyunları'ndan
SEKİZ MÜSABAKA

1. Araba yarışları
2. At yarışları
3. Pentatlon (disk, cirit, uzun atlama, koşu, güreş)
4. Koşu
5. Güreş
6. Boks
7. *Pankration* (bkz. sağ sayfada 383. madde)
8. *Hoplitodromia* (bkz. 381. madde)

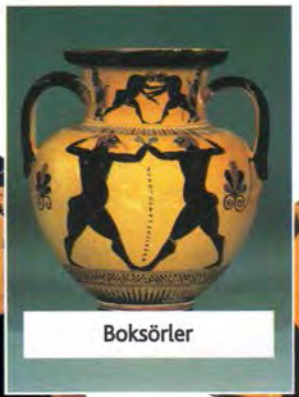
Üzerinde koşucuların resimleri görülen amfora.

Hoplitodromia

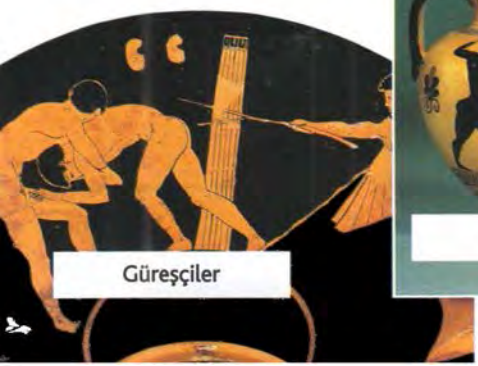

At yarışı

Disk atıcı

Boksörler

Güreşçiler

Pankration

Olimpiyat Oyunları hakkında
EN ÇARPICI ON GERÇEK

376 Oyunlar başlamadan önce, atletler, antrenörleri ve babaları on ay boyunca idman yaptıkları ve kurallara uyacakları konusunda Zeus'a yemin etmek zorundaydılar.

377 İki komşu Yunan devleti savaş halinde ise, Olimpiyat Oyunları süresince atletlerinin sağsalim yolculuk edebilmesi için ateşkes ilan ederlerdi.

378 Araba yarışları çok tehlikeli olabilirdi. Bir seferinde, Olimpiyat yarışına kırk araba katılmış ve sadece bir araba yarışı tamamlayabilmişti. Geri kalanlar parçalanmıştı.

379 Olimpik güreşçiler başlarına yapışan başlıklar takarlar, böylece rakipleri saçlarından çekemezdi.

380 Antik Yunanistan'da maraton yarışı yoktu. Bu yarış 1876'da, ilk modern Olimpiyat Oyunları'nda icat edilmiştir.

381 *Hoplitodromia*, katılanların yakıcı güneş altında tepeden tırnağa zırhlar içinde koşmaları gereken bir yarıştı.

382 Katır koşulu araba yarışları da vardı, ama kutsal Olympia alanında doğan katırlar hakkındaki eski bir beddua yüzünden, bu yarışlara sadece on dört Olimpiyat oyununda yer verilebildi.

383 *Pankration*, boks ile güreşin karmasıydı. Isırmak ve rakibin gözlerini çıkarmak dışında her türlü hücum serbestti.

384 Bir atlet için en büyük zafer her müsabakanın galibine verilen Olimpiyat tacını kazanmaktı. Taç, Zeus'a adanmış ağaçtan kesilen bir yaban zeytini dalıydı.

385 Olimpiyat Oyunları'nı izlemesine izin verilen kadın sayısı: bir - Demeter rahibesi. Bir yazarın söylediğine göre, bir başka kadının oyunlara katıldığı saptanırsa, uçurumdan aşağı atılırdı! Olimpiyat Oyunları'nda kadınların katıldığı ve izlediği Heraia denen bir müsabaka da vardı; burada sadece koşu yarışları yapılırdı.

Antik Olympia'nın modeli. Ortadaki beyaz bina, Zeus tapınağıdır.

Kentler ve binalar

Kentler

Eski Ur kentinden, devekuşu yumurtasından yapılmış kase, M.Ö. 2600-2200.

386

Ur, Eridu ve Nippur dünyada kurulmuş ilk kentler arasındaydı. 4.000 yıl önce Mezopotamya'da (bugünkü Irak) yaşayan eski Sümerler tarafından inşa edilmişlerdi. 100 yıl öncesine kadar eski Sümerlerin varlığından kimse haberdar değildi.

387

Mezopotamya'daki Babil, M.Ö. 6. yüzyılda, Kral II. Nabukodonosor'un başkentiydi. İki sıra çok büyük suru, çok geniş sarayları ve tapınakları vardı; bunların merkezinde bir ziggurat (basamaklı piramit şeklinde yapılmış bir tapınak) yer alıyordu. Nabukodonosor'un meşhur "Babil asma bahçeleri"ni bu dönemde yaptırdığı söylenir (bkz. s. 126)

388

Roma kentleri, topraklarını fethettikleri insanların gözünde çok gelişkindi. Mimarlar bu kentleri Roma'ya benzeyecek şekilde planlıyorlardı; kentlerde şunlar yer alıyordu:

bazilikalar (geniş toplantı salonları)
hamamlar
belediye sarayları
tiyatrolar
amfiteatrlar

389

Her Roma kentinin merkezi pazarlar, spor müsabakaları ve toplantılar için kullanılan açık bir alan olan *forum*'du. Başlıca hükümet binaları ve tapınak, forumun çevresinde sıralanırdı.

Roma forumundaki Satürn tapınağı (Francis Towne'ın tablosu).

390

Roma kentlerinde geniş umumi tuvaletler de bulunurdu. Erkekler, kadınlar ve çocuklar için ayrı ayrı geniş mekanlar vardı; buralarda topluca oturulurdu. Bazen mermer klozetler suyollarının üzerine oturtulurdu; bunlardan akan su ilk tuvalet sifonları olarak kabul edilebilir. Klozetlerin karşısındaki sığ bir su kanalı üstünde, çubukların ucuna takılı süngerler durur, devamlı müşteriler bunlarla silinirdi.

391

Roma kentindeki en yoksullar, *insulae* adı verilen son derece sağlıksız apartman bloklarında yaşarlardı. Bunlar dört veya beş katlı olabilirdi.

392

Roma'da yönetim en yoksullara bedava yiyecek dağıtırdı. M.Ö. 2 yılında bu erzak dağıtımı için 200.000 kişi kaydolmuştu.

393

İmparator Neron'un saltanatı sırasında, çok büyük bir yangın Roma'nın kalabalık ahşap apartman bloklarını kül etti. Yangında, Neron'un birçok uyruğu evsiz kaldı. Neron onlara yardım etmedi, ama kısa bir süre sonra kendisi için Altın Ev adı verilen görkemli bir saray inşa ettirdi. Bu da Neron'u halkın gözünden düşürdü ve yangını Neron'un başlattığı, sonra da alevleri seyrederken şarkılar söylediği masalı yayıldı.

395

Eski Çin sokaklarında yayalar yük taşıyan insanlara, yük taşıyanlar boş tahtırevanlara, boş tahtırevanlar insan taşıyan tahtırevanlara, bunlar da atlara yol vermek zorundaydı. Önemli devlet memurlarına veya düğün alaylarına herkes yol vermek zorundaydı. Bir dostla selamlaşmak için tahtırevandan veya attan inmek bir nezaket kuralı olduğu için, bazen yayalar dostlarını zor durumda bırakmamak amacıyla yüzlerini yelpazeleriyle gizlerlerdi.

394

Pompeii kentinde yaşayanlar, M.S. 79 yılının 24 Ağustos sabahı gökyüzüne baktıklarında, Vezüv yanardağı üzerinde bir çam ağacı şeklini alarak büyüyen bir bulut gördüler. Yüzlerce insanın ölümüne neden olacak, kenti de dört metre kalınlığında lav ve kül tabakası altına gömecek yanardağ püskürmesi böyle başlamıştı.

Pompeii'deki bir evde, Odysseus ile denizkızlarını gösteren bir duvar resmi.

396 POMPEII'DEKİ DUVAR YAZILARINDAN **ALTI ÖRNEK**

1 Iarinus, burada yaşadın (*hamamda*)
2 Trak Celadus kızlara iç geçirttirir (*gladyatör barakalarında*)
3 Kazanç mutluluktur!
4 Soğuk aldım
5 Epaphra, sen kelsin!
6 Ey duvarlar, o kadar uzun ve bıktırıcı duvar yazılarını taşıyorsunuz ki şimdiye kadar yıkılıp gitmediğinize hayret ediyorum.

397

M.Ö. 2.600'den M.Ö. 1.700'e kadar Kuzeybatı Hindistan'daki İndüs Nehri'nin sahillerinde birçok kasaba ve kent kurulmuştu. Bu yerleşimler, eski Mısır'ın iki katı büyüklüğünde, çok geniş bir alanı kaplıyorlardı. İndüs Vadisi'nin kentleri taş ve tuğladan sağlam bir biçimde inşa edilmişlerdi. Sokakları dama tahtası sistemine göre planlanmıştı. Evler iki katlıydı ve her evin kendi yıkanma alanı vardı; buradan çıkan atık su borusu kentin ana atık su şebekesine bağlanıyordu.

İndüs Vadisi'ndeki Harappa kentinden mühür, M.Ö. 2600-1900.

398 ALTI ANGLO-SAKSON
yer adı soneki

1	**-burh** (modern *-burgh*)	kale, daha sonra kale-kent anlamında da kullanılmıştır
2	**-dun/down/den**	(bayır) aşağı
3	**-ham**	köy
4	**-wic**	yerleşim, daha sonra ticari yerleşim anlamında kullanılmıştır
5	**-tun** (*modern -ton*)	yerleşim
6	**-ford**	dere geçidi

o zaman:

Deptford	Derin geçit
Oxford	Büyükbaş hayvanların geçtiği sığ geçit
Fordham	Dere geçidi yanındaki köy
Greenwich	Otlaklı çiftlik
Woolwich	Koyunlu çiftlik

399 SEKİZ VİKİNG
yer adı soneki

1	**-byr** (modern *-by*)	çiftlik veya köy
2	**-thorp** (modern *-thorpe*)	çiftlik veya köy
3	**-toft**	çiftlik müştemilatı
4	**-holmr** (modern *-holme*)	ada veya hak talep edilen toprak
5	**-nes** (modern *-ness*)	burun
6	**-fjell** (modern *-fell*)	dağ
7	**-dalr** (modern *-dale*)	vadi
8	**-bekkr** (modern *-beck*)	dere, çay

o zaman:

Grimsby	Grim'in köyü
Lowestoft	Hlothver çiftlik müştemilatı
Skegness	Skeggi burnu

400

Viking ve Sakson adları birbirine karışınca...

Bu durum, Vikingler ve Saksonlar birbirleriyle evlenmeye ve toprağı birlikte işlemeye başlayınca ortaya çıktı. Grimston, "Grim'in çiftliği" manasına gelir; Grim bir Viking ismi, "ton" ise "çiftlik" karşılığında kullanılan Sakson sözcüğüdür. Bu isimden ötürü, karma Viking ve Sakson yer adlarına bazen Grimston melezleri denir. Melez, iki ayrı şeyin karışımıdır.

401

Yaklaşık 200 yıl boyunca, Britanya'daki ana Viking merkezi Jorvik'ti (modern York kenti). Arkeologlar, orada yaşamış insanlardan geriye kalmış pek çok şey bulmuşlardır; bunların arasında mücevherler, kaplar, çanaklar, sikkeler, hatta yünlü bir çorap vardır. Vikinglerin Jorvik kenti herhalde çok pis kokan bir yerdi. Çöpler ve pislikler sokaktaki açık lağımlara atılırdı.

Bin yaşında ve hâlâ tüm dişleri yerinde! Jorvik'te bulunmuş bir Viking tarağı, M.S. 9.-10. yüzyıl.

402

Azteklerin kent yaşamının merkezi, mal ve dedikodu alışverişi yapılan pazaryeriydi. Aztek pazaryerleri çok büyük ve gürültülüydü. Temel gıda maddesi olan mısırdan jaguar postu ve değerli taşlar gibi nadir ithal mallarına kadar birçok farklı mal alınıp satılırdı.

403

Aztek başkenti Tenochtitlan, Texcoco Gölü'nün ortasındaki bir adaya inşa edilmişti. Adaya suyun üzerinden giden dört yüksek yol vardı. Efsaneye göre, tanrıları Huitzilopochtli nerede bir kartalın bir kaktüse konduğunu görürlerse, kentlerini oraya kurmalarını söylemişti. Tenochtitlan'ın merkezinde, tepesinde tanrı Tlaloc ve tanrı Huitzilopochtli'nin tapınaklarının bulunduğu büyük bir piramidi olan geniş bir meydan vardı.

Mimarlık

404

Çin'de sıradan halkın Yasak Kent'e girmesine izin yoktu. Burası M.S. 1420'de yönetim merkezi ve Çin imparatorunun ailesinin evi olarak, Pekin'in tam merkezinde inşa edilmişti. Pekin kenti (modern Amerikan kentleri gibi) dama tahtası modeline göre kurulmuştu, böylece insanların dolaşması kolaylaştırılmıştı. Sokaklar iyi bir feng shui yaratmak, kentin talihini açıp iyi enerji taşımak üzere kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru uzanıyorlardı.

405

Antik Yunanistan birçok ayrı kent-devletten oluşuyordu. Bunların içinde en tanınmış olanlar herhalde Atina ve Sparta'ydı. İki kent birbirinden çok farklıydı. Klasik Çağ'da, Atina yurttaşları kent yönetiminde söz sahibiydi (demokrasi vardı). Sparta ise iyi askerler yetiştirmeye öncelik tanımıştı ve Sparta'daki tüm erkek yurttaşlar ordu mensubuydu.

406

Bazı Anglo-Saksonlar Roma kentlerinin harabeleri arasında yaşıyorlardı. Bu yıkık, devasa kalıntıları (Ent adını verdikleri) devlerin inşa ettiği hükmüne varmışlardı.

407

Eski Mezopotamya'nın ilk kentleri ziggurat adı verilen çok büyük tapınaklar çevresinde inşa edilmişti. Tuğladan yapılan zigguratların kenarları dik basamaklar halinde yükseliyordu.

408

Meksikalı Mayalar da (M.S. 300-900) geniş kentler ve basamak basamak yükselen tapınaklar inşa ettiler. Hatta onların tapınaklarındaki basamaklar, Mezopotamya zigguratlarındakilerden de daha dikti. Maya efsanesine göre, Uxmal'daki Büyücü Tapınağı kulesi, Itzamna adında bir büyücü-tanrı tarafından bir gecede ve sadece tek elini kullanarak yapılmıştı.

409

Yunan tapınakları etkileyici sütunlarıyla meşhurdur. British Museum'un portiki (bina girişinde, önünde sütunlar bulunan bir kenarı açık alan, revak) Yunan mimari üslubundan kopya edilmiştir. Uzun ayaklar tepeye doğru gittikçe yavaş yavaş incelirler, böylece aşağıdan başınızı kaldırıp baktığınızda bile düz görünürler.

British Museum'un Priene'deki Athena tapınağı örnek alınarak yapılmış ön cephesi.

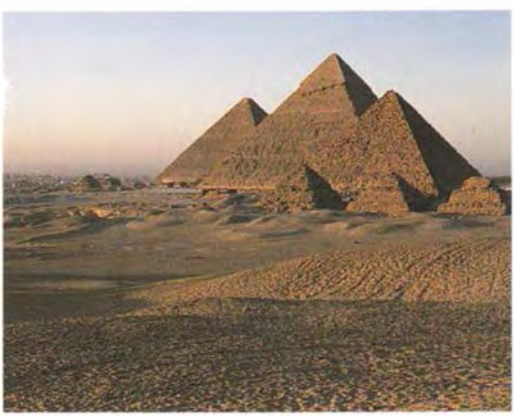

Ur zigguratının kalıntıları.

Antik dünyanın **YEDİ HARİKASI**

410

Gize piramitleri,
Mısır, M.Ö. 2551-2472.

Büyük Piramit, Mısır firavunu Khufu tarafından yaptırılmıştı. Yüksekliği 150 metreyi buluyordu ve yapımında 2.000.000'dan fazla taş blok kullanılmıştı. En üstteki taş altınla kaplanmıştı. Mısırlıların o devasa blokları nasıl yukarıya kaldırıp yerlerine koydukları bugüne dek tam olarak çözülememiştir.

411

Babil'in Asma Bahçeleri
(modern Irak), M.Ö. 605-562

Neye benzediğini veya nasıl sulandığını bilemediğimiz için, harikaların en gizemlisi budur. Belki de bir dizi basamak halinde inşa edilmişlerdi, her katın kenarından aşağı yapraklar sarktığı için de havada asılı duruyormuş gibi görünüyorlardı.

412

Efes'teki Artemis Tapınağı, Türkiye, yaklaşık M.Ö. 550-325

Çok büyük boyutları –115 m x 55 m– ve çok sayıda süslemeli sütunuyla olduğu kadar, içindeki tanrıça Artemis'in altın, gümüş, abanoz ve siyah taştan yapılmış kocaman heykeliyle de meşhurdur.

413

Olympia'daki Zeus Heykeli, Yunanistan, yaklaşık M.Ö. 430

Bu başyapıt, Olympia'daki Zeus tapınağındaydı. Boyu yaklaşık 12 metreydi, krizelefantinden (altın ve fildişi karışımı) yapılmıştı. Tanrıyı süslemeli bir tahtta, ellerini iki yana açmış halde otururken gösteriyordu.

414

Rodos Kolosu, Yunanistan, M.Ö. 294-282.

Güneş tanrısı Helios'un tunçtan, çok büyük –32 m yüksekliğinde– bir heykeliydi; Rodos kentinde uzun bir kuşatmanın sona ermesi anısına limana konmuştu.

415

Halikarnassus (Bodrum, Türkiye) Mausoleumu, yaklaşık M.Ö. 353.

Bu çok büyük mezar Kral Mausollos için dul eşi Artemisia tarafından yaptırılmıştı. Bizim büyük mezarlar için kullandığımız "mausoleum" kelimesi onun adından alınmıştır. Otuz altı mermer sütunu, en tepesinde dört at tarafından çekilen kocaman mermer bir arabanın yer aldığı, basamak basamak yükselen bir çatısı vardı.

Mausoleum'dan muhtemelen Mausollos'un heykeli.

416

İskenderiye Feneri, Mısır, M.Ö. 297-283

Fener, İskenderiye limanındaki Faros adasındaydı. 110 m yüksekliğindeydi. Antik dünyada ondan yüksek tek yapı, Gize'deki Büyük Piramit'ti.

Artemis Tapınağı'ndan bir sütun parçası.

Evler

417

En yoksul Romalılar bir veya iki odalı dairelerde yaşarlardı. Yemek pişirmek için ateş veya yıkama işlemleri için su gibi temel hizmetler dairenin dışında temin edilir ve birçok aile tarafından paylaşılırdı.

418

Birçok zengin Romalının kırsal alanda villaları vardı; yılın tamamını veya bir bölümünü bu evlerde geçirirlerdi. Bazı villaların havuzlu ve fıskiyeli çok güzel bahçeleri vardı; bazıları ise fırınları ve zeytinyağı presleri de olan çiftlikler tarzındaydı.

419

Roma evlerinde merkezi ısıtma vardı. Sıcaklık bir hypocauston'dan [odaları ısıtan yeraltı fırını] geliyordu. Köleler bu fırını yakıp ateşi canlı tutuyorlardı ve oradan gelen sıcak hava ev zemininin altında bırakılan boşlukları dolaşıyordu. Hypocauston'larla merkezi ısıtma usulü, özellikle imparatorluğun daha soğuk olan kuzey eyaletlerinde, örneğin Germania ve Britanya'da kullanılıyordu.

420

Yunan evleri avluların çevresine inşa edilmişti. Yemek hazırlama ve pişirme gibi birçok ev işi özellikle yaz aylarında avluda yapılırdı. Evin içinde zemin, dövülmüş topraktandı. Çok az mobilya vardı ve pencereler küçüktü. Yemek pişirmek için kullanılan evin ortasındaki ateş dışında ayrıca bir ısıtma yoktu ve kandiller ancak loş bir ışık verirdi.

421

Aztek evleri toprak ve kerpiçten yapılmıştı. Avluların çevresine inşa edilmişlerdi. Aztekler iskemle ve uyumak için hasır örtüler kullanırlardı.

422

Zengin Romalıların evlerinin zeminleri ve duvarları resimler ve mozaiklerle süslenmişti. Mozaikler, *tessera* denen ufak fayans parçalarından yapılmış resimlerdi. Genellikle mozaiklerin ortasında bir resim olur, bunun etrafı desenlerle çevrilirdi. The Leadenhall Street mozaiği, Bacchus'ü bir kaplana binerken gösterir.

Leadenhall Street Mozaiği, Londra, M.S. 1. veya 2. yüzyıl.

Nebamun adında bir adamın mezar-türbesinden bir bahçe havuzu resmi, M.Ö. 1350 civarı.

423

Eski Mısır'daki evler düzleştirilmiş ve güneşi yansıtması için badana edilmiş ıslak tuğladan yapılıyordu. Evlerin içi serin olsun diye pencereler ufaktı. Evlerde çok fazla mobilya yoktu, ama üzerinde yemek yiyip uyumak için yapılmış sıralar vardı. Hava sıcak olduğunda, insanlar düz damların üzerinde de uyurlardı.

Mısır'dan bir ev modeli, M.Ö. 1900'e doğru.

424

Gölgelik bahçeler Eski Mısır'da yakıcı güneşten kaçmak için kullanılan hoş sığınaklardı, ama sadece zengin Mısırlılar böyle masrafların altına girebiliyordu. Buralarda sebze, çiçek ve üzüm bağları yetiştirirler, içleri balık ve su zambaklarıyla dolu göletler yaparlardı. En büyük bahçeler tapınaklarınkilerdi, böylece tanrılara sunmak üzere ihtiyaç duyulan her türlü çiçek ve bitkiyi yetiştirebilirlerdi.

Savaş

Roma Ordusu

425

Bir *centurion*: Bir Roma centurion'u (adına karşın, 100 değil) 80 askere komuta ederdi.

426

Bir *legion*: Bir Roma lejyonundaki asker sayısı 5.000'di. Lejyonlar Roma ordusunun iskeletini oluştururdu. Ağır silahları vardı ve katı bir disipline sahiptiler. On sekiz yaşlarında genç bir adam, yirmi beş yıl askerlik yapmak üzere sözleşme imzalayabilirdi. Buna karşılık iyi ücret alır, Roma yurttaşlığı kazanır ve emekliliğinde kendisine para ve toprak verilirdi.

Bir Roma lejyonerinin tunçtan heykeli, M.S. 2. yüzyıl.

427

Auxiliarii: Auxiliari'ler (çoğulu *Auxiliarii)* fethedilmiş ülkelerde askere alınan Romalı olmayan yurttaşlardı. Genellikle lejyonerlerde bulunmayan askeri yeteneklere sahip olurlardı. İçlerinde usta okçular, mızrak atıcıları veya süvariler bulunurdu. Lejyonerler kadar ücret almazlar, ama emekli olduklarında yurttaşlığa hak kazanırlardı.

428

Teçhizat: Bir Roma lejyoneri 30 km'lik talim yürüyüşünde bile kalabalık bir teçhizat taşırdı. Teçhizatta şunlar yer alırdı:

KILIÇ	OT BIÇAĞI
KAMA	TAVA
KALKAN	TABAK
ÇAKI	ZİNCİR
TESTERE	GOCUK
SEPET	ÜÇ GÜNLÜK
BALTA	YİYECEK VE İÇECEK

1. yüzyılda yapılmış demir kılıç.

Roma süvarisi.

429

Roma askerleri yürüyüş sırasında sirke içerlerdi. Bu, kulağa geldiği kadar iğrenç bir şey değildi. Aslında sulandırılarak posca adında serinletici bir içecek haline getirilen ucuz beyaz şarap söz konusuydu.

430

Roma imparatoru Claudius, Britanya'yı istila ederken filleri de kullanmıştı. Herhalde bu hayvanlar adalı Britonlara dehşet saçmış ve Camulodunum'un (Colchester) fethinde başarıyla rol oynamışlardı.

431

Yunan kent-devleti Sparta'da dövüşmek çok ciddiye alınırdı. Orduya yedi yaşında katılan tüm erkek çocuklar ve gençler, on üç yaşına gelinceye kadar barakalarda yaşarlardı. Evli olsalar bile, karılarını ancak gizlice ziyaret edebilirlerdi.

433

"Viking", "korsan" anlamına gelir. Vikingler bu adı yabancı ülkelere yaptıkları akınlar ve açtıkları savaşlarla kazanmışlardır. Vikingler kendi ülkelerinde çiftçiydi, ama korsanlığın çok daha kârlı bir iş olabileceğini keşfetmişlerdi. Yakındaki komşularına, Britanya ve Avrupa'ya saldırdılar. Vikingler İzlanda, Grönland, hatta Kuzey Amerika'ya yerleşip çiftçilik de yaptılar.

432

Hoplites adı verilen piyadeler antik Yunan tarihinin geç döneminde, Yunan ordusunun en önemli bölümünü oluştururlardı. Hoplites'ler, tunç miğfer ve demir silahlar taşır, bir zırhla korunurlardı. Bazıları düşmana kısa kargılar fırlatır, bazıları ise elde tutulup düşmana saplanan uzun mızraklarla savaşırdı.

Mızrak ve kalkanla savaşan Yunan askerleri.

Yunanistan'dan hoplites miğferi, M.Ö. 460.

Viking mızrak ucu, M.S. 9.-10. yüzyıl.

434

Britanya'ya ilk Viking akını M.S. 793'te yapıldı; İngiltere'nin kuzeydoğusundaki bir adada bulunan savunmasız ve zengin Lindisfarne manastırına saldırdılar. Bir rahip şunları yazdı: "Britanya bundan önce böyle bir dehşete hiç tanık olmamıştı... böylesi bir istilanın denizden gelebileceğini düşünmek de imkânsızdı."

435

Azteklerin Meksikası'nda bir erkeğin yapabileceği en iyi işlerden biri savaşçı olmaktı. En üstün iki soylu savaşçı grubunun adları, jaguarlar ve kartallardı. Bir savaşçı, bu gruplardan birine katılabilmek için savaşta en az dört esir almak zorundaydı.

Bir Aztek kartal savaşçısı, M.S. 1325-1521.

436

Samuray zırhı. Bu zırh parçaları M.S. 16.-19. yüzyıllar arasında yapılmıştır ve mermilere karşı yapılmış madeni bir göğüs siperliği de içermektedirler.

Japonya'da ilk samuraylar M.S. 8. yüzyılda imparator için savaşmışlardı. Yavaş yavaş kendileri de güç kazandılar ve 1192'de ilk samuray imparator tahta çıktı. Samuraylar çok ileri eğitim almış savaşçılardı; pek çoğu Zen Budistti; çok sade bir hayat sürerlerdi ve nefislerine çok hakimdiler.

Silahlar ve zırhlar

437

M.Ö. 700 civarında Batı Avrupa'daki Keltler bağırarak savaşa girerlerdi. Kireçle tarayıp havaya diktikleri kirpi gibi saçlarıyla kendilerine daha ürkütücü bir görünüş verirlerdi. Derilerine de, çivitotundan yapılan mavi bir boya ile şekiller çizerlerdi. Onları üzerine saldırırken görmek herhalde insanın tüylerini diken diken ederdi.

438

Grek ateşi, havada ve suda şiddetle yanan bir maddeydi. Üzerine su atıldığında bile yanmaya devam eder ve söndürülemezdi. Grek ateşi ilk olarak M.S. 673'teki bir deniz savaşında, Bizanslılar tarafından kullanıldı. Neden yapıldığını kimse bilmemektedir. İçindeki maddelerden biri, ham petrolün bir cinsi olan neft olabilir.

439

Bir Spartalı savaşa gittiğinde karısı ona kalkanını verirken, "bununla veya bunun üstünde" geri dönmesini söylerdi. Kalkanıyla beraber geri dönerse sağsalim demekti. Kalkanının üstünde geri dönerse ölmüş ve diğer askerler tarafından şerefli bir şekilde eve taşınıyor demekti. Kalkansız geri gelirse, savaştan kaçmış kabul edilir ve kentten sürülür, hatta idam edilirdi.

440

Anglo-Sakson savaşçılar tarafından en çok kullanılan silah mızraktı.

441

Az sayıda Anglo-Sakson savaşçı kılıç alabilirdi. Bu silahlar çoğunlukla babadan oğula geçer veya sahibi öldüğünde onunla birlikte gömülürlerdi. Kılıçlara isim verildiği de olurdu.

Sutton Hoo'daki toprağa gömülmüş gemide bulunmuş kılıç, M.S. 7. yüzyıl başı.

442

Batı Afrika'ya ulaşan ilk Avrupalılar, Portekizlilerdi. M.S. 1482 ile 1496 arasında Benin Krallığı'na (bugün Nijerya) çıkmışlardı. Afrikalıları ateşli silahlarla tanıştırdılar ve onlarla yaptıkları ticaret sayesinde zengin oldular.

Benin'de bulunmuş, ateşli silah tutan Portekizli asker modeli, M.S. 17. yüzyıl.

443

Japon kılıç yapımcıları çok hünerliydi. Madeni katlayıp çekiçle döverek, sonra kızdırarak ve soğuk suya daldırarak, incecik kılıç ağızları yaparlardı. Böyle yapılan bir kılıç hem sağlam, hem de zırhı kesecek kadar keskin olurdu. Bir samurayın kılıcı onun için öyle önemli olurdu ki, Japoncada bir kılıcın farklı bölümleri için kullanılan birçok ayrı kelime vardı: kılıç ağzının kenarındaki desen, kılıcın ucu, kabzaya doğru gelen eğim vb.

444

Barut, M.S. 2. veya 3. yüzyılda muhtemelen bir simyagerin deneylerinin yan ürünü olarak Çin'de icat edilmişti. Çinliler barutu savaşta ilk kez M.S. 904'te kullandılar. 1132'ye gelindiğinde, ok gibi fırlatılan silahları bambu borulardan atmak için kullanılıyordu. Tutuşturulan barutun patlayıcı gücü, bu tarz silahların düşmana doğru çok hızlı ve etkili bir şekilde fırlatılmasını sağlıyordu.

Kuşatmalar

445

M.S. 71'de Romalılar Kudüs kentini kuşattılar. Romalılar tapınağı ateşe verince kuşatma sona erdi. Muhtemelen on binlerce insanı öldürdüler. Ölülerin çoğu, Hamursuz bayramını kutlamak üzere toplanmış Yahudilerdi.

Nereid anıtındaki bu sahne Yunan askerlerinin bir şehir duvarına saldırışını gösteriyor, M.Ö. 390–380

446

Cengiz Han ve diğer Moğol hanları kentleri kuşatma işinde çok başarılıydılar. Başvurdukları taktiklerden biri de, veba kurbanlarının cesetlerini mancınıkla kent surlarından içeri fırlatmaktı. Böylece salgın hızla kente yayılıyordu – biyolojik savaşın erken bir biçimi.

448

Tekerlekli iskeleler, ilk önce kuşatma silahları olarak bilinirdi. MÖ 2400 kadar erken bir tarihte, bir Eski Mısır mezarı üzerindeki oymalarda bu iskeleler görülmektedir..

447

Troya Savaşı'nın öyküsü Troya kentinin on yıllık bir kuşatmanın ardından, en sonunda Yunanların eline nasıl geçtiğini anlatır. En iyi savaşçılarını çok büyük bir tahtadan atın içine gizlemişler, bu atı kent kapılarının dışına bırakmışlar, sonra da yelken açıp gidiyormuş gibi yapmışlardı. Troyalılar, bu atı tanrıça Athena'ya armağan ederlerse kendilerine talih getireceğini düşünmüşler ve surlarının bir bölümünü yıkıp atı kentin içine sokmuşlardı. Onlar şenlik yaparken, atın içindeki savaşçılar birden dışarı fırlamış ve Troyalılar baskına uğramıştı.

Bugün Troya'yı ziyaret edenleri bir tahta at modeli karşılar.

449

Büyük İskender birçok başarılı kuşatmaya komuta etmişti. Fenike kenti Tyr [Sur] çok sağlam surlarla korunuyordu ve sahile 1 km uzaktaki bir adadaydı. Ele geçirilmesi imkansız olarak kabul ediliyordu. İskender suyun üzerine geniş bir yol yaptırdı, sonrada mancınıklar ve çakaloslarla surlara saldırdı. Tyr yine de yedi ay dayandı, ama sonunda M.Ö. 332'de teslim oldu.

450

Eski Asurlular savaşta çok yetenekliydiler ve saraylarındaki duvar kabartmalarında kuşatmaların farklı evreleri tasvir edilmiştir. Gelişkin koçbaşları kullanıyorlardı ve hatta ilk tanklar denebilecek bazı savaş araçları vardı. Bunlar tekerlekli ahşap aygıtlardı ve en tepelerine çıkan okçular sur duvarlarının üzerinden atış yapabiliyorlardı.

Lahiş kuşatmasında esirleri cezalandıran Asurlular (muhtemelen diri diri derilerini yüzüyorlar), M.Ö. 701.

YEDİ ESKİ KUŞATMA SİLAHI

451 **Koçbaşı:** Kent kapılarını ve surları yıkmakta kullanılırdı. Koruyucu bir çatısı olabilir ve altında okçular ya da başka askerler bulunabilirdi.

452 **Mancınık** (*catapult*): Bu aletle, taşlar ve yanan odun demetlerinden cesetlere varıncaya kadar her şey fırlatılabilirdi. Romalıların Asya yaban eşeği mancınığı, adını çiftesi çok güçlü bir yaban eşeği türünden almıştı.

453 **Alev fırlatıcı:** Bu aletler uzun bir alev dalgası fırlatırlardı. Alevler, Grek ateşi adı verilen ve ne olduğu tam bilinmeyen bir karışımın ürünüydü.

454 **Kuşatma kulesi:** Genellikle tekerlekli, yüksek bir kuleydi; saldırganlar onu iterek surlara yanaştırırlardı.

455 **Bir diğer mancınık türü** (*trebuchet*): Katapulttan çok daha isabetli olan bu silahla yanan cisimler çok uzak mesafelere fırlatılabilir veya surlar dövülebilirdi.

456 **Agger:** Romalıların kullandığı toprak rampa, surları aşmak için inşa edilirdi.

457 **Ballista:** İlk önce antik Yunanistan'da geliştirilmiş güçlü arbalet (kundaklı yay); hem ok hem taş atmakta kullanılırdı.

458

Makedonyalı I. Demetrius helepolis ("kentleri alan") adı verilen inanılmaz bir kuşatma makinesi icat etmişti. Demirle kaplanan bu kule 40 m yüksekliğindeydi. M.Ö. 305-304'te Rodos'u fethederken bunu kullandı.

Bazı Meşhur Askeri Seferler

459

Hannibal, Roma'nın kudretine başarıyla karşı koyabilen birkaç komutandan biriydi. Bir ordu topladı –bu orduda fillerin de yer alması dillere destan olmuştur– ve İspanya'dan hareket edip Güney Fransa'dan geçip, sonra da dağları aşıp Kuzey İtalya'ya girdi. Orada birçok savaş kazandı. Yine de doğrudan Roma'ya saldıracak kadar güç toparlayamadı ve seferi başarısızlıkla sonuçlandı. Savaş taktiklerinde inanılmazdı ve Romalılar bile onun bazı fikirlerini sahiplenmişlerdi. Hannibal, Kuzey Afrika kıyısında (Tunus) bulunan Kartaca kentinin komutanlarındandı.

Hannibal'i bir filin sırtında gösteren Kartaca sikkesi, M.Ö. 230.

460

Her Yunan kent-devletinin kendi ordusu vardı ve bu devletler çoğunlukla birbiriyle savaşırdı. Atinalılar ile Spartalılar arasındaki Peloponnes Savaşı M.Ö 431'den 404'e kadar, tam yirmi yedi yıl sürdü. Savaşı, Atina'yı kuşatan, daha sonra veba tehlikesi başgösterince savunmayı kırıp kente giren Spartalılar kazandı..

461

Aztek Fethi

İspanyol Hernán Cortès, M.S. 1519'da, yaklaşık 600 adam, 17 at ve 10 topla Meksika'nın doğu kıyısına çıktı. Ne kadar az adamı olduğunu bildiği için, donanmasındaki gemilerin çoğunu yaktırdı, böylece askerleri firar edemeyecekti. Azteklere düşman olan Tlaxcalan'larla ittifak yaptı ve Aztek başkenti Tenochtitlan'a yürüdü.

463

Norman Fethi

Dindar Edward ölünce Harold Godwinson İngiltere kralı olarak taç giydi. Normandiya Dükü William öfkeden çılgına döndü, çünkü Edward'ın bir sonraki kral olarak kendisinin tahta geçmesini istediğine inanıyordu. William, Harold'un da kendisini desteklemeye şerefi üzerine söz verdiğini iddia ediyordu. William bir orduyla Manş Denizi'ni geçti ve 14 Ekim 1066'da Hastings Savaşı'nda Harold'la karşı karşıya geldi. Savaş ortada giderken, William'ın okçularından birinin attığı okla tam gözünden vurulan Harold öldü.

464

İngiltere krallığına göz koyan tek kişi Normandiyalı William değildi. Hastings Savaşı'ndan hemen önce, Harold hızla kuzeye, Yorkshire'a yürüyüp kardeşi Tostig ve Norveç Kralı Harald Hardrada ile savaşmak zorunda kalmıştı. Stamford Bridge Savaşı (Eylül 1066) Harold'un zaferiyle sonuçlanmış, ama adamlarını dinlendirmeye hiç fırsat bulamadan son hızla gerisin geri tüm İngiltere'yi kat edip William'ın karşısına çıkması gerekmişti!!

Turkuvazdan yapılmış mozaik Quatzalcoatl maskı.

İmparator II. Moctezuma ve halkı onun tanrı Quetzalcoatl olduğunu sandılar ve üzerine saldırmadılar, saldırmaya karar verdiklerinde ise çok geç kalmışlardı. Saldırmak yerine ona içinde bir Quetzalcoatl maskesinin de olduğu armağanlar verdiler. Moctezuma da dahil olmak üzere, binlerce Aztek öldürüldü. Fetih hakkındaki bir Aztek şiiri şöyle der:

Yollarda kırılmış mızraklar yatıyor
Kederimizden saçlarımızı kazıdık
Evlerin hepsi çatısız şimdi ve
duvarları kandan kıpkırmızı.

462

M.S. 1500'de eski Meksika'da Azteklerin, Mayaların ve Miksteklerin de içinde olduğu muhtemelen 20 milyon insan yaşıyordu. Yüz yıl sonra, yerli halktan geriye en fazla bir veya iki milyon kişi kalmıştı. Avrupalılar yeni salgın hastalıklar, savaş ve açlık getirmişler, bunun da korkunç sonuçları olmuştu.

Yazı

Bira tahsisatını kayda geçiren piktogramlı kil tablet, M.Ö. 3100-3000 arası.

465

Dünyadaki en eski yazılı dil muhtemelen eski Sümercedir. Bilinen en eski yazıt yaklaşık M.Ö. 3300 tarihlidir. İlk yazılı işaretler piktogramlardır (resimli işaretler). Bunlar giderek basitleştirilmiş ve çivi yazısına dönüşmüşlerdir.

Çivi yazılı bu kil tablet üzerinde bir erkek çocuğun okul ödevi yer almaktadır. Yaklaşık M.Ö. 1900-1700.

466

Eski Sümerler çivi biçimli işaretler yapmak için kamıştan bir kalem kullanırlardı. Çivi yazısı adı da buradan gelmektedir. Kalemi kil tabletlerin üzerine bastırarak yazarlardı. Kil kuruyunca tabletler sertleşirdi; bunlar da yüzyıllar boyunca dayanmışlardır. İlk başlarda Sümerler yazıyı günü gününe kayıt tutmakta kullanmışlardı, ama çok geçmeden sözlükler, öyküler, hatta dualar kaleme aldılar. Günlük ödevleri de içeren birçok okul tableti de günümüze ulaşmıştır.

467

4000 yıl önce Hindistan'daki İndus Vadisi'nde yaşayan insanlar, piktograflara dayalı bir yazı sistemi geliştirmişler, ama bu sistem henüz çözülememiştir.

Memfis'teki önemli bir Ptah rahibinin adını ve unvanlarını belirten bir Mısır mezartaşı yazıtı.

468

Eski Mısırlılar hiyeroglif resim-yazılarını 5.000 yıl önce geliştirmişlerdi. "Hiyeroglif", "kutsal oymalar" manasına gelir, çünkü yazı genellikle anıtlar veya tapınaklar gibi kutsal mekânlarda ortaya çıkmıştır. Bir hiyeroglif bir sesin, bir fikrin veya bütün bir sözcüğün yerini tutabilir. Bazı hiyeroglif işaretleri karmaşık, bazıları ise çok basittir. "Kent" sözcüğü için kullanılan hiyeroglif, içinde iki yolun kesiştiği bir dairedir.

"Kent" sözcüğü için kullanılan hiyeroglif.

469

Mısır hiyeroglifleri hem sağdan sola, hem soldan sağa doğru okunabilir. Ne yöne doğru okuyacağını nasıl bilebilirsiniz? Hayvanların ve kuşların yüzünün ne yöne baktığına dikkat edin ve o yönde okuyun.

Çok güzel renklere boyalı bu hiyerogliflerin soldan sağa doğru okunması gerekir. Orta Krallık dönemine ait bir sanduka üzerine yazılmışlardır.

Rosetta [Reşit] Taşı, M.Ö. 196'da oyulmuştur.

470

Muhtemelen tüm zamanların en iyi teknolojik buluşu budur! Bir alfabe fikri muhtemelen 3.600 yıl önce Filistin ve Suriye'de bulunmuştu. Fikir dünyaya yayıldıkça, Yunan alfabesi, Kiril alfabesi ve Roma alfabesi gibi farklı alfabeler gelişti. Bugün birçok Batı dili Roma [Latin] alfabesiyle yazılmaktadır.

471

1799'da Reşit Taşı keşfedilinceye kadar, hiç kimse Mısır hiyerogliflerini okuyamamıştı. Reşit Taşı'nın üzerinde aynı metin üç farklı yazıyla yazılmıştı: hiyeroglif, demotika (günlük Mısır dili) ve antik Yunanca. Alimler Yunanca bilgilerini kullanarak şifreyi kırdılar.

472

Reşit Taşı'nın şifresini kimin kıracağı konusunda büyük bir yarış vardı. İngiliz hekim ve filolog Thomas Young ile Fransız Jean-François Champollion, Reşit Taşı'nı ilk kim çözecek diye yarışıyorlardı. Young, bazı harflerin Ptolemaios V adının seslerini oluşturduğunu buldu, ama daha sonra diğer hiyerogliflerin, harflerin ve hecelerin seslerini oluşturduğunu fark eden Champollion oldu.

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ

473

Yunan alfabesi tüm modern Avrupa alfabelerinin atasıdır. M.Ö. 900'e doğru Fenike alfabesinden hareketle geliştirilmişti. Hem sesli hem sessiz harflerin bir arada kullanıldığı ilk alfabe buydu, bu da onu son derece esnek ve kullanışlı kılmıştı. Klasik Yunancada 24 harf vardı; ilk harf alfa, son harf ise omegaydı.

Antik Yunan alfabesi

Αα alpha	Ηη eta	Νν nu	Ττ tau
Ββ beta	Θθ theta	Ξξ xi	Υυ upsilon
Γγ gamma	Ιι iota	Οο omicron	Φφ phi
Δδ delta	Κκ kappa	Ππ pi	Χχ chi
Εε epsilon	Λλ lamda	Ρρ rho	Ψψ psi
Ζζ zeta	Μμ mu	Σς sigma	Ωω omega

474

İlk Yunan yazısı zaman zaman "bustrofedon", veya "döne döne hareket eden öküz" diye anılır, çünkü satırları, tarlada saban çeken öküzün bir öne bir arkaya gitmesi gibi, önce soldan sağa, sonra sağdan sola doğru okunurdu.

475

Romalılar Latince yazıp konuşurlardı; bu dil günümüz İngilizcesinin (ve daha birçok Avrupa dilinin) köklerinden biridir.

476

3000 yıl önce antik Girit'te üç farklı yazı sistemi kullanılırdı. Bunlardan biri –Lineer B– 1952'de mimar Michael Ventris tarafından çözüldü. Bu yazı sisteminin antik Yunancaya dayandığını ispatladı ve bu keşif o dönemde büyük bir şaşkınlık yarattı. Girit yazı sistemlerinden diğer ikisi, Lineer B ve sadece Girit'te rastlanan bir tür hiyeroglif, hâlâ gizemlerini korumaktadırlar.

Girit'ten Lineer B yazısının görüldüğü bir tablet parçası. M.Ö. 1450-1400 arasında yazılmıştı.

477

Aztekler kutsal kitaplar derlemişlerdi; uygarlıkları hakkındaki ayrıntılı bilgimiz bu kitaplardan alınmıştır. Sayıların, tarihlerin ve isimlerin kayıtlı olduğu bir tür resimli yazı kullanmışlardı, ama sesleri veya sözcük parçalarını temsil edecek işaretleri yoktu, bu nedenle yazı sistemlerine Mısır hiyeroglifleri türünde tam bir yazı denilemez.

478

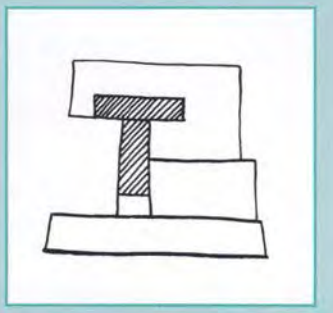
Anglo-Saksonların çoğu okuma-yazma bilmezdi. Bilenler ise "rün" adı verilen harfleri kullanırlardı. Alfabelerine *futhork* (niye böyle dendiğini anlamak için alfabelerindeki ilk altı harfe bak) denirdi. Vikingler de benzer bir alfabe kullanmışlardı. Rünler, bir kalemle yazılmaktan çok, tahta, taş veya maden üzerine oyulmak üzere tasarlanmışlardı. Kimi zaman rün harflerinin sihirli güçleri olduğuna inanılırdı.

479

Bazı Aztek resimli işaretleri "dağ" veya "ev" gibi şeylerin yerini tutar, bazen de damı uçan bir tapınağın "bozgun"u ifade etmesi gibi, fikirlerin yerini tutarlardı.

DAĞ

EV

BOZGUN

f u th o r k g w h j i n i p

x s t b e ng m l d œ a æ y ea

Anglo-Sakson rün harfleri.

480

Çince ilk olarak M.Ö. 1300'e doğru yazıya geçirildi. İlk İmparator [Şi Huangdi] M.Ö. 221-210 arasında yazıyı standartlaştırdı. Bazı eski Çin harfleri bugün bile kolaylıkla okunmaktadır. Çinçede toplam 50.000'in üzerinde piktogram kullanılır. Neyse ki bir gazeteyi okumak için 3.000 piktogram bilmek yeterlidir, ama Çinli çocukların yazı alıştırmalarına ne kadar çok zaman harcadıklarını tahmin edebilirsiniz.

482

Tüm dünyadaki Müslümanlar Kuran'ı Arapça yazı ile okumayı öğrenirler; çünkü Muhammed'in takipçileri kutsal kitabı ilk kez yazıya geçirirken bu dili kullanmışlardı. Arapça yazının o harikulade akıcı hatları hem cami duvarlarını hem de çeşitli nesneleri süslemekte kullanılmıştır.

481

Kaligrafi (güzel yazı) sanatı Çin'de her zaman baştacı edilmiştir. Kaligrafi ustasının temel araçları kâğıt, yazı fırçası, mürekkep ve mürekkeptaşıdır; bu taşın üzerinde kuru mürekkep su ile karıştırılır. Bunlar, "alimin çalışma odasının dört hazinesi" diye anılırdı.

483

Bir Arap tarihçi, Müslüman kâtiplerin alet edevatlarına özen göstermeleri gerektiğini yazmıştır: "Bir kâtibin, kalem kutusunu güzelleştirmek, kusursuz hale getirmek ve özen göstermek konusunda elinden geleni yapması şarttır." Bu kalem kutusunun sahibi onu Kuran'dan bir ayetle süslemiş.

Irak'tan kalem kutusu, M.S. 1230-1250.

484

Mayaların bulduğu gelişkin yazı sisteminin şifresi ancak kısa bir süre önce çözülebilmiştir. Seslerin, sözcüklerin ve fikirlerin yerini tutan 800'den fazla "glif" (resimli işaret) kullanıyorlardı.

Bir kapı girişi üzerindeki Maya "glif"leri dokuz hükümdar kuşağının listesini veriyor, M.S. 600-800.

Yazı Araçları

485

Eski Çinliler her şeyi rulolara kaydederlerdi; bunlar yuvarlanarak saklanan çok uzun kâğıtlardı.

Çin'den Uyarılar Rulosu'ndan parça, M.S. 6.-8. yüzyıl.

486

Eski Çinliler kâğıt üzerine yazdıkları için, eski belgelerinden bazıları parçalanmış veya kaybolmuştur; halbuki bambu üzerine yazılanlar veya taşlara oyulanlar günümüze dek sağlam kalmıştır.

487

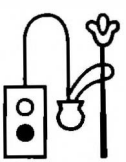
Eski Mısır'daki yazıcılar, aynı addaki kamıştan yapılan bir tür kâğıt olan papirüs üzerine yazarlardı. Sazdan yapılma ve lifleri ayrılsın diye ucu çiğnenmiş bir fırça kullanırlardı. Fırça önce suya batırılır, sonra bir mürekkep tableti üzerinde silinirdi. Yazı genellikle siyah olur, bazen öne çıkarılmak istenen sözcükler kırmızı ile yazılırdı.

488

İlk kütüphaneler Eski Sümer'de M.Ö. 2700'e doğru oluşturulmuştu. Çivi yazılı kil tabletler burada muhafaza ediliyordu.

489

"Yazı" sözcüğü için kullanılan Mısır hiyeroglif işareti, bir yazıcının paletini ve fırça kutusunu gösteren resimlerden oluşuyordu.

490

İlk Yunan kitapları uzun papirüs rulolarıydı. Kitabın baş tarafı içeride, sonu ise dışarıda kalacak şekilde rulo yapılmışlardı, böylece kitabın zarar görme olasılığı azaltılmıştı.

491

Aztek ve Maya kitaplarına kodeks denir. Akordeon biçiminde katlanmış uzun incir ağacı kabuğu şeritlerinden oluşurlardı; kapakları ise jaguar derisinden yapılmıştı.

Zouche-Nuttall Kodeksi, Mikstek, M.S. 1200-1521.

492

Hayvan derisinden veya ağaç kabuğu liflerinden yapılmış yüz binlerce Aztek ve Maya kitabı vardı. Ama bunların çoğu İspanyollar Meksika'yı fethettikten sonra tahrip edildi. İspanyollar, Aztek dini hakkındaki kitapların şeytan işi olduğunu düşünmüşlerdi.

493

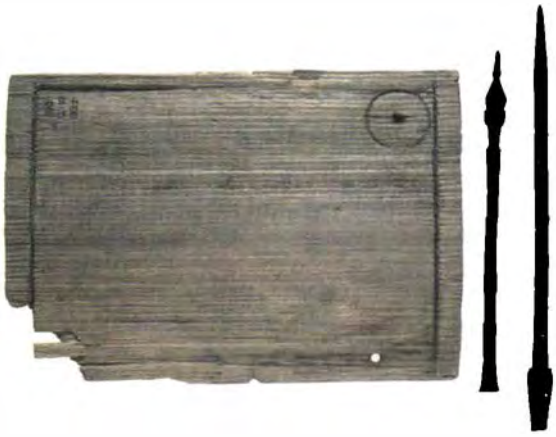
Ogham, bilinen en eski Kelt yazı sistemidir. Ogham alfabesi M.S. 4. yüzyıldan itibaren İrlanda'da ve kimi zaman da İrlandalıların yerleştiği Cornwall, İskoçya ve Galler'de kullanılmıştı. Keskin taş veya ağaç kenarlarıyla, düz çizgiler ve çentikler oyulmuştu. Ogham alfabesinde yirmi harf vardı. Ogham alfabesinin kullanıldığı çok kısa yazıtlar bulunabilmiştir.

494

Kâğıt M.Ö. 1. yüzyılda Çin'de icat edilmişti.

495

Roma dünyasında yazı yazmakta kullanılan en yaygın yol balmumu tabletlerdi. Düz bir yüzey, örneğin bir tahta parçası üzerine bir tabaka balmumu yayılırdı. Madenden veya kemikten yapılmış keskin bir kalemle balmumu üzerine işaretler yapılabilirdi. Yazılan mesaj eskiyince, yüzey perdahlanıp tekrar kullanılacak hale getirilebilirdi.

Bir Roma balmumu yazı tabletinin ahşap zemini ve iki stylus (kalem). M.S. 1. veya 2. yüzyıl.

496

Eski zamanlardaki insanlar, kendi isimlerinin harfleri için çeşitli mühürler kullanmışlardır. Bir mektubu kapatırken, topak haline getirilmiş balmumundan alınan küçük bir parça kullanılırdı. Balmumu yumuşakken mühür sahibinin özel işareti üzerine vurulurdu.

Anadolu'dan hayvan başlı, aslan pençesi biçiminde mühür, M.Ö. 1920-1800.

497

Britanya'daki ilk kitaplar keşiler tarafından elle yazılmış ve resimlenmiş dinsel metinlerdi. Örneğin Northumberland'daki Lindisfarne manastırının yazıcıları Lindisfarne İncilleri'ni yazmışlardı. Kâgıt olmadığı için, özel olarak işlenmiş hayvan derileri üzerine yazmışlardı. Çok büyük bir kitapta elli koyunun derisi kullanılırdı.

498

Yazı için hazırlanan hayvan derilerine genellikle "parşömen" denir. Çoğu koyun, dana veya keçi derisidir; ama zaman zaman antilop veya devekuşu gibi hayvanların derisi de kullanılır. Vellum, buzağı derisinden yapılan en kaliteli parşömendir.

499

Mezopotamya kil tabletleri bazen gönderilmeden önce "zarf"ların içine konurlardı. Zarflar, silindir mühürlerle mühürlenirdi. Bunlar, üzerlerine desenler veya resimler oyulmuş küçük, taş silindirlerdi; kil tablet üzerinde yuvarlanırlar ve geride bir baskı izi bırakırlardı. Bu mektup bir erkek kardeşten diğerine gönderilmiştir ve kışın nasıl geldiğini, ailesinin yiyeceği, giyeceği ve yakacağı kalmadığını anlatmaktadır. Gönderilmeden önce bir zarfın içine konmuştu.

Kil tablet ve "zarfı" (aşağıda). M.Ö. 1850 civarı.

Arkeologlar, ahşap tabletler üzerine mürekkeple yazılmış Roma belgeleri bulmuşlardır. Ahşap tabletlerden biri bir soylu hanımın diğerine gönderdiği bir doğum günü partisi davetidir. Kuzey Britanya'daki Hadrianus Suru üzerindeki Vindolanda Kalesi'nde bulunmuştur.

Doğum günü partisi daveti, M.S. 97-103 civarı.

ANTİK DÜNYA HAKKINDA BİLİNMESİ GEREKEN

500 ŞEY

Carolyn Howitt

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Antik Dünya'daki insanlar, yerler ve nesneler hakkında 500 acayip gerçek. British Museum ile ortak hazırladığımız bu kitap sayesinde, arkadaşlarınızı şaşırtacak ve hem ailenizi hem de öğretmenlerinizi etkileyecek büyüleyici ve gerçek bir hikâye bulmakta artık hiç sıkıntı çekmeyeceksiniz!

BUNLARI BİLİYOR MUYDUNUZ?

- Viking miğferlerinin boynuzlu olmadığını...
- Roma imparatoru Neron'un tiyatro oyuncusu olmak istediğini...
- Eski Mısırlıların iç çamaşırı olarak ne giydiklerini...
- Romalıların sevdiği yemek soslarından birinin kokmuş balıktan yapıldığını...
- Kaç Mısır firavununun adının Ramses olduğunu...

- Kanlıbalta Erik'in kim olduğunu...
- Azteklerin futbol maçı yaptıklarını ve kaybeden takımın oyncularını tanrılara kurban ettiklerini...
- Antik Dünyanın Yedi Harikası'nın neler olduğunu...
- Yunan tanrılarının kralının kim olduğunu...
- Antik Yunan Olimpiyat Oyunları'nda hangi spor müsabakalarının yapıldığını...

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Bu kitap İngiltere baskısıyla aynı anda basılmış ve tüm sağlık kontrollerinden geçmiştir. Kullanılan boya ve kağıt Avrupa Birliği standartlarına uygundur.

*001215

9 789944 8

Yarınlar için, bugün çocuklarımız.

TÜRKİYE İŞ BANKA